ПРАЛЕТАРЫІ ЎСІХ КРАІН, ЯДНАЙЦЕСЯ!

Літаратура і мастацтва

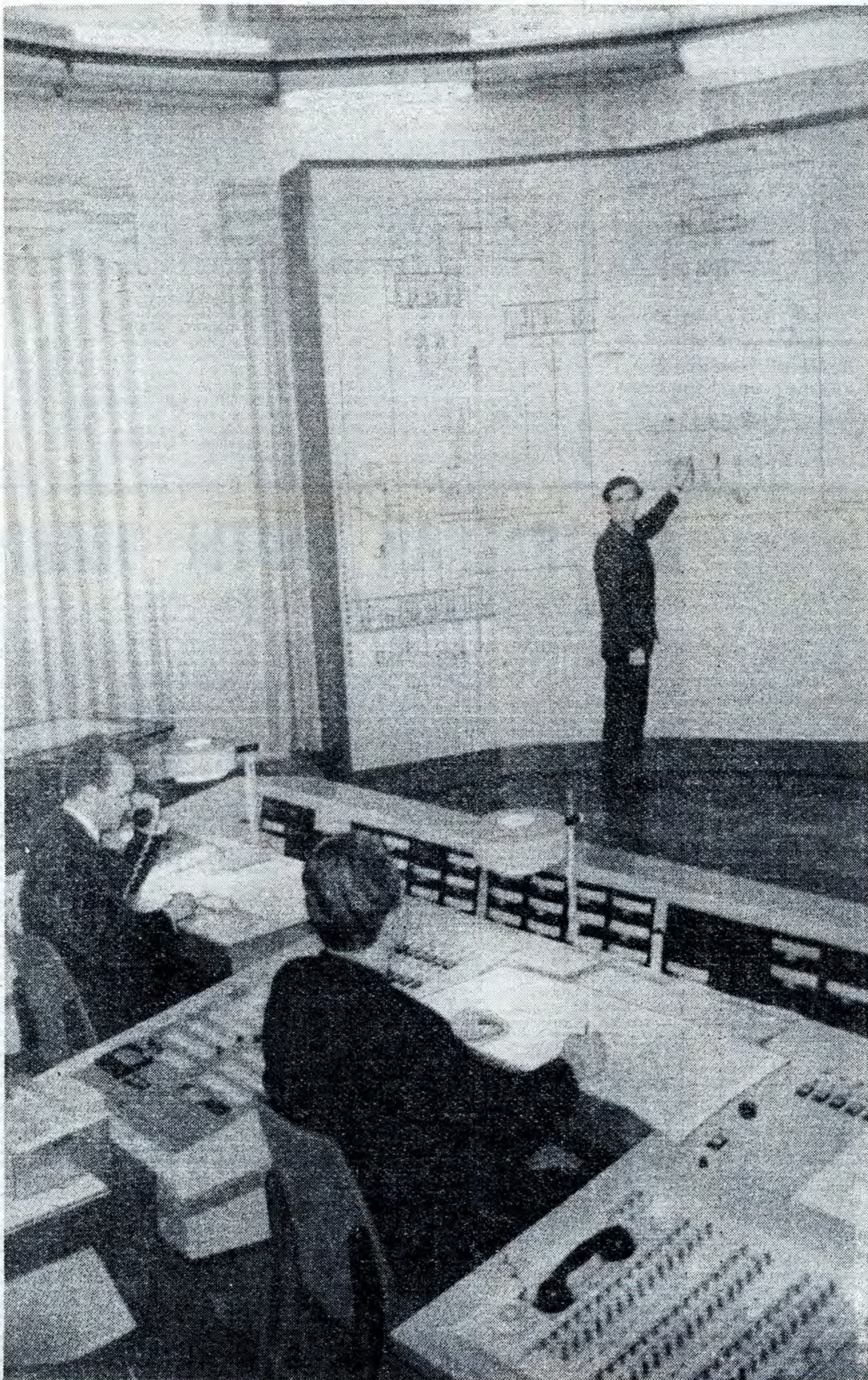
Год выдання 39-ы
№ 64 (2525)
ПЯТНІЦА
18
снежня 1970 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

ВЫХОДЗІЦЬ РАЗ У ТЫДЗЕНЬ НА ШАСНАЦЦАЦІ СТАРОНКАХ

Цана 8 кап.

ЗБЫЛАСЯ МАРА ІЛЬІЧА

Будучы гісторык, вывучаючы дакументы першых гадоў Савецкай улады на Беларусі, абавязкова натыкнецца на словы «лямпачка Ільіча». Ці зразумее ён адразу, што гэта не тэхнічны тэрмін! Што гэтыя словы, разам з такімі, як «гурток лікбеза», «першы трактар», — былі сінонімамі новага жыцця, пачатак якому паклаў Вялікі Кастрычнік.

Ды і нам, з вышыні сённяшняга дня, усё гэта здаецца ўжо далёкай гісторыяй. З краю ў край на нашых неабсяжных прасторах выраслі волаты энергетыкі. Не ў імглістых прыцемках, уззянні тысяч электрычных сонцаў паўстае Савецкая зямля! І, адзначаючы зараз знамянальную дату—50-годдзе ленінскага плана ГОЭЛРО, мы з гонарам думаем пра тое, што збылася мара Ільіча аб суцэльнай электрыфікацыі краіны.

Гэтыя людзі на здымку нашага фотакарэспандэнта Ул. Крука трымаюць пальцы на электрычным пульсе рэспублікі.

Рэпартаж з каманднага пункта Беларускай энергасістэмы чытайце на 12-й старонцы.

У ГЭТЫЯ ДНІ...

...ВЫКАНАЛА

гадавы план рэалізацыі кніг насельніцтву на 23 дні раней тэрміну Упраўленне кніжнага гандлю рэспублікі. Толькі гарадское насельніцтва Беларусі прыдбала сёлета рознай літаратуры на 9 600 тысяч рублёў, альбо на мільён рублёў больш, чым летась.

...СПОЎНІЛАСЯ

25 гадоў драматычнаму калектыву калгаса «Чырвоная звязда» Іванаўскага раёна. У актыве калектыву не адзін дзесятак спектакляў, сярод якіх: «Паўлінка» і «Прымакі» Янкі Купалы, «Партызаны» і «Пяюць жаваранкі» Кандрата Крапівы, «Лявоніха на арбіце» Андрэя Макаёнка.

Драматычным гуртком нязменна кіруе настаўніца мясцовай сярэдняй школы Г. Кандратчык.

...ТВОРЧЫ ВЕЧАР

народнага артыста БССР Міхаіла Іванавіча Дзянісава, прысвечаны яго 70-годдзю, адбыўся ў Рэспубліканскім Доме мастацтваў. Вечар адкрыла народная артыстка СССР Л. Александроўская, якая падзялілася хвалюючымі ўспамінамі аб доўгіх гадах сумеснай працы з юбілярам.

М. Дзянісава віталі народныя артысты СССР Т. Ніжнікава, Н. Ткачэнка, народны артыст БССР В. Чарнабаеў, заслужаныя артысты БССР М. Шышкін, В. Кірычэнка, намеснік міністра культуры БССР А. Ваніцкі, кампазітар заслужаны дзеяч мастацтваў БССР Ю. Семяняка.

У заключэнне вечара адбыўся канцэрт, у якім прынялі ўдзел многія ўдзельнікі вечара і сам юбіляр.

...АДБЫЎСЯ

творчы вечар народнай артысткі БССР Зінаіды Браварскай, праведзены прэзідыумам Беларускага тэатральнага аб'яднання, саветам Рэспубліканскага Дома мастацтваў і акадэмічным тэатрам імя Янкі Купалы. Гэта — адзін з серыі творчых вечароў, прысвечаных залатому юбілею купалаўцаў.

На вечары былі паказаны ўрыўкі са спектакляў «Ліса і вінаград», «Традыцыйны збор», «Дзівак» і «Амністыя», у якіх прынялі ўдзел З. Браварская, народны артыст СССР Л. Рахленка, народныя артысты рэспублікі С. Бірыла, В. Тарасаў, заслужаныя артысты БССР Б. Уладамірскі і М. Федароўскі.

Прысутныя цёпла сустрэлі выступленне Зінаіды Браварскай, якая расказала пра свой шлях у мастацтве.

ВІНШУЕМ З УЗНАГАРОДАЙ!

За заслугі ў галіне савецкай літаратуры і ў сувязі з шасцідзесяцігоддзем з дня нараджэння Указам Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР пісьменнік Міронаў Аляксандр Яўгенавіч узнагароджаны ордэнам «Знак Пашаны».

СВЯТА КРОЧЫЦЬ ПА ВОБЛАСЦІ

На Міншчыне нарадзілася дзівоснае свята — свята народнай творчасці, своеасаблівы агляд народных талентаў, іх поспехаў і здабыткаў. Праводзіцца свята ўжо трэці раз. Сёлета яно прысвечана XXIV з'езду партыі. Яго арганізатары — абласное ўпраўленне культуры і абласны Дом народнай творчасці. Свята завітае ў кожны горад, у кожны раённы цэнтр вобласці. А пачалося яно ў Нясвіжы.

... Фае Нясвіжскага раённага дома культуры ўпрыгожыла выстаўка самадзейнага выяўленчага і дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва Міншчыны. Кампазіцыі, напісаныя маслам, і акварэлі, скульптура, чаканка па метале, кераміка, разьба па дрэве, інкрустацыя, ткацтва, вышыўка...

Наведвальнікі знаёмяцца з экспазіцыяй выстаўкі.
Фота Ул. КРУКА.

Усімі колерамі вясёлкі ззяюць вытканыя рукамі калгасных майстрых прыгожыя посцілкі, ручнікі і настольнікі. У каторы раз мы глядзім работы вядомых у рэспубліцы разьбяроў па дрэве А. Пупко, Л. Шостака, В. Кісялёва і іншых, і кожная сустрэча з імі радуе, адкрывае нейкія новыя грані ў іх творчасці. Арыгінальныя па колеры і форме рэчы бытавога ўжытку івянецкіх керамістаў С. Адамава, В. Куліkоўскага, Ф. Целяшэўскага.

Найбольш удаўся ў гэтым свяце народнай творчасці вечар харавой музыкі.

На сцэне праслаўлены калектыў з вёскі Казловічы Слуцкага раёна (кіраўнік А. Даўжонак). Сорак спявачак і спевакоў апрануты ў прыгожыя нацыянальныя касцюмы. На грудзях многіх з іх ордэны і медалі — адзнака працоўнай славы харыстаў. Спяваюць «Думу аб Леніне» Л. Копасава, «Партызанскі край» І. Кузняцова. Асабліва хораша прагучалі народныя песні «Ой, у садзе» (запявала калгасніца Настася Жываглод), жартоўная «Кацярына» (салістка калгасніца Валянціна Пацыкайлік), дзівосная песня «Сонца», якая нарадзілася ў гэтым таленавітым калектыве (саліст калгаснік Іван Голец, падгалосак вяла Настася Калядка).

У вечары харавой музыкі прыняў удзел мужчынскі вакальны ансамбль Дзяржынскага механічнага завода (кіраўнік В. Аўчыннікаў).

Народны тэатр Маладзечанскага гарадскога дома культуры паказаў у Нясвіжы спектакль «Паміж ліўнямі» па п'есе А. Штэйна (рэжысёр-пастаноўшчык Э. Дашкевіч).

Вечар інструментальнай музыкі пачаўся выступленнем аркестра народных інструментаў са Стаўбцоў, якім кіруе заслужаны дзеяч культуры БССР У. Таран. Пасля выступілі ансамбль гарманістаў Негарэльскага дома культуры (кіраўнік П. Крыловіч), інструментальна - вакальны ансамбль Салігорскага палаца культуры гарнякоў (кіраўнік Г. Сіўцоў) і вакальна - харэаграфічны ансамбль Стаўбцоўскага раённага дома культуры «Купалінка» (кіраўнік Д. Кухарава).

Эстафету нясвіжцаў падхапілі барысаўчане. Наступны прыпынак свята — Слуцк.

«БЕЛАРУСКІ» НУМАР «НАШЕГО СОВРЕМЕННИКА»

На вокладцы снежаньскай кніжкі часопіса «Наш современник» за гэты год ёсць паметка аб тым што гэты нумар «знаёміць чытачоў Расіі з творамі пісьменнікаў братняй Беларусі».

Адкрываецца «Наш современник» інтэрв'ю сакратара ЦК КП Беларусі С. А. Пілатовіча «Роўная сярод роўных». Тав. С. А. Пілатовіч расказвае аб працоўных здзяйсненнях, аб сённяшніх справах і планах нашага народа на будучае, аб тым, як рэспубліка сустракае XXIV з'езд КПСС.

Большасць старонак нумара аддадзена творам беларускіх празаікаў і паэтаў розных пакаленняў. Прадстаўніцтва тут надзвычай шырокае — бадай, упершыню ў адным часопісе братняй рэспублікі сабралася столькі беларускіх прозвішчаў. Чытачы Расійскай Федэрацыі змогуць пазнаёміцца тут з апавяданнямі «Камендор з «Алега» Івана Шамякіна (дарэчы, упершыню гэтае апавяданне было надрукавана ў газеце «Літаратура і мастацтва»), «Атава» Леаніда Гаўрылкіна, «Там, на хутары» Вячаслава Адамчыка, «Такі дзень» Анатоля Кудраўца, «Прыходзіць не трэба» Алены Васілевіч, «Лаўрэат мясцовага конкурсу» Алеся Асіпенкі, з паэтычнымі нізкамі народных паэтаў рэспублікі Петруся Броўкі, Аркадзя Куляшова і Максіма Танка, а таксама з вершамі Пімена Панчанкі, Генадзя Бураўкіна, Рыгора Барадуліна, Анатоля Вярцінскага, Веры Вярбы, Еўдакіі Лось, Міколы Кусянкова, Аляксея Пысіна і Сцяпана Гаўрусёва.

У раздзеле «Наш сучаснік» змешчаны ўрывак з дакументальнай аповесці Алеся Савіцкага пра Героя Сацыялістычнай Працы сталявара І. Барашкіна і нататкі Анатоля Вярцінскага пра старшыню калгаса «Зара» Карэліцкага раёна П. Шчарбакова пад назвай «Дзесяць дзён са старшынёй».

Раздзел «Нарыс і публіцыстыка» склалі нарыс «Вясёлка сярод зімы» Віктара Карамазава і штрыхі «Да партрэта Аляксандра Мядзведзя» А. Кікнадзе.

У раздзеле «Крытыка» чытач прачытае артыкулы «Галоўная служба паэзіі» Міколы Арочкі і «Сучасная беларуская проза» Аляксандра Аўчарэнкі.

Апошні раздзел часопіса — «Гумар» — таксама «беларускі». Тут змешчаны байка народнага пісьменніка Беларусі Кандрата Крапівы «Заява», байка Уладзіміра Корбана «Закаханы морж» і гумарэска Івана Аношкіна «Скарачэнне штатаў», а таксама малюнкі мастакоў-вожыкаўцаў Р. Грамыкі, С. Раманава і В. Шматава.

Дарэчы, вокладкі часопіса ўпрыгожваюць малюнкі таксама нашых мастакоў — Н. Шчаснай і В. Шаранговіча.

Сярод перакладчыкаў твораў нашых паэтаў і празаікаў на рускую мову — А. Пракоф'еў, П. Кабзарэўскі, Я. Хялемскі, Д. Кавалёў, Г. Куранёў, Р. Казакова, В. Карчагін, Ул. Гардзейчаў, М. Гарбачоў і інш.

ЛЯ ЗЯЛЁНАЙ КАРТЫ БЕЛАРУСІ

Ці дастаткова ў Беларусі турысцкіх баз, піянерскіх лагераў, пансіянатаў? Колькі санаторыяў спатрэбіцца нам ў 1980 годзе? Якія лясы лепшыя для здароўя, якія рэкі чысцейшыя? Дзе мы будзем адпачываць праз 15 гадоў? Якія раёны не павінна асвойваць прамысловасць, і ў якіх будзе інтэнсіўнае прамысловае будаўніцтва? Што цікава паглядзець у Беларусі прыезджым?

Усе гэтыя пытанні ствараюць складаную праблему, якая стала тэмай асобнага праекта пад назвай «Рэспубліканская сетка зон адпачынку і турызму». Над праектам некалькі гадоў працаваў вялікі калектыў майстэрні раённай планіроўкі, якая належала раней «Белдзяржпраекту», а не так даўно адышла да Цэнтральнага навукова-даследчага інстытута горадабудаўніцтва: архітэктар В. Сушчыц (кіраўнік праекта), эканаміст Р. Сундукова, інжынеры В. Касцоў, Д. Кавалёў, А. Ідэльчык, А. Ліўшыц і тэхнік-архітэктар Т. Шаранда.

Самае важнае ў гэтым праекце, напэўна, тое, што ўпершыню больш 200 тысяч квадратных кіламетраў тэрыторыі нашай рэспублікі атрымалі комплексную ацэнку на прыдатнасць для адпачынку.

Наглядна змест праекта прадстаўлены на вялікай карце-схеме рэспублікі. Асвоеныя на сённяшні месцы адпачынку абазначаны тут суцэльным зялёным колерам, перспектыўныя—зялёным паласатым, разам яны пакрываюць прыкладна трэцюю частку карты. Астатнія дзве трэці—белыя, як Паўночны полюс...

Мы з кіраўніком праекта гутарым ля гэтай карты. Віктар Кірылавіч Сушчыц тлумачыць:

— Тут паказаны толькі раёны адпачынку рэспубліканскага значэння, якія маюць аптымальныя кліматычныя ўмовы, найбольш цікавыя для турыстаў, неперспектыўныя для прамысловага будаўніцтва і г. д. Зразумела, каля кожнага ёсць сваё возера, рака, дубровы, якія палюбілі гараджане. Мэта нашай работы заключалася зусім не ў тым, каб скласці спіс такіх месц. Гэта было б няцяжка, але карысці не прынесла б.

— А ў чым жа сутнасць работы? І наогул, чаму наспела патрэба ў такім праекце?

— Беларусь па разгалінаванасці сеткі адпачынку значна адстае ад прыбалтыйскіх рэспублік, Украіны, Расійскай Федэрацыі. У нас умяшчальнасць санаторыяў у чатыры разы меншая, чым у Літве, і ў 9 разоў меншая, чым у Латвіі. Летась у рэспубліцы дзейнічала 8 турысцкіх баз, якія прынялі ў 10 разоў менш турыстаў, чым было намечана.

Дамы адпачынку і санаторыі малыя і, апрача таго, раскіданы па ўсёй рэспубліцы. Гэта зніжае іх эканамічную эфектыўнасць. Некаторыя з іх, пабудаваныя паблізу гарадоў, трапілі ў рысу гарадской забудовы.

Ну, а дзе будаваць? На такое пытанне яшчэ нядаўна ніхто не мог адказаць. А людзі хочуць адпачываць «на прыродзе», хочуць ездзіць у невядомыя ім мясціны і справядліва патрабуюць адпаведнага абслугоўвання.

Таму Дзяржбуд БССР ў 1966 годзе прыняў рашэнне распрацаваць схему развіцця і размяшчэння сеткі адпачынку, турызму і санаторна-курортных устаноў на тэрыторыі рэспублікі на 1980 год і паказаць перспектыву на 2000 год. Апрача таго, трэба было выбраць раёны для першачарговага асваення і выявіць раёны для рэзервіравання.

— Мяркуючы па двухзначных лічбах на карце, раёнаў для адпачынку ў нас, у Беларусі, дастаткова. Цікава, якімі крытэрыямі вы карысталіся пры іх выбары?

— Нельга сказаць, што мы пачыналі на пустым месцы. Неабходныя звесткі былі ўсе, але ў розных крыніцах—у падручніках, у навуковых работах... Прачыталі мноства кніг, аб'ездзілі ўсю рэспубліку ўдоўж і ўпоперак. Мы—багатыя людзі, у нас трэцяя частка тэрыторыі занята лясамі, у нас 12 тысяч азёр, у нас ёсць шмат чароўных мясцін, але карыстаемся мы імі зусім не па-гаспадарску.

Пры аналізе кожнага раёна мы ўлічвалі колькасць цёплых і халодных дзён, мікраклімат лясных масіваў, колькасць ападкаў, характар лесу, яго вартасці з пункту гледжання адпачынку, глыбіню і шырыню рэк, стан азёр і вадасховішчаў. Мы кансультаваліся з геолагамі аб раёнах, багатых карыснымі выкапнямі (такія раёны, вядома, лепш абысці), аб рэсурсах мінеральных вод і гаючых гразяў. Дарэчы заўважу, геолагі запэўняюць, што Беларусь літаральна плавае на мінеральнай вадзе. У нас дзе ні прасвідруй, гавораць яны, там гаючая крыніца.

Гэта азначае, што санаторыі і курорты можна размяшчаць там, дзе зручна, а не прывязваць да выпадковых свідравін.

Пры ацэнцы раёнаў прымаліся пад увагу таксама рэльеф і ландшафт мясцовасці, яе эстэтычныя вартасці, стан дарог, колькасць і захаванасць выдатнасцей, кірунак развіцця прамысловасці і сельскай гаспадаркі.

Вынікі гэтай работы зведзены ў табліцы. І выніковыя графы табліц паказалі нам усё, як на далоні.

Выяўлена 30 раёнаў агульнай плошчай 750 тысяч гектараў са спрыяльнымі ўмовамі для размяшчэння ўстаноў адпачынку і шырокага турызму. На першы этап асваення намечана 9 зон адпачынку. Назаву некаторыя. Пра «Нарач» і «Браслаў» расказваць не варта — яны вядомы кожнаму. «Бярэзіна»—за 25 кіламетраў ад Барысава. Тут мяркуецца будаўніцтва кліматалагічнага курорта. «Гарваль»—непадалёк ад Гомеля—будзе месцам размяшчэння комплексу санаторна-курортных устаноў і масавага адпачынку. «Івянец»—гэта сістэма вадасховішчаў, якая ўзнікне на рэках Іслач і Волма. У гэтай зоне размесціцца агульнарэспубліканскі комплекс піянерскіх лагераў на 7 тысяч месц.

— Як мяркуецца весці будаўніцтва ў раёнах адпачынку? Што новага прапануе ў гэтых адносінах ваш калектыў?

— Новае—не вельмі ўдалае слова. Лепш сказаць—рацыянальнае. Асноўнае, напэўна, тоіцца ў тым, што пры размяшчэнні і будаўніцтве ўстаноў адпачынку можна ўжыць прынцыпы горадабудаўнічай сістэмы. Асобныя дамы адпачынку, курортныя гасцініцы, палатачныя гарадкі, турысцкія базы, матэлі і г. д. аб'ядноўваюцца ў комплексы з адзіным медыцынскім і культурна-бытавым абслугоўваннем. Група комплексаў з агульнай транспартнай і інжынернай гаспадаркай складаецца ў зону адпачынку.

— Летась зарэгістравана больш як мільён турысцкіх выхадаў. Гэта афіцыяльныя турысты. А яшчэ ёсць незлічонае мноства «дзікуноў», якія не хочуць рэгістравацца ў саветах па турызме; але тым не менш упарта патрабуюць месца на турысцкіх базах, і, наогул, увагі. Раскажыце, калі ласка, што прапануеце вы турыстам?

— Турызм—справа ёмістая. Тут і здароўе, і задавальненне, і ўражанні ад знаёмства з гарадамі, з гісторыяй рэспублікі, з унікальнымі помнікамі. Турызм перарастае ў асобную галіну абслугоўвання насельніцтва, ён выгадны дзяржаве, рэкламуецца, і, натуральна, атрымлівае матэрыяльнае забеспячэнне. Летась у Беларусі дзейнічала 17 экскурсійных бюро, 95 аздараўленчых лагераў, 80 «дамоў рыбака і паляўнічага», турысты маглі выбіраць любы з 400 распрацаваных маршрутаў. І ўсё ж гэта далёка ад поўнай сістэмы. І ўжо зусім не назавеш гэта турысцкай сеткай.

У цесным кантакце з Беларускім саветам па турызме мы распрацавалі схему развіцця і размяшчэння турысцкай сеткі БССР. Па сутнасці, гэта самастойная работа з асобным зместам, асобнымі выкладкамі, арыгінальнай картай. Было праведзена турысцкае раянаванне рэспублікі. Усе раёны па функцыянальным значэнні падзелены на тры групы: аздараўленчага турызму—на поўначы, пазнаваўчага турызму—заходнія вобласці, змешанага турызму—цэнтр і поўдзень рэспублікі. Апрача таго, былі вызначаны межы пяці раёнаў актыўнага турызму. Гэта тэрыторыі адміністрацыйных раёнаў Віцебска, Полацка, Браслава—Паўночны раён; Гродна, Мастоў, Ваўкавыска — Заходні раён; Оршы, Магілёва, Гомеля—Усходні раён; Мінска, Барысава, Бабруйска, Мядзеля, Вілейкі—Цэнтральны раён; Брэста, Пінска, Мазыра, Турава—Паўднёвы раён. Не забыты і водны турызм. Блакітныя пункцірныя лініі абазначаюць чатыры асноўныя напрамкі па галоўных рэках: Прыпяцка-Дняпроўскае, Заходне-Дзвінскае, Нёманскае. Гэтыя напрамкі вядомы, відаць, з часоў варагаў, і, відаць, з тых жа часоў не асвоены і не маюць неабходнага абсталявання для турызму.

Доўгі час бытавала думка, быццам Беларусь бедная на выдатныя мясціны, што за гады войнаў загінулі прывабныя тварэнні прыроды і рук чалавечых. Намаганнямі многіх спецыялістаў цяпер даказана, што справа абстаіць не так дрэнна. Мы звялі ў каталог памятныя і выдатныя мясціны рэспублікі і, карыстаючыся ім, склалі карту. Трэба сказаць, што такая карта ў рэспубліцы складзена ўпершыню.

У нас ёсць на што паглядзець і чаму падзівіцца. Ледніковыя адкладанні, рэдкія россыпы валуноў, стаянкі старажытных людзей, замчышчы, курганы, векавыя дрэвы, унікальныя паркі, Сафійскі сабор, віцебская Благавешчанская царква, Белая вежа, замкі ў Гродне, Міры, Нясвіжы, старажытныя палацы, унікальныя драўляныя пабудовы, рэдкія па прыгажосці запаведнікі і заказнікі, гістарычныя помнікі, мемарыяльныя музеі. Каб усё пералічыць, спатрэбіцца не адна гадзіна. Зараз у нас зарэгістравана 150 археалагічных помнікаў, 100 архітэктурных, 60 помнікаў прыроды, 600 помнікаў гістарычных, 40 музеяў.

— І апошняе пытанне. Калі пачнецца рэалізацыя праекта?

— Нядаўна адпаведныя органы зацвердзілі прапанаваную схему размяшчэння і рэзервацыі раёнаў адпачынку і намецілі рад важных мерапрыемстваў. Атрымала сілу закона забарона весці прамысловае будаўніцтва ў межах раёнаў адпачынку. Становіча вырашана пытанне аб кааперававанні сродкаў для будаўніцтва комплексаў устаноў адпачынку. Без буйных грашовых рэсурсаў пабудаваць капітальную сістэму дамоў адпачынку, гасцініц, матэляў, лагераў немагчыма. Вядзецца і намечана рэстаўрацыя многіх архітэктурных помнікаў. Беларускі савет па турызме намеціў да 1975 года дадаткова размясціць па рэспубліцы 18 турысцкіх баз.

Мы цяпер прыступаем да вызначэння дакладных межаў кожнага раёна адпачынку. Пасля зоймемся распрацоўкай схем абласных сетак адпачынку. І вось так, ад вялікага да меншага, прыйдзем, відавочна, да аналізу зон аднадзённых прагулак.

Работа наперадзе вялікая, але мы ўжо накапілі некаторы вопыт, ёсць на што абаперціся.

І яшчэ аб рэалізацыі праекта. У наступным годзе плануецца выдаць карту-схему турысцка-экскурсійнай сеткі БССР і каталог выдатных мясцін. Карта ёсць, і каталог ёсць, але вызначыць экскурсійнае значэнне кожнага помніка мы сваімі сіламі не можам. Для гэтага патрэбна кампетэнтная камісія, але пакуль за гэту справу ніхто энергічна не бярэцца. А шкада!

К. ТАРАСАЎ.

Заўчора, 16 снежня, адбыўся чарговы пленум праўлення Саюза пісьменнікаў Беларусі. На парадку дня пленума былі два пытанні: 1. Аб скліканні чарговага, VI з'езда пісьменнікаў Беларусі; 2. Сённяшні стан беларускай драматургіі і яе задачы.

З паведамленнем па першым пункце парадку дня выступіў першы сакратар праўлення СП БССР Максім Танк. Пленум аднагалосна прыняў пастанову аб скліканні VI з'езда пісьменнікаў Савецкай Беларусі ў другой палове красавіка 1971 года.

Пасля гэтага пленум перайшоў да абмеркавання другога пункта парадку дня. З дакладам «Беларуская драматургія, дзень сённяшні» выступіў другі сакратар праўлення СП БССР Іван Шамякін [яго даклад з некаторымі скарачэннямі друкуецца ў сённяшнім нумары штотыднёвіка].

У спрэчках, якія разгарнуліся па дакладзе, прынялі ўдзел намеснік старшыні праўлення Беларускага тэатральнага аб'яднання Ул. Стэльмах, мастацтвазнаўца А. Сабалеўскі, А. Вялюгін, А. Слесарэнка, намеснік старшыні Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў БССР па тэлебачанні і радыёвяшчанні М. Пятніцкі, П. Пестрак, кінарэжысёр І. Дабралюбаў, міністр культуры БССР М. Мінковіч, П. Васілеўскі, дырэктар кінастудыі «Беларусьфільм» У. Іваноўскі, госць з Масквы, сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў СССР А. Салынскі.

Па абмеркаваным пытанні пленум прыняў разгорнутую пастанову.

У рабоце пленума праўлення Саюза пісьменнікаў Беларусі прынялі ўдзел загадчык аддзела культуры ЦК КПБ С. Марцэлеў, старшыня праўлення Саюза кінематаграфістаў БССР, народны артыст СССР У. Корш-Саблін, старшыня Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў БССР па тэлебачанні і радыёвяшчанні В. Палескі, намеснік старшыні Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў БССР па друку А. Барушка.

Справаздача з пленума будзе апублікавана ў наступным нумары штотыднёвіка.

БЕЛАРУСКАЯ ДРАМАТУРГІЯ, ДЗЕНЬ СЁННЯШНІ

ДАКЛАД Івана ШАМЯКІНА

НАБЛІЖАЕЦЦА новая гістарычная падзея ў жыцці партыі, народа, краіны — XXIV з'езд КПСС. З'езд падвядзе вынікі камуністычнага будаўніцтва за апошнія гады, вынікі выканання пяцігадовага плана і, кіруючыся ленінскай тэорыяй, вызначыць новыя задачы ва ўсіх сферах эканомікі, навукі і культуры.

З кожным з'ездам партыі мы як бы ўзнімаемся яшчэ на адну, вышэйшую, ступень не толькі ў эканамічным развіцці — яно расце паслядоўна і няўхільна, — але і ў ідэйным асэнсаванні нашых здабыткаў, поспехаў і недахопаў, ва ўсёй ідэалагічнай рабоце ўнутры краіны і ідэалагічнай барацьбе на міжнароднай арэне. Партыя і народ ідуць насустрач XXIV з'езду з выдатнымі дасягненнямі і яшчэ больш светлымі перспектывамі.

З вышыні гэтых дасягненняў, у святле гэтых перспектыў мы, пісьменнікі, мастакі, павінны азіраць поле ўласнай дзейнасці і вызначыць задачы, якія належыць вырашыць.

Сённяшняя наша задача — агледзець частку літаратуры, надзвычай важную па значэнню, тую, ад якой залежыць развіццё некалькіх відаў мастацтва і, між іншым, тую, пра адставанне якой больш за ўсё ў апошні час гавораць, — драматычную літаратуру для тэатра, кіно, тэлебачання.

I.

На Усесаюзным пленуме па пытаннях драматургіі дакладчык А. Салынскі заўважыў з іроніяй, што, маўляў, аб адставанні драматычнага жанру гаварылі і тады, калі тварылі Эсхіл і Сафокл, і ў часы Лопэ дэ Вэга і Шэкспіра, і тады, калі на рускай сцэне з'явіліся Пушкін і Гоголь, Астроўскі і Чэхаў. Разам з тым міністр культуры СССР К. Фурцава адзначыла, што п'ес пішацца мноства, штогод па некалькі тысяч.

Я таксама даўно задумваўся над гэтым. Узяў спіс нашай арганізацыі і выпісаў імёны людзей, якія толькі на працягу апошніх трох гадоў пісалі для тэатра, кіно, тэлебачання. Дазволю сабе назваць гэтых пісьменнікаў: Адамовіч, Аляксееў, Агняцвет, Асіпенка, Бачыла, Бураўкін, Бур'ян, Быкаў, Васілеўскі Пятро, Вялюгін, Вярцінскі, Вольскі Віталій, Вольскі Артур, Герчык, Гарулёў, Грахоўскі, Губарэвіч, Гутковіч, Дзялендзік, Зуб, Карпюк, Куляшоў, Караткевіч, Лакербая, Лужанін, Макаёнак, Макаль, Махнач, Маўзон, Мехаў, Машкоў, Новікаў, Панамароў, Рамановіч, Харкоў, Чыгрынаў і, нарэшце, ваш сённяшні дакладчык.

Такім чынам, відаць, трэба згадзіцца, што справа не ў колькасным адставанні драматургіі. Хутчэй за ўсё гэта ідэйна-тэматычнае, мастацка-тэматычнае адставанне. Рэдка, вельмі рэдка сустракаецца глядач у тэатры, бачыць на экранах кіно і тэлебачання свайго сучасніка, уласна кажучы, самога сябе — савецкага чалавека 60—70 гадоў.

Чаму гэта адбываецца? У чым прычына?

Дзякуючы мудрай знешняй палітыцы Камуністычнай партыі, Савецкага ўрада мы чвэрць стагоддзя карыстаемся найвялікшым дарам і шчасцем — мірам. Паступовае мірнае развіццё грамадства, у якім знішчаны антаганістычныя класы, рэзка змяніла характар усіх сацыяльных чалавечых канфліктаў. Канфлікты не ляжаць на паверхні, не вырашаюцца выбуховай сілай страсцей.

Дзе ж яны, асноўныя драматычныя канфлікты — тыя, без якіх любы твор робіцца падобным на рахітыка? Безумоўна, у сферы вытворчасці матэрыяльных даброт — там, дзе робяць эпахальныя навуковыя адкрыцці, дзе плавяць сталь, пампуюць нафту, будуюць машыны і росцяць хлеб. І, нарэшце, усюды, дзе ідзе вострая барацьба дзвюх ідэалогій — буржуазнай і камуністычнай.

У гэтай сувязі нельга пагадзіцца з думкай, якая культывавалася апошнія гады, думкай аб тым, нібыта вытворчы канфлікт — гэта не прадмет даследавання мастака. Яна нанесла немалую шкоду. Думка гэтая адыграла сваю станоўчую ролю ў асуджэнні твораў бесканфліктных, дзе станкі, дэталі, гектары і гатункі пшаніцы і бульбы засланялі людзей, характары. Аднак пасля тэзіс гэты давялі да абсурду, да супрацьлегласці. І гэта адцягвала ўвагу пісьменнікаў ад галоўнай сферы дзейнасці чалавека — вытворчай, ад яго вытворчых адносін. Некаторыя крытыкі дагаварваліся да таго, што, маўляў, толькі быт чалавека ўяўляе каштоўнасць для мастака. І пайшла паласа бытавізму і ў прозе, і ў драматургіі, а з ёй—дробязнасць канфліктаў і характараў.

Адводзіла крытыка пісьменнікаў ад галоўных канфліктаў і залішнім шумам вакол пошукаў новай формы. Часам паэме з разбураным сюжэтам, раману ў эцюдах і без характараў, п'есе, наватарства якой заключалася толькі ў тым, што яна напісана ў адной дзеі, прысвячаліся ледзь не манаграфіі, а пісьменнікі, якія аддавалі ўвесь свой творчы час, усю энергію пошукам новага жыццёвага матэрыялу, новых жыццёвых сітуацый, адкрыццю новых характараў, зусім амаль не заўважаліся крытыкай. Забывалася ленінскае палажэнне аб прымаце зместу над формай і адпаведнасці формы зместу.

Проза яшчэ можа жыць мінулым, гісторыяй. Тэатр, кіно, тэлебачанне на гістарычных творах, нават выдатных, доўга не працягнуць. Сучаснасць — душа драматургіі, без яе яна змарнее. Падмосткі ж нашых тэатраў у апошнія гады пачало запаланяць драбнатэм'е. Сям'я, любоў, выхаванне дзяцей — тэмы вечныя і заўсёды актуальныя, але калі яны вырашаюцца з высокіх грамадзянскіх пазіцый, у святле камуністычнай маралі, а не смакуюцца па-абывацельску, як гэта мела месца ў некаторых так званых «касавых п'есах». Праўда, да гонару нашай арганізацыі беларускія драматургі да такога «касавага поспеху» рэдка апускаліся.

Аднак не сказаць пра гэтую «касавую прынаду» я не мог, бо на яе лёгка клююць тэатры і рэжысёры, і творы гэтыя, займаючы месца ў рэпертуарах, часта адціскаюць п'есы, якія, можа быць, па форме яшчэ і не давадзены, але па задуме, тэме, матэрыяле, вобразах, па ідэі — «функцыянальна мэтазгодныя».

На апошнія тры гады нашага жыцця мелі свой жыццятворны ўплыў знамянальныя падзеі — 50-годдзе Кастрычніцкай рэвалюцыі, 50-годдзе БССР і 100-годдзе з дня нараджэння У. І. Леніна. Падрыхтоўка да гэтых дат, правядзенне іх як усенародных свят павышалі працоўны энтузіязм рабочых, сялян, вучоных, мастакоў. Правамерна, што кожнаму хацелася зрабіць больш і лепш.

Безумоўна, задача заключалася не ў тым, каб стварыць нейкія асаблівыя юбілейныя творы. Партыя, народ ставілі перад намі, мастакамі, шырэйшую задачу: паўней адлюстраваць і ленінскі геній, і мудрасць партыі, і гераізм народа — ратны і працоўны; пры гэтым асабліва падкрэслівалася неабходнасць стварэння вобразаў нашых сучаснікаў.

Натуральнымі былі спадзяванні, што за гэтыя гады папоўніцца і беларуская Лeнініяна, якая дагэтуль у нас бедная.

У гэтым плане нямала зроблена ў выяўленчым мастацтве, у музыцы, у паэзіі, што-нішто з'явілася ў прозе. Але, на вялікі жаль, вельмі мала ў драматургіі і кіно. Пра тэлебачанне гаварыць цяжка: сваю тэлевізійную Ленініяну беларускае тэлебачанне, канечне, не стварыла, але шырока паказала ўсё тое, што створана раней ва ўсім савецкім мастацтве.

У драматургіі для тэатра, па-сутнасці, з'явілася толькі адна п'еса—гісторыка-рэвалюцыйная драма старэйшага нашага драматурга Кастуся Губарэвіча «Брэсцкі мір».

Мне, на жаль, не ўдалося паглядзець спектакль у Брэсцкім тэатры. Але той варыянт п'есы, які апублікаваны ў «Полымі», скажу шчыра, шмат у чым не задавальняе. Ад драматурга з такім стажам, для якога гэтая тэма не новая (у «Галоўнай стаўцы» было нямала ўдач), я чакаў большага паглыблення ў матэрыял, у характары. Губарэвіч пайшоў па дарозе, якая ўжо пратоптана, у тым ліку і ім самім, а таму лягчэйшая, і напэўна забыўся, як забываюць і многія з нас, што той узровень распрацоўкі гісторыка-рэвалюцыйнай тэмы, які мог задаволіць чытача, гледача 30—40-х гадоў, ні ў якім разе не задавальняе гледача 70-х гадоў.

Да юбілейных дат Міністэрства культуры праводзіла конкурсы на лепшую п'есу. Відаць, не варта падрабязна спыняцца на конкурсе, які быў праведзены да 50-годдзя Савецкай улады, лепшыя з гэтых п'ес ужо пастаўлены, і пра спектаклі па іх нямала пісалася ў друку, гаварылася на розных нарадах. Менш было сказана пра лаўрэатаў конкурсу, які быў праведзены ў гонар 100-годдзя з дня нараджэння У. І. Леніна. Хачу выказаць агульную ацэнку конкурсам. Яны, безумоўна, акупілі затраты, бо далі некалькі цікавых твораў. Але разам з тым нельга не сказаць, што тэматычна конкурсы не апраўдалі надзей арганізатараў, зноў жа па той прычыне, пра якую ўжо я сказаў, — сучаснасць у конкурсных рэчах не заняла належнага месца, і вобраз сучасніка ў тых з іх, што напісаны на гэтую тэму, рэдка з'яўляецца мастацкім адкрыццём.

На апошнім конкурсе другая прэмія была прысуджана Андрэю Макаёнку за трагікамедыю «Трыбунал» («Калабок» — конкурсная назва). На думку большасці журы, «Трыбунал» —гэта новае слова ў нашай драматургіі і ў тым ліку ў творчасці Макаёнка.

Пра Вялікую Айчынную вайну, пра патрыятызм народа напісаны тысячы кніг, пастаўлены сотні спектакляў, фільмаў. Аднак пераважная большасць гэтых рэчаў зроблена ў адным плане, традыцыйным для нашай літаратуры. Спробы расказваць пра вайну па ўзорах заходняй літаратуры і кіно нязменна прыводзілі аўтараў да правалаў. Так, у прыватнасці, атрымалася з фільмам Кучара і Вінаградава «Усходні калідор».

Не жадаючы пісаць яшчэ адну звычайную п'есу пра вайну, Андрэй Макаёнак пачаў шукаць узоры не ў літаратуры, а ў народзе — як народ расказвае пра перажытую трагедыю, у якой, аднак, быў найвышэйшы ўзлёт народнага аптымістычнага духу. Мы часта чулі і чуем гэтыя вусныя расказы, асабліва ў вёсках. У іх заўсёды сур'ёзнае, высокае, гераічнае суседнічае са смешным, вясёлым і арганічна зліваецца.

А. Макаёнак так і вызначыў жанр сваёй новай рэчы — «народны лубок». Задача гэтая нялёгкая — аб'яднаць трагедыйнае і камедыйнае. Драматург адважыўся, і ў яго атрымалася. Той факт, што п'еса ўжо пастаўлена ў РСФСР, на Украіне, у Літве, пазней у нас, дома, і зараз рэпеціруецца ў многіх дзесятках тэатраў,—лепшае пацвярджэнне ўдачы драматурга.

Не затрымліваючыся на разборы трагікамедыі, я хачу звярнуць вашу ўвагу на адну асаблівасць яе, якой, на маю думку, і абумоўлены

У перапынках паміж пасяджэннямі. І. Шамякін, А. Салынскі і А. Макаёнак.

А. Дзялендзік і К. Крапіва.

І. Дабралюбаў, Г. Бураўкін і В. Быкаў.

Фота Ул. КРУКА.

500 ТАМОЎ РОДНАЙ ЛІТАРАТУРЫ

ЧАСОПІС, канечне, не газета, але ўсё-такі выданне перыядычнае. Мінаецца час, да падпісчыкаў прыходзіць чарговая кніжка, і старая, прачытаная, як і ўчарашняя газета, адыходзіць у нябыт. Ставіць на кніжную паліцу гадавыя камплекты часопісаў неяк не прынята, ім адводзіцца больш сціплае месца — у цесных бібліятэчных сховішчах ці пыльных і цёмных каморках кнігалюбаў. Ды толькі дзіўная рэч: чым больш час аддзяляе нас ад гэтых запыленых, пажаўцелых камплектаў, тым большую вагу яны набываюць. Успамінаю, з якім хваляваннем браў у Ленінцы ўпершыню ў рукі, будучы студэнтам, тоненькія, сціплыя кніжкі «Маладняка» і «Маладога аратага», са старонак якіх павявала духам і водарам таго незабыўнага і незвычайнага часу...

Вось прыгадаў кніжачкі «Маладняка», а сам думаю — пра «Полымя». Пра юбіляра — толькі што выйшла ў свет ягоная ПЯЦІСОТАЯ кніжка.

Пяцьсот кніжак «Полымя»... Цікава, ці ёсць дзе такі кнігалюб, у якога маюцца ўсе гэтыя пяцьсот кніжак? Няўжо ёсць такія багацеі? Гэта ж — найпаўнейшы і найцікавейшы збор, уся пяцідзесяцігадовая (амаль пяцідзесяцігадовая!) гісторыя беларускай савецкай літаратуры — ад самага яе пачатку да сённяшніх дзён высокага ўзлёту.

«Полымя».. Яно ўспыхнула ў далёкім ужо для нас 1922 годзе, таксама ў снежні. Гэта быў цяжкі для нашай краіны час. Толькі што ацiхлі франты грамадзянскай вайны, толькі што Беларусь (на жаль, не ўся, толькі палова) была ачышчана ад замежных інтэрвентаў. Толькі што пачынаўся вялікі, гераічны этап будаўніцтва — палітычнага, гаспадарчага, культурнага. І памагаць, садзейнічаць гэтаму стваральнаму будаўніцтву, перш за ўсё культурнаму, было заклікана «Полымя»— першы ў нашай рэспубліцы літаратурны часопіс.

Так, менавіта ў гэтым— прыцягнуць да беларускага культурнага будаўніцтва свядомыя і здаровыя сілы народа — бачылі задачу часопіса яго стваральнікі Янка Купала, Якуб Колас і Цішка Гартны, першы палымянскі рэдактар. А яшчэ ў тым, каб заклікаць і натхняць чытачоў на барацьбу за новы, сацыялістычны лад, на барацьбу за новага чалавека. Менавіта таму першым жа сваім нумарам «Полымя» апавяшчала і сцвярджала, што яно будзе даваць шырокую дарогу тым беларускім пісьменнікам, якім «навявае мелодыі муза вызвалення працоўных грамадаў».

Гэтым сваім запаветам «Полымя» (яго ў розныя часы ўзначальвалі такія выдатныя прадстаўнікі нашай літаратуры, як П. Галавач, народныя пісьменнікі Беларусі Міхась Лынькоў, Пятрусь Броўка і Максім Танк) заставалася верным праз усе гады. Заўсёды яно ішло крок у крок з жыццём краіны, натхнялася гэтым жыццём, радавалася і змагалася за гэта жыццё. І, пэўна ж, свой сённяшні высокі аўтарытэт, вялікую павагу і любасць чытачоў «Полымя» здабыло тым, што заўсёды было прынцыповым, бескампрамісным у адстойванні і сцвярджэнні праўды новага веку — веку, азоранага неўміручымі ідэямі Леніна, тым, што заўжды аддавала свае старонкі лепшым здабыткам роднай літаратуры.

Каб пераканацца ў гэтым, пагартаем толькі бліжэйшыя да нашага сённяшняга чытача палымянскія кніжкі пасляваенных гадоў. На іх старонках знойдзем: «На ростанях» і «Рыбакову хату» Якуба Коласа, «Векапомныя дні» Міхася Лынькова, «Глыбокую плынь», «Сэрца на далоні» і «Снежныя зімы» Івана Шамякіна, «Людзей на балоце» і «Подых навальніцы» Івана Мележа, «Калі зліваюцца рэкі» Петруся Броўкі, «На парозе будучыні» і «Гарадок Устронь» Міколы Лобана, «Сустрэнемся на барыкадах» і «Серадзібор» Піліпа Пестрака, «У Забалоцці днее» і «Птушкі і гнёзды» Янкі Брыля, «Засценак Малінаўка» Аркадзя Чарнышэвіча, «За годам год», «Вясеннія ліўні» і «Нямігі крывавыя берагі» Уладзіміра Карпава, «Расстаемся ненадоўга» і «Расцвітае мята пад акном» Аляксея Кулакоўскага, «Каласы пад сярпом тваім» Уладзіміра Караткевіча, «Тартак» і «Мсціжы» Івана Пташнікава, «Апошнія і першыя» Барыса Сачанкі, раманы, аповесці і апавяданні Янкі Скрыгана, Рамана Сабаленкі, Алеся Савіцкага, Ільі Гурскага, Міхася Машары, «Колас расказвае пра сябе» і «Дванаццаць вячорных вогнішчаў» Максіма Лужаніна, «Загадку Багдановіча» Міхася Стральцова, дакументальныя аповесці Івана Новікава, п'есы Кандрата Крапівы, Андрэя Макаёнка, Кастуся Губарэвіча і Аркадзя Маўзона, вершы і паэмы Аркадзя Куляшова, Максіма Танка, Пімена Панчанкі, Васіля Віткі, Кастуся Кірэенкі, Аляксея Пысіна, Сяргея Дзяргая, Аляксея Русецкага, Анатоля Вялюгіна, Міколы Аўрамчыка, Антона Бялевіча, Анатоля Вярцінскага, Рыгора Барадуліна, нарысы Янкі Сіпакова, Веры Палтаран, Ігната Дуброўскага, Валянціна Мысліўца...

Пералічыць усё немагчыма — гэты пералік зойме вельмі шмат месца.

А «Полымя» — гэта ж не толькі люстра нашага прыгожага пісьменства.

«Полымя» — гэта лепшыя старонкі беларускай публіцыстыкі.

«Полымя» — гэта нараджэнне і развіццё беларускай мемуарыстыкі.

«Полымя» — гэта найбольш яркія старонкі нашага літаратуразнаўства і крытыкі.

«Полымя» — гэта змястоўная кніга па гісторыі

поспех. Гэта — выбар галоўнага героя.

Літаратура, тэатр, кіно за чвэрць стагоддзя стварылі нямала яркіх запамінальных вобразаў палкаводцаў, афіцэраў, партызанскіх камандзіраў, падпольшчыкаў разведчыкаў. А назавіце мне вобраз радавога салдата, партызана, проста селяніна-патрыёта, які запомніўся б нам гэтак жа, як славутыя разведчыкі? Назавяце: Андрэй Сакалоў! А больш?

Цярэшка Калабок стаяў на самай нізкай ступені сацыяльнай лесвіцы— ён просты пастух. І ён, гэты тыповы беларускі селянін даваеннага часу, праявіў такую сілу патрыятызму, якая дазваляе нам паставіць гэты вобраз побач з шолахаўскім Сакаловым.

«Дарога праз ноч» (конкурсная назва «Людзі, нелюдзі і смерць») Аркадзя Маўзона таксама аб патрыятызме савецкіх людзей—аб маладых падпольшчыках Віцебска.

Матэрыял падпольнай барацьбы дае магчымасць будаваць сюжэт дынамічны, востры, які захапляў бы гледача. Маўзон так і пачаў, але ў яго як бы не хапіла цярпення і часу. Кампазіцыя разрыхлілася. Спроба аб'яднаць элементы драмы пры дапамозе «жанчыны ў белым» — вядучай, не дала плённага эфекту ні ў літаратурным варыянце, ні на сцэне. Можна было б не выказваць гэтых заўваг, каб А. Маўзон быў малады драматург, каб мы не ведалі яго магчымасцей — магчымасцей аўтара выдатнай драмы «Канстанцін Заслонаў».

Пра гераізм савецкіх жанчын — ваенных лётчыц, у прыватнасці, пра нашу зямлячку Галіну Дакутовіч, расказвае п'еса Ул. Мехава «Палёт». Хачу адзначыць імкненне Ул. Мехава і ў прозе і ў драматургіі стварыць вобразы канкрэтных людзей, якія пакінулі прыкметны след у гісторыі рэвалюцыі, Айчыннай вайны. Яго першая п'еса «Чырвоны губернатар», пастаўленая тэатрам юнага гледача, была прыхільна сустрэта і гледачом, і крытыкай. У ёй быў адзін недахоп — людзям, якія дэталёва не вывучылі гісторыі, а тым больш вучням, многія сітуацыі цяжка было зразумець.

Увогуле жыццё, барацьба выдатных дзеячоў нашай гісторыі — удзячны матэрыял для драматургаў і тэатраў.

Рыхтуючыся да даклада, я прачытаў трагедыю Ул. Караткевіча «Смерць і неўміручасць Кастуся Каліноўскага». Рэч напісана з веданнем прадмета, у рамантычным стылі, сакавітай мовай, уласцівай гэтаму самабытнаму пісьменніку. Ёсць, праўда ,драматургічныя пралікі.

Верны сваёй тэме, Алесь Махнач напісаў п'есу для дзяцей «Маленькія салдаты Брэсцкай крэпасці». Твор уваскрашае незабыўныя старонкі вялічнай эпапеі змагання савецкіх людзей у першы, самы цяжкі, месяц вайны.

Варта сказаць яшчэ некалькі слоў пра драматургію для дзяцей. Калі мы гаворым пра адставанне дарослай драматургіі, то пра дзіцячую ўвогуле часта маўчым. У гэтай галіне не толькі тэматычнае адставанне, але і колькаснае таксама: мала, вельмі мала пішам мы для дзяцей. Гэта проста-такі недаравальна, бо больш удзячнага, больш уважлівага гледача, як дзеці, няма, і нікому так не патрэбны непасрэдныя зносіны з жывым акцёрам, як дзецям, нішто так не выхоўвае іх густ, іх цягу да прыгожага. Дзецям трэба **тэатр** у добрым разуменні гэтага слова. У нас толькі два прафесійныя дзіцячыя драматычныя калектывы. А таму лічу, што ўсе іншыя тэатры абавязаны мець у сваім рэпертуары па некалькі спектакляў для дзяцей усіх узростаў!

На апошнім конкурсе адзначаны тры п'есы на сучасную тэму, дзве з іх — камедыі. Ведаю, што некаторых тэатральных работнікаў трохі здзіўляе такая ўвага да камедыйнага жанру. А мне здаецца, што гэта вельмі натуральна і адпавядае традыцыям нашай нацыянальнай драматургіі — традыцыям Дуніна-Марцінкевіча, Я. Купалы, К. Крапівы, аптымістычнаму духу народа, які заўсёды, у бядзе і радасці, умеў і ўмее хораша пасмяяцца.

«Амністыя» Мікалая Матукоўскага толькі што пастаўлена ў Акадэмічным тэатры; спектакль не пакінуў абыякавым нашу грамадскасць, і многія з удзельнікаў пленума ўжо яго паглядзелі.

М. Матукоўскі хораша, з пачуццём меры, добразычліва, часцей сродкамі гумару, чым сатыры, хоць ёсць і сатырычныя сітуацыі і вобразы, высмеяў некаторыя з'явы, якія маюць месца ў рабочых калектывах і якія народжаны менавіта нашым часам — у перыяд дэмакратызацыі ўсіх звенняў кіравання, форм грамадскай работы. На чыстай, але бурнай плыні непазбежна ўсплывае бруднаватая пена, нахабныя салавейчыкі, «добранькія» божашуткавы, бесхрыбетныя прасцячкі і выканаўцы чужой волі кічкайлы. Дарэчы, вобраз Кічкайлы ў выкананні Кармуніна і вобраз Ягадкі ў выкананні Арловай, па-мойму, самыя яркія ў спектаклі, гэта — бясспрэчныя ўдачы.

Я зрабіў бы М. Матукоўскаму толькі дзве заўвагі. Першая: залішне шырока расцягнуў аўтар свой невад і ў яго набілася многа розных праблем і праблемак. Гэта проста неэканомная трата творчых назіранняў, можна было б што-нішто пакінуць для будучай камедыі.

Другое. Я не трымаюся тае думкі, што ў камедыі абавязкова павінен быць станоўчы герой. Але калі ён ужо ўведзен, то павінен быць **героем**. Гэтага не атрымалася з Ізабелай Дрозд. Праўда, гэта больш адносіцца да спектакля, дзе ігра актрысы не толькі не ўзняла гэты вобраз, а яшчэ больш прынізіла яго.

Камедыя П. Харкова «Спадчына і спадчыннікі» («Рэпартаж з пекла») у журы не атрымала такой адзінадушнай падтрымкі, як «Амністыя». Але мне асабіста гэта рэч спадабалася незвычайнасцю і дасціпнасцю сітуацый, яркасцю камедыйных вобразаў, добрай рускай мовай, што здараецца рэдка: па-руску ў нас пішуць многія, але мова гэтых твораў часта рэжа вуха.

Міхаіл Герчык упершыню выступіў у драматургіі. Яго п'еса «І вечны бой» не была дасканалай, у ёй 126 старонак; гэта нават для часоў Астроўскага многа. Але ў п'есе дэталёва, з веданнем справы напісаны сцэны жыцця і працы будаўнікоў, савецкай інтэлігенцыі — і гэта схіліла шалі конкурсных вагаў у карысць аўтара. З адной толькі сітуацыяй я, ды і некаторыя іншыя таварышы, не можам пагадзіцца.

Ёсць у п'есе вобраз маладога беларускага паэта (між іншым, месца дзеяння дакладна акрэслена — Мінск). Хлапчына гэты нізкапаклонніча пе рад Захадам і піша паклёпніцкую кнігу, перадае яе ў ФРГ, пасля едзе туды турыстам і застаецца там.

Я ведаю, што такое выдумка, фантазія, без якой няма творчасці. Смешнымі і дзіўнымі здаюцца «крытыкі», якія аўтара, што напісаў адмоўны вобраз прафсаюзнага дзеяча, абвінавачваюць у паклёпе на савецкія прафсаюзы і г. д. Але ў нас адзіная пісьменніцкая арганізацыя, не вельмі вялікая, і, дзякуй богу, у ёй і блізка не было ды і не магло быць чалавека, падобнага на персанаж п'есы Герчыка. Дык ці варта гэта выносіць на сцэну?

Драма А. Маўзона «Усяго адно жыццё» з поспехам ідзе ў тэатры імя Горкага, у іншых тэатрах БССР і за межамі рэспублікі. Па форме, дынамічнасці сюжэта, выразнасці ідэі — гэта адна з лепшых п'ес Маўзона. Аднак у ёй праглядваюцца некаторыя літаратурныя рэмінісцэнцыі.

Тэатр імя Янкі Купалы заканчвае працу над пастаноўкай новай драмы А. Дзялендзіка «Начное дзяжурства». Я прачытаў п'есу ў рукапісе і не магу не падзяліцца радасцю за драматурга, якога мы па інерцыі называем маладым. Не, «Начное дзяжурства» — твор сталага майстра, рэч сур'ёзная, філасофская, а галоўнае — праўдзівая ва ўсім. Я падумаў: як гэта важна, калі пісьменнік дасканала ведае прадмет, які выбраў аб'ектам даследавання. Кожная сітуацыя, кожная рэпліка, кожны рух, фізічны і духоўны, — усё праўда. А ў выніку і характары вылеплены рэльефна, аб'ёмна. Жывыя людзі, нашы сучаснікі, якіх жыццё сутыкае з сур'ёзнымі і нялёгкімі праблемамі. І яшчэ адна якасць: месца дзеяння незвычайнае — псіхіятрычная бальніца, але ў А. Дзялендзіка ўсё зроблена з вялікім тактам. П'еса прасякнута сапраўдным гуманізмам.

Дэбютаваў у драматургіі Ал. Петрашкевіч. Яго камедыя «Адкуль грэх?» з поспехам ідзе на сцэне акадэмічнага тэатра. Прыемна, што аўтар паказваў ужо тэатру першы варыянт новай камедыі на тэму сучаснасці.

У свеце ідзе жорсткая барацьба паміж лагерам сацыялізма і прагрэсу і лагерам імперыялізму, неакаланіялізму і цемрашальства. Але скажам шчыра: пішам мы на гэтыя тэмы недаравальна мала. Вось чаму камедыя Андрэя Макаёнка «Зацюканы апостал» з'яўляецца цікавай з'явай нашай драматургіі.

А. Макаёнак не вызначае, у якой краіне адбываецца дзея. Ён нават імёны сваім героям дае агульначалавечыя: Тата, Мама, Малыш, Дачка, Дзядуля. Але гэты прыём дазволіў яму з найбольшай сілай стварыць абагулены вобраз буржуазнага грамадства, выкрыць яго прадажнасць, здрадніцтва, здзек са святых ідэалаў, ханжаства, боязь праўды, жывога слова, аналізу навакольных з'яў; такому грамадству не патрэбны вундэркінды, якія да многага могуць дайсці сваім розумам, яго больш задавальняюць бяздумныя аўтаматы. Па жанры «Зацюканы апостал» — філасофская трагікамедыя, жанр амаль небывалы ў нашай драматургіі. Магчыма, гэтая арыгінальнасць, незвычайнасць і палохала некаторых нашых тэатральных дзеячоў.

Побач з арыгінальнымі п'есамі ўсё часцей і часцей на сцэне выступае іх малодшая сястра—інсцэніроўка празаічных твораў, у апошні час і паэтычных. «Людзі на балоце», «Сэрца на далоні», «Руіны страляюць ва ўпор», «Рудабельская рэспубліка», «Твой высокі поўдзень» у значнай меры дапоўнілі, пашырылі, а, магчыма, і паглыбілі нацыянальны рэпертуар. Я не разбіраю гэтыя спектаклі. Але хачу паставіць некалькі пытанняў перад тэарэтыкамі, мастацтвазнаўцамі, крытыкамі. Што такое інсцэніроўка? Што ад яе патрабуецца? Якой яна павінна быць? Што мае права рабіць інсцэніроўшчык і чаго не мае? Якія асаблівасці ўвасаблення вялікага празаічнага палатна на сцэне?

Ёсць асобы від драматургіі—опернае і балетнае лібрэта, від складаны, цяжкі. Аднак пра аўтараў лібрэта мала пішуць і гавораць, бо нават на афішах іх засланяюць кампазітары і выканаўцы. Але мы ведаем, што без літаратурнай асновы і ў оперным тэатры нічога не народзіцца.

На сённяшнім пленуме варта самым добрым словам адзначыць працу пісьменнікаў-лібрэтыстаў. Першы сярод іх — Алесь Бачыла, які нязменна і плённа працуе ў гэтым жанры. Тыдні два назад урачыста, як свята, прайшла прэм'ера новай нацыянальнай оперы па яго лібрэта «Зорка Венера» (музыка Ю. Семянякі), твора дарагога нам тым, што на опернай сцэне ўвасоблены вобраз Максіма Багдановіча. Не бяруся гаварыць пра музыку, але слухаў я оперу з вялікай цікавасцю і хваляваннем. Праўда, у лібрэта хацелася б больш драматызму.

У жанры опернага і балетнага лібрэта не без поспеху выступалі Пятрусь Броўка, Яўген Рамановіч, Эдзі Агняцвет, Анатоль Вярцінскі, Міхась Калачынскі. Шкада, што некаторыя з іх адышлі ад гэтай высакароднай працы. А паэты маладзейшага пакалення чамусьці не прыцягваюцца да стварэння лібрэта. Я не ведаю, хто павінен праяўляць найбольшую ініцыятыву. Відаць, не самі паэты. Напэўна, у большай меры—тэатр, кампазітары, аддзел Міністэрства культуры.

Некалькі слоў пра «малую драматургію». Не ўдаючыся ў дэталі, канстатую сумны факт: яна ў нас занепадае з году ў год і—самае дзіўнае— усе мы абыякавыя да гэтага.

Яшчэ не вельмі даўно аднаактоўкі пісалі Макаёнак, Дзялендзік, Губарэвіч, Рылько, Махнач, Зуб і многія іншыя. Ва ўсякім разе, малыя п'есы з'яўляліся ў часопісах, у «ЛіМе», у іншых газетах. Але ўжо колькі гадоў іх не відно нідзе. Між тым «маламетражная» п'еса пры нашым развіцці самадзейнасці патрэбна, як паветра,

роднага краю, па гісторыі навукі, культуры і мастацтва нашага народа.

Урэшце, «Полымя» — гэта духмяны букет «кветак з чужых палёў», багатая і прадстаўнічая анталогія паэзіі і прозы літаратур іншых краін і народаў на роднай мове.

Вось чаму выхад пяцісотага нумара «Полымя» не толькі свята для яго ўдзячных чытачоў, але і свята ўсёй нашай грамадскасці...

У чытачоў — свята, а ў супрацоўнікаў «Полымя» — напружаныя рабочыя будні. Вычытваецца карэктура 501-га нумара, рыхтуюцца да здачы ў набор матэрыялы 502-га, у аддзелах рэдакцыі прыкідваюцца і ўдакладняюцца планы наступных палымянскіх кніжак.

Пра гэтыя планы я папрасіў сказаць некалькі слоў галоўнага рэдактара часопіса П. Кавалёва.

— Пра планы гаварыць заўсёды цяжка, — усміхнуўся Павел Нічыпаравіч. — Таму скажу толькі пра тое, што з'явіцца на старонках «Полымя» ў бліжэйшых нумарах. Гэта — працяг паэмы народнага паэта рэспублікі Аркадзя Куляшова «Далёка да акіяна», новыя паэмы Васіля Зуёнка, Аляксея Русецкага і Рыгора Барадуліна, цыклы вершаў народных паэтаў Беларусі Петруся Броўкі і Максіма Танка, новыя творы Кастуся Кірэенкі, Еўдакіі Лось, Ніны Тарас, Аляксея Пысіна, Міколы Аўрамчыка, Хведара Жычкі... З прозы — раманы «Непрыкаянны маладзік» Алеся Асіпенкі і «Кастусь Каліноўскі» Алеся Якімовіча, кінааповесць Івана Шамякіна «Эшалон у Германію», аповесці «Падарожжа ў Рослікі» Рамана Сабаленкі і «Туман над стэпам» Рыгора Няхая... Цікавымі, нам здаецца, абяцаюць быць і раздзелы нарыса, навукі, гісторыі, літаратуразнаўства і крытыкі...

Пажадаем жа палымянцам і надалей добрага настрою, бадзёрасці і творчага імпэту — каб шугала, не блякла наша «Полымя», каб свяціла яно далёка і шырока. Думаю, што да гэтага пажадання далучацца ўсе чытачы штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва».

Мікола ГІЛЬ.

Учора наш фотакарэспандэнт Ул. Крук зайшоў да суседзяў «ЛІМа» ў рэдакцыю часопіса «Полымя» і зрабіў гэтыя здымкі будняў палымянцаў. На здымку ўверсе — галоўны рэдактар П. Кавалёў, намеснік галоўнага рэдактара А. Русецкі і адказны сакратар А. Бачыла абмяркоўваюць макет наступнага 501-га нумара часопіса. На другім здымку — загадчык аддзела паэзіі Р. Барадулін (злева) гутарыць з маладым паэтам Ул. Скарынкіным — адным з многіх аўтараў, што наведалі ў гэты дзень рэдакцыю.

ВІНШУЕМ З ЮБІЛЕЕМ!

АЛЯКСАНДРУ ГУТКОВІЧУ — 50 гадоў

Спаўняецца 50 гадоў драматургу Аляксандру Залманавічу Гутковічу. Праўленне Саюза пісьменнікаў Беларусі накіравала юбіляру прывітанне, у якім гаворыцца:

«Дарагі Аляксандр Залманавіч!

Ад шчырага сэрца віншуем Вас з нагоды Вашага 50-годдзя з дня нараджэння.

Вы прыйшлі ў літаратуру сталым, бывалым чалавекам. І гэта яскрава праявілася ў Вашых п'есах, напісаных сумесна з іншымі літаратарамі: «Праўда і шчасце», «Юныя мсціўцы», «Справа не жыцця».

Вашаму пяру належыць рад інсцэніровак, таксама напісаных ў сааўтарстве: «Уласнасць» (па раману К. Чорнага «Трэцяе пакаленне»), «Калі зліваюцца рэкі» (па раману П. Броўкі), «Трывожнае шчасце» (па кнізе І. Шамякіна) і іншыя.

Многа і плённа працуеце Вы як рэжысёр студыі Баларускага тэлебачання. За пастаноўку тэлеспектакля «Людзі на балоце» Вам нададзена званне лаўрэата Дзяржаўнай прэміі БССР.

Жадаем Вам, дарагі Аляксандр Залманавіч, добрых поспехаў у творчай працы, здароўя, шчасця ў жыцці».

Рэдакцыя штотыднёвіка «Літартура і мастацтва» далучаецца да гэтага віншавання.

як вада, як хлеб. Напісаць аднаактоўку, якую схапілі б усе калектывы, гэта што напісаць песню накшталт «Ручнікоў» Веры Вярбы.

Ненармальнае становішча з малой драматургіяй адчулі і ў Маскве. СП і Міністэрства культуры СССР абвясцілі конкурс на лепшую п'есу для самадзейнасці.

На ўсесаюзным пленуме многа гаварылася таксама пра арганізацыйныя пытанні — пра надрукаванне п'ес, адносіны драматургаў з тэатрамі, органамі культуры. Вострай праблемы з публікацыяй у нас няма. Па ўказанні ЦК КПБ нашы літаратурна-мастацкія часопісы і нават газеты друкуюць лепшыя п'есы. І выдавецтва «Беларусь», хоць са скрыпам, але выдае драматургічныя зборнікі.

Што ж датычыць адносін драматургаў з тэатрамі, то тут нельга не ўстрывожыцца. Яны, адносіны гэтыя, ва ўсіх іх праявах, не становяцца лепшымі, больш творчымі, чым былі раней.

Раней, працягваючы традыцыі Купалы, Чорнага, Коласа, Крапівы, пісьменнікі па-сапраўднаму сябравалі з нашымі нацыянальнымі тэатрамі. Новыя спектаклі ў тэатрах Купалы і Коласа з'яўляліся падзеямі для ўсёй літаратурнай грамадскасці.

Пасля таго, як пакінулі сцэну Саннікаў, Платонаў, Глебаў, Ільінскі, Мазалеўская, Дорскі, нешта як бы абарвалася. Акцёры тэатра Купалы нядаўна паскардзіліся мне, што яны вельмі рэдка бачаць пісьменнікаў на спектаклях. Пісьменнікі ж выказваюць крыўду, што цяпер ніхто іх на здачы спектакляў, на прэм'еры не запрашае.

З Міністэрствам культуры ў Саюза пісьменнікаў па афіцыйнай лініі адносіны бездакорныя. Драматычных канфліктаў не бывае. Але ці так ужо гэта добра? Без канфлікту няма руху, дынамікі.

Я, напрыклад, не магу зразумець, чаму некаторыя п'есы актыўнага беларускага драматурга Андрэя Макаёнка спачатку ставяцца ў Маскве, Кіеве, Вільнюсе, Харкаве, а пасля ўжо прыходзяць на сцэну родных тэатраў? Хіба такія факты можна занесці ў актыў клопатаў пра развіццё драматургіі і тэатральнага мастацтва? Драматургі скардзяцца, што ўсё цяжэйшым робіцца шлях п'есы да сцэны. Чаму? Каму гэта на карысць?

II.

Перад Усесаюзным пленумам у «Литературной газете» быў апублікаваны артыкул кінарэжысёра С. Герасімава, які называўся: «Літаратура — старэйшая сястра». Артыкул С. Герасімаў пачынаў словамі: «Пры ўсёй выразнай самастойнасці кінематографа, якую ён заваяваў да сямідзесятых гадоў нашага веку, лічыць яго вызваленым ад рашаючага ўплыву літаратуры было б несур'ёзна».

Старэйшы кінадзеяч, рэжысёр і сцэнарыст, які пераажыў усе перыяды гісторыі савецкага кіно, усе моды і захапленні, прыйшоў да простай, але адзіна правільнай высновы.

У апошнія два-тры гады агульная карціна робіцца больш радаснай. Пасля пошукаў на ўзбочыне маладыя рэжысёры вяртаюцца ў шырокае і глыбокае рэчышча традыцый савецкага кіно, у рэчышча рэалістычнага адлюстравання велічных спраў народа. І са старэйшай сястрой сваёй — літаратурай — кіно больш пачало радніцца, ласкавей гарнуцца да яе.

Усё гэта мае пэўнае дачыненне і да студыі «Беларусьфільм», да нашай нацыянальнай кінематаграфіі.

Колькі гадоў назад сумесныя нарады, сустрэчы кінадзеячоў і пісьменнікаў, як правіла, прысвячаліся высвятленню ўзаемаадносін, узаемным папрокам. У апошнія гады адбыўся прыкметны станоўчы зрух у нашых адносінах з кіно.

Па ўказанні ЦК КПБ Камітэт па кінематаграфіі ўвёў у сцэнарна-рэдакцыйную калегію некалькі вядомых пісьменнікаў, драматургаў. Зараз калегію ўзначальвае Максім Лужанін. У ёй актыўна працуюць А. Куляшоў, А. Макаёнак, А. Дзялендзік, Ю. Лакербая. Дагэтуль галоўную сцэнарную прадукцыю давалі сцэнарысты Масквы, Ленінграда, Адэсы. Яны «выручалі» студыю і, між іншым, і студыя і камітэт былі ім удзячныя, хоць шэдэўраў, зробленых па гэтых сцэнарыях, ніхто з нас не помніць. Гледачы помняць «Чырвонае лісце», «Гадзіннік спыніўся апоўначы», «Дзяўчынка шукае бацьку», «Трэцюю ракету», «Альпійскую баладу», «Маскву — Геную». Аднак гэтыя малавядомыя, але прафесійныя сцэнарысты збоку сапраўды часта выручаюць (без двукосся) студыю, яны выдатна ведаюць вытворчыя магчымасці і падкідваюць з кінематаграфічнага пункту гледжання гатовенькі сцэнарый якраз жа тады, калі той ці іншай групе пагражае прастой. А студыя — гэта фабрыка, якая стаяць не можа, і запускаецца яшчэ адзін фільм, падобны на дзесяткі іншых, зробленых на іншых студыях. І ўся нацыянальная асаблівасць гэтага фільма толькі ў тым, што панарамна здымаецца наш новы цудоўны кінагенічны Мінск. Дарэчы, «прасоўванню» такіх хадавых сцэнарыяў моцна памаглі кուратары з Усесаюзнага Камітэта.

Не скажу, што сцэнарная калегія ўжо зрабіла пераварот на студыі, не ўсё ад яе залежыць, але, паўтараю, зрухі ёсць у справе прыцягнення беларускіх пісьменнікаў да стварэння сцэнарыяў.

Вось карціна за апошнія тры гады.

У 1968 годзе выйшаў, па-сутнасці, толькі адзін фільм па сцэнарыі нашага пісьменніка — «Жыццё і ўзнясенне Юрася Братчыка» (сцэнарыст — Ул. Караткевіч). Другі фільм — кароткаметражны па апавяданні Я. Брыля «Надпіс на зрубе».

У 1969 годзе ўжо здымаюцца тры фільмы: «Ствары бой» па сцэнарыі Ю. Лакербая, «Сыны ідуць у бой» А. Адамовіча і «Я, Францыск Скарына» М. Садковіча. У 1970 годзе выйшлі і запушчаны ў вытворчасць: «Чорнае сонца» К. Кісялёва і А. Спешнева, «Шчаслівы чалавек» Ф. Конева, «Неспадзяванае каханне» Г. Бекарэвіча і Ф. Конева, «Паланез Агінскага» К. Губарэвіча, «Пяцёрка адважных» А. Асіпенкі, «Магіла льва» Ю. Лакербая, «Рудабельская рэспубліка» М. Фігуроўскага (па кнізе С. Грахоўскага), «Бацька Мінай» Р. Шмырова і Ф. Конева.

Знаходзяцца ў партфелі сцэнарыі В. Вольскага і А. Грыгар'янца «Прыгоды Янкі», Г. Бураўкіна «Брат Фелікса», К. Губарэвіча «Лясныя браты», І. Новікава «Рыжая Галка», А. Макаёнка «Не пакінеш мяне?», «У лясах пад Бабруйскам» М. Фігуроўскага (як працяг «Рудабельскай рэспублікі»), «Капітан Налепка» А. Дзялендзіка і М. Крно, «Хроніка ночы» А. Спешнева, «Эшалон у Германію» — мой.

Як бачыце, па колькасці і па складзе аўтараў карціна амаль радасная. Але зноў-такі, як і ў драматургіі для тэатра, пэўную трывогу выклікае тэматычны змест выпушчаных і будучых фільмаў. З усяго гэтага пераліку толькі два сцэнарыі — пра сучаснасць.

III.

Пераходжу да апошняга і самага цяжкага для мяне раздзела — драматургіі тэлебачання.

Спрэчкі аб тым, што такое тэлебачанне, па-мойму, скончыліся, адышлі ў нябыт. Цяпер ужо ніхто не стане даказваць, што тэлевізійны спектакль не адрозніваецца ад тэатральнага, і тэлефільм ва ўсіх кампанентах падобны на фільм для звычайнага экрана. Не, гэта даволі розныя рэчы.

Нарэшце, заўсёды, пры разборы любой тэлевізійнай з'явы, трэба ўлічваць адну надзвычайную асаблівасць — масавасць аўдыторыі, масавасць каласальную.

Гэта, між іншым, стварае шэраг сур'ёзных праблем; такая масавасць мае і свае адмоўныя бакі. Ва ўсялякім разе, наўрад ці навучыліся мы мовай мастацтва гаварыць з такой вялікай аўдыторыяй.

Наш абвязак — задумацца, як уплывае тэлебачанне на развіццё другіх відаў мастацтва і, у прыватнасці, літаратуры. Безумоўна, адно: яно забірае ў нас чытачоў. Чытаюць мастацкую літаратуру ўсё менш і менш — па меры павелічэння колькасці тэлевізараў, пранікнення іх у самыя глухія і аддаленыя куткі краіны.

Вось чаму мне сёння хочацца заклікаць самога сябе і ўсіх маіх калег: давайце заваюем тэлебачанне! Давайце заваюем тэлегледача! Тэлебачанне дапаможа нам дайсці да сэрцаў, пачуццяў мільёнаў чытачоў усіх узростаў і прафесій. Ужо зараз ёсць нямала форм удзелу пісьменніка ў тэлевізійных перадачах. На жаль, мы іх не ўсе выкарыстоўваем. Але, напэўна, самыя цікавыя, самыя дзейсныя і самыя патрэбныя і гледачам, і нам, пісьменнікам, формы яшчэ не адкрыты.

Сёння ж належыць закрануць толькі адну праблему: што такое тэлевізійная драматургія? Якой яна павінна быць? У чым яе прынцыповае адрозненне ад тэатральнай і кінадраматургіі?

Безумоўна, часта тэлевізійная драматургія, якая набывае самастойнасць і сталасць на сусветным блакітным экране і пачынае афармляцца на ЦТ, у нас знаходзіцца ў эмбрыянальным стане. Развіццё яе пакуль што стрымліваецца штучна самім тэлебачаннем, неўпарадкаванай сістэмай аплаты.

Нарэшце, вельмі важна высветліць, якой павінна быць тэлевізійная пастаноўка?

З поспехам прайшлі «Людзі на балоце» ў пастаноўцы А. Гутковіча. Але, на маю думку, гэта яшчэ не цалкам тэлевізійны твор: тэлебачанне яўна не выкарыстала сваіх магчымасцей. І сама інсцэніроўка, і яе пастаноўка былі ў поўным палоне чыста тэатральных законаў, прыёмаў, рашэнняў. Гэта ж адносіцца і да «Векапомных дзён», і да «Жыта», «Вогненнага азімута», і да «Тартака», «Апошніх і першых».

На маю думку, больш свежасці ў інсцэніроўках паэзіі. Больш набліжаліся да тэлевізійнага відовішча «Крах» і «Трывожнае шчасце», але там ёсць свае пралікі. У «Трывожным шчасці» шмат што псавала няпэўнасць жанру — што гэта — тэлеспектакль ці тэлефільм?

Тэлебачанне ж, як ніводзін від мастацтва, дае магчымасць адысці ад многіх умоўнасцей, непазбежных на сцэне, нават у кіно. Экранная мінута, як заўважыў адзін крытык, часта змяшчае ў сабе цэлыя дзесяцігоддзі чалавечага жыцця. Тэлебачанне ж можа стварыць ілюзію часавай безумоўнасці. Вось чаму я цалкам згодзен з тымі, хто лічыць, што тэлебачанне можа ўвасобіць на сваім экране ўсе элементы рамана, усю яго вобразную структуру. Але гэта павінна рабіцца не па законах тэатра ці кіно, а па сваіх, тэлевізійных законах.

Думаю, што і «Вайна і мір», і «Ціхі Дон», і «Векапомныя дні», і «Новая зямля», і «Людзі на балоце» яшчэ чакаюць чыста тэлевізійнай формы прачытання, увасаблення на экране. А тэлебачанню не ў меншай, а магчыма яшчэ ў большай меры, чым кіно, тэатру, патрэбна сучаснасць, патрэбны той герой, які пасля напружанага працоўнага дня не толькі адпачывае перад экранам, але вучыцца жыццю, вучыцца ў сваіх таварышаў, якіх бачыць у рэпартажах і нарысах, вучыцца ў герояў мастацкіх твораў, якія павінны несці не толькі інфармацыю, але і глыбокую філасофію жыцця — камуністычную філасофію.

Для гэтага патрэбны добрыя арыгінальныя п'есы, спектаклі. Наша задача — даць іх. Толькі трэба стварыць такую атмасферу, каб на студыю тэлебачання пісьменнікі заходзілі гэтак жа часта, як у літаратурныя часопісы, у выдавецтва.

Я не меў магчымасці сказаць пра крытыку. Але крытыка сама не павінна маўчаць. Ёй адкрыты ўсе трыбуны, у тым ліку і сённяшняя — трыбуна пленума. Хачу таксама падтрымаць думку, узнятую «ЛІМам», — аб неабходнасці ў рэспубліцы калі не асобнага часопіса, то хаця б «Штогодніка тэатра, кіно, тэлебачання».

Таварышы! XXIV з'езд КПСС вызначыць новыя велічныя задачы, якімі будуць кіравацца партыя, увесь народ. З яго, гэтага гістарычнага з'езда, пачнецца новы этап у стварэнні матэрыяльна-тэхнічнай і духоўнай базы камунізма. Дазвольце выказаць упэўненасць, што мы, пісьменнікі, мастакі, пад кіраўніцтвам нашай роднай партыі будзем у першых шарэнгах стваральнікаў духоўнай базы камунізма.

ЗАКЛІК ТРУБЫ І ПЯШЧОТА ЖАЛЕЙКІ

НАРОДНАМУ АРТЫСТУ БССР М. І. АЛАДАВУ — 80 гадоў

Па выглядзе Мікалай Ільіч з вялікімі запарожскімі вусамі, заўсёды засяроджаны, запавольны ў хадзе — паважаны чалавек, які жыве ў свеце філасофскага роздуму. А паслухаеш яго музыку, дзе ззяе вясёлка гукаў усімі колерамі радасці і светлага смутку, і адчуваецца дзёрзкая маладосць кампазітара, чулага да хараства прыроды і чалавечай асобы. Пералівы эмацыянальнай споведзі сучасніка нясуць на сабе адбітак часу, захоўваючы ў музыцы і нешта адвечнае,— паэтычна акрыленую надзею, гатоўнасць змагацца за шчасце, прагу любві, трывожны роздум пра імклівы бег гадоў, у якім губляецца тваё дзяцінства і юнацтва, палкая радасць пераможнай квецені ў прыродзе... Стан і перажыванні сталага чалавека набываюць пад пяром Мікалая Аладава характар узбуйнена перададзеных мастаком пачуццяў сучасніка, захопленага жыццём не спрошчаным, а складаным і супярэчлівым, з адчуваннем ходы гісторыі.

Глыбокі філасофскі сэнс маюць сімфоніі кампазітара, прысвечаныя тэме станаўлення нашага сучасніка. У сімфоніях — гэта чалавек, які прайшоў працяглы жыццёвы шлях, перадолеў мноства нягод і зацвердзіўся ў светлым успрыняцці рэчаіснасці. Такія тэмы Чацвёртай, Пятай, Сёмай і Восьмай сімфоній М. Аладава. Магчыма, яны аўтабіяграфічныя, іх нават можна расцэньваць як своеасаблівыя музычныя споведзі мастацка мастака. Але — парадаксальна! — Восьмая сімфонія, створаная ў 1965 годзе, намнога больш прасветленая, прыміраная, чым Чацвёртая, створаная на 12 гадоў раней. Як быццам час для М. Аладава рухаецца назад, і кампазітар стаў маладзейшы! Менавіта ў Восьмай сімфоніі больш ярка, чым у іншых яго творах, прадстаўлены «ўвесь Аладаў» — філасоф-аптыміст, чалавекалюб, стаічна перакананы ў перамозе праўды, у трыумфе справядлівасці.

Можна, вядома, назваць і творы М. Аладава, звязаныя з карцінамі з працоўнага быту, народнай вясёласці, з лірычнымі героямі, з дзецьмі. Аднак нельга не спыніцца на самых натхнёных старонках творчасці кампазітара, якія ён прысвяціў стваральніку Савецкай дзяржавы — Уладзіміру Ільічу Леніну. Яшчэ ў 30-я гады, у сувязі з 10-годдзем з дня смерці правадыра, М. Аладаў піша драматычную сімфанічную паэму «Мацней за смерць». Тэма У. І. Леніна, строгая і натхнёная, якая гучыць у паэме, была створана кампазітарам пад непасрэдным уражаннем вядомай карціны А. Герасімава «Ленін на трыбуне». Яна становіцца вядучай тэмай Ленініяны М. Аладава і гучыць таксама ў яго кантаце «Сціплы і просты», прысвечанай 90-годдзю з дня нараджэння У. І. Леніна, у сімфанічнай паэме «Народ і праведыр». З вобразам Леніна звязана і кантата «Сорак гадоў», і араторыя «Па шляху барацьбы і перамог», і разгорнуты хор а капэла «Песня пра Леніна».

М. Аладаў — кампазітар, творчы партфель якога напаўняецца няспынна. Ён аўтар твораў самых разнастайных жанраў — дзевяці сімфоній, сімфаньеты, сімфанічных сюіт, фантазій, уверцюр, паэм, канцэртаў для скрыпкі і для флейты з аркестрам, дзвюх опер, пяці кантат і араторый, камерных твораў для розных інструментаў і для ансамбляў (дуэты, трыо, квартэты, квінтэты, секстэт, нанет), твораў для беларускага народнага аркестра, хораў, рамансаў, песень, апрацовак нацыянальнага фальклору і інш. Стварыў ён і балет «Змей-Кашч», але рукапіс яго прапаў у вайну.

М. Аладаў пераважна кампазітар-сімфаніст, і гэта выяўляецца ў самім метадзе раскрыцця музычных вобразаў, у сапраўды сімфанічным развіцці тэматычнага матэрыялу. Як прыклад можна прывесці оперу «Андрэй Касценя», вакальна-сімфанічныя творы і камерна-інструментальныя ансамблі.

Для раду праграмных сімфанічных і камерна-інструментальных твораў М. Аладава характэрная драматычная напружанасць, якая дасягае трагічнай кульмінацыі. Часта драматызм спалучаецца з гераікай, з глыбокай стрыманай лірыкай. Такая яго незаслужана забытая сімфанічная балада «У суровыя дні», якую народны артыст БССР А. Багатыроў на пленуме беларускіх савецкіх кампазітараў (1947) адзначыў у сваім дакладзе як твор, які стаіць на адным з першых месц у беларускай сімфанічнай музыцы. Гераіка і драматызм таксама уласцівы і оперы «Андрэй Касценя» — аднаму з першых у Беларусі твораў для музычнага тэатра з ярка-канфліктнай музычнай драматургіяй.

Аладаў — выхаванец рускай класічнай школы (яго настаўнікам быў вучань М. Рымскага-Корсакава кампазітар і этнограф Я. Прохараў). Гэта добра паспрыяла яго любві да народнай песні. Ён не толькі запісваў узоры нацыянальнага музычнага фальклору, але і старанна вывучаў яго і выкарыстоўваў у сваёй творчасці. Вялікае месца займаюць у творчасці кампазітара апрацоўкі народных песень для голасу, а таксама хору ў суправаджэнні фартэпіяна. І тут з асаблівай сілай адчуваецца блізкасць да традыцый «кучкістаў». Гэта выяўлена ў імкненні раскрыць унутранае значэнне слоўна-паэтычных і музычных вобразаў песні, захаваць своеасаблівасць яе музычнай мовы, у вялікай ролі фартэпіяннага суправаджэння, якое паглыбляе песенны вобраз.

Часта кампазітар стварае харавыя апрацоўкі ў выглядзе інсцэніровак, г. зн. як быццам расспісвае народныя песні «па асобах» — прыём, які ідзе ад народных традыцый.

Народны напеў у творчасці М. Аладава ў поўным і нязменным выглядзе з'яўляўся часцей у раннія гады і ў якасці апорнага праграмнага пункта. Асабліва шмат напеваў кампазітар уключыў у сваю Другую сімфонію, прысвечаную беларускай сялянцы дакастрычніцкага часу, у фартэ-

З МІЛЬЁНА ПРЭТЭНДЭНТАЎ

Больш мільёна школьнікаў на працягу года прыняло ўдзел у рэспубліканскім аглядзе «Творчасць юных». У гэтым спаборніцтве свае веды і ўменне дэманстравалі танцоры і спевакі, аматары выяўленчага мастацтва і тэхнікі, кіна- і фотааматары, натуралісты. Прэтэндэнтамі выступалі калектывы і гурткі, асобныя юныя ўмельцы і выканаўцы.

У школах, дамах і палацах піянераў, клубах і палацах культуры прафсаюзаў на выстаўках выяўленчай, прыкладной, тэхнічнай творчасці экспанавалася некалькі дзесяткаў тысяч работ. У аглядзе прыняло ўдзел больш тысячы розных па жанрах калектываў мастацкай самадзейнасці.

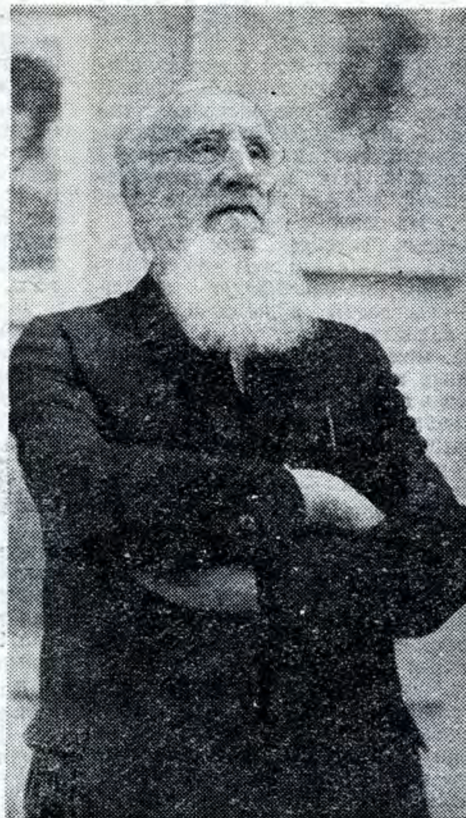
Падведзены вынікі агляду. Пастановай прэзідыума Беларускага рэспубліканскага Савета прафсаюзаў, бюро ЦК ЛКСМБ калегій Міністэрства асветы і Міністэрства культуры рэспублікі названы пераможцы. 35 калектываў узнагароджаны дыпломамі першай ступені Рэспубліканскага аргкамітэта агляду і грашовымі прэміямі. Сярод лепшых — Аршанская станцыя юных тэхнікаў, кінастудыя 30-й сярэдняй школы Віцебска, цэнтральная станцыя юных натуралістаў, студыя выяўленчага мастацтва Мінскага палаца піянераў і школьнікаў, балетная студыя палаца культуры Белсаўпрофа, рад аркестраў, ансамбляў, танцавальных груп і тэхнічных гурткоў. У ліку дыпламантаў— агіттэатр «Юнацтва» палаца культуры Магілёўскага завода штучнага валакна.

74 калектывы адзначаны дыпломамі другой і трэцяй ступеняў.

Удзельнікам калектываў мастацкай самадзейнасці, гурткоў і асобным выканаўцам, узнагароджаным дыпломамі першай ступені, уручаецца памятны медаль рэспубліканскага агляду «Творчасць юных».

Некалькі сот узораў выяўленчай і тэхнічнай творчасці беларускіх школьнікаў накіраваны ў Маскву на першую ўсесаюзную выстаўку «Творчасць юных».

БЕЛТА.

НЕЎТАЙМАВАНАСЦЬ

НАРОДНАМУ МАСТАКУ БССР А. П. МАРЫКСУ — 80 гадоў

Аскару Пятровічу Марыксу споўнілася восемдзесят гадоў.

У памяшканні Саюза мастакоў БССР разгорнута выстаўка яго твораў. Народны мастак рэспублікі трымае справаздачу за шэсцьдзесят гадоў творчасці. У экспазіцыі—нязначная частка створанага за гэты час. Але паказаныя работы даюць яскравае ўяўленне і пра асноўныя этапы яго творчасці, і пра асноўныя яе напрамкі. Тут — віртуозны, вытанчанага жывапісу, такі ўраўнаважаны кампазіцыйна, такі паэтычны партрэт жонкі, памечаны 1920 годам, і выкананы ў тэхніцы чаканкі, скампанаваны на адмысловай таніраванай пліце партрэт Карла Маркса, памечаны сёлетнім годам... Тут эскізы да эскізаў тэатральных дэкарацый і касцюмаў, дэкаратыўныя пласціны, вітражы, работы станковага характару.

Першае, што адчуваеш, разглядаючы адну работу за другой, — неўтаймаванасць мастаковай душы. Гэтая неўтаймаванасць і ў варыянтах сцэнаграфічнага вырашэння тых ці іншых твораў драматургіі, і ў пейзажах «для сябе», і ў чаканцы апошніх гадоў, і ў многіх варыянтах «графічнага вытлумачэння» вобразаў скарынінскай эпохі. Сярод апошніх — некалькі разнастайных партрэтаў першадрукара, вобразы яго сучаснікаў.

Калі глядзіш сцэнаграфію Марыкса да рускай і замежнай драматургіі — пераконваешся ў тонкім умельстве Марыкса перадаваць дух твора драматурга, дух эпохі і сутнасць характараў, адлюстраваных у ім. А што ўжо гаварыць пра сцэнаграфічнае вырашэнне Марыксам беларускіх п'ес! Гэта класіка нашай нацыянальнай сцэнаграфіі. Спашлюся хаця б на эскізы да Міровічавага «Кастуся Каліноўскага». На выстаўцы, напрыклад, паказаны той, які звязаны з атмасферай трагічнага канца паўстання. Сціплымі сродкамі, але красамоўна перададзены тут не толькі дух тагачаснай Вільні. Сімвалізавана трывога. І не толькі трывога. У паветры старога горада быццам разліты той жах, які скоўваў царскіх сатрапаў нават перад звязанымі Каліноўскім і яго аднадумцамі. Можна ўявіць сабе, наколькі здольныя былі памагчы такія дэкарацыі Крыловічу!..

Так, беларускі тэатр, яго станаўленне, яго складаную творчую гісторыю немагчыма сабе ўявіць без Марыкса. Ён даў сцэнічнае абліччa на беларускіх падмостках такім спектаклям, як «Мяшчане» М. Горкага, «Яўгеній Анегін» П. Чайкоўскага, «Беспасажніца» А. Астроўскага, «Салавей» Зм. Бядулі, «Нашэсце» Л. Ляонава, «Цудоўная дудка» В. Вольскага, «Заложнікі» А. Кучара, «Мяцеж» Д. Фурманава, «Фронт» і «Платон Крэчат» А. Карнейчука, «Мост» Я. Рамановіча, «Шчасце» П. Паўленкі. Ды хіба пералічыш усё — іх больш двухсот, спектакляў, аформленых Марыксам на беларускай сцэне.

Але было б няправільна абмяжоўваць значэнне творчасці Марыкса толькі яго ўкладам у беларускую сцэнаграфію. Нямала значнага, вартага самай пільнай увагі, створана ім і па-за работай для тэатра. І пра гэта красамоўна сведчыць выстаўка. Нават калі вынесці за «дужкі творчасці» зробленае Марыксам для тэатра, ён паўстане перад намі мастаком вельмі своеасаблівым. Мастаком ярка выяўленага нацыянальнага характару. Мастаком нястомнага творчага пошуку. І гэта ўсё праявілася ў яго на свой, марыксаўскі, лад. Выразна выявілася своеасаблівасць, адмысловасць бачання мастаком простых праяў рэчаіснасці ў шматлікіх станковых работах Марыкса. Простых, але па-філасофску глыбокіх. Што ж датычыць нацыянальнага, дык яно ў Марыкса не ў адным толькі этнаграфічным элеменце. Яно ў Марыкса — у той, умоўна кажучы, «няўлоўнасці», разлітай ва ўсім творы, няхай гэта пейзаж, архітэктурная замалёўка або партрэт. «Няўлоўнасць» гэтая, мабыць, лепш за ўсё можа быць акрэслена такімі словамі, як дух твора, заснаваны на трывалым засваенні нацыянальнага фальклору, зразумела—не толькі выяўленчага. Фальклору, дастасаванага да інтарэсаў сучаснага прафесіянальнага мастацтва. Вось, напрыклад, «Паданне пра Машэку». Чаканка ў адмысловай драўлянай раме. Байцы-чырвонаармейцы грамадзянскай вайны слухаюць народнага спевака-гусляра... Тут нацыянальнае не ў адной толькі тэме, але і ў характары пластычнага мыслення.

Калі гаворым пра Марыкса як пра мастака нястомнага творчага пошуку, мусім улічваць, што прыкметы творчага пошуку не ляжаць у яго творах на паверхні. Бо пошук гэты ў Марыкса — не так у самой выяўленчай мове, не так у стылістыцы, як у нюансах вобразнага ладу яго твораў. Прыгадаем, напрыклад, яго пейзажы гістарычнага цыкла. Такія, як «Нясвіжскі за-

піянны квінтэт, у камічную оперу «Тарас на Парнасе», створаныя ў другой палове 20-х гадоў.

Ужо з сярэдзіны 30-х гадоў М. Аладаў усё больш творча пераасэнсоўвае народныя напевы, а часцей за ўсё стварае тэмы, блізкія да народных па сваіх інтанацыйных і рытмічных рысах. Такія яркія тэмы яго Сімфаньеты, «Лірычнай сімфоніі», «Танцавальнай сюіты», полькі-гумарэскі «Вясельнікі» для своеасаблівага інструментальнага ансамбля — кларнет, скрыпка, баян.

Побач з нацыянальным народным меласам творчасць М. Аладава арганічна ўвабрала ў сябе і напевы рэвалюцыйных і масавых песень савецкай эпохі. Рэвалюцыйная песенная творчасць шырока выкарыстана ў кантатах, араторыі, у сімфанічнай паэме «Мацней за смерць» і ва уверцюры «Зары насустрач», прысвечанай 15-годдзю Кастрычніка. Інтанацыйная актыўнасць оперы «Андрэй Касценя», кантаты «Над ракой Арэсай», уверцюры-фантазіі «Дума пра пагранічніка Лагоду», партызанскіх песень, сімфоній, пачынаючы з Чацвёртай, і іншых твораў, з'яўляецца вынікам выкарыстання кампазітарам папевак савецкіх масавых песень.

Творчасць М. Аладава не толькі эмацыянальная, але і самабытная па сваёй музычнай мове. Яна характэрная толькі Аладаву ўласцівым «почыркам», стаіць на цвёрдай прафесіянальнай аснове. Кампазітар свабодна валодае аркестравай палітрай і піша адразу ў партытуры. Ён імкнецца да «чыстых» тэмбраў, часта выкарыстоўвае саліруючыя выступленні інструментаў.

Умела выкарыстаны ў М. Аладава розныя поліфанічныя прыёмы выкладання — ад народна-харавой падгалосачнай структуры да самых складаных прафесіянальных пабудоў — фуга, фугата і інш., якія надаюць музыцы вялікую дынамічнасць.

Адзначаючы творчасць М. Аладава, варта таксама памятаць, што з першага дня свайго творчага шляху кампазітар вёў вялікую педагагічную работу. Ён быў адным з арганізатараў прафесіянальнай музычнай адукацыі ў Беларусі. Пры яго ўдзеле стварaліся першы ў рэспубліцы музычны тэхнікум (цяпер Мінскае музычнае вучылішча імя Глінкі) і Беларуская дзяржаўная кансерваторыя. Ганаровую і адказную работу прафесара кафедры кампазіцыі (а ён рад гадоў быў і дырэктарам і загадчыкам кафедры) М. Аладаў вядзе і цяпер. Ён не належыць да катэгорыі педагогаў, якія старанна з чырвоным алоўкам выпраўляюць работы сваіх вучняў (хоць і гэта бывае), а выступае як сапраўдны настаўнік, які накіроўвае на пошук, абуджае ў сваіх выхаванцаў думку. І нават не варта ставіць пытанне, хто яго вучні. Хутчэй за ўсё варта спытаць, хто з сучасных музыкантаў у яго не вучыўся, бо вучыліся ў яго ўсе, хто шукаў яго дапамогі і сяброўскай парады, — ці то яго аспірантка, а цяпер кандыдат навук Г. Куляшова, ці масціты кампазітар або музыказнаўца.

Вялікі ўклад унёс М. Аладаў у рэдакцыйна-выдавецкую работу нашай рэспублікі. Пад яго кіраўніцтвам выйшлі песні, сімфанічныя партытуры і музыказнаўчыя даследаванні. Вядомы ён у Беларусі і як буйны грамадскі дзеяч — быў старшынёй і шмат гадоў членам праўлення Саюза кампазітараў, прымаў удзел у шэфскай рабоце ў часцях Савецкай Арміі, аказвае дапамогу самадзейным кампазітарам.

За натхнёную працу на карысць народа М. Аладаў удастоены звання народнага артыста Беларускай ССР і ўзнагароджаны двума ордэнамі... Звычайна такімі словамі заканчваюць юбілейны артыкул, але ўсё ж хочацца яшчэ дадаць некалькі радкоў. Усе, каму даводзілася сутыкацца з Мікалаем Ільічом на працягу многіх гадоў, аднадушна цэняць у ім вялікую, сапраўдную чалавечнасць, крыштальную сумленнасць і прынцыповасць.

Мікалая Ільіча называюць у музычным асяроддзі «маэстра». Ён мае права на гэта — кампазітар, выхавацель творчай змены, дараднік калег па мастацтву, грамадскі дзеяч і шчыры чалавек, які на працягу многіх гадоў служыць высокім ідэалам свайго часу. І разам з тым ён вельмі просты ў штодзённым жыцці, як кажуць, «даступны». З ім радасна сустракацца і гаварыць пра тое, што хвалюе цябе сёння, — Мікалай Ільіч падтрымае «тэму», стрымана і ярка дасць сваю ацэнку. Ён унутрана вельмі гасцінны чалавек. Гэта і адчуваецца, між іншым, у яго лірыцы. І вітаючы кампазітара Аладава з 80-годдзем, мы жадаем яму, каб ніколі ў яго душы не гасла святло гэтай гасціннасці, каб знаёмая нам аладаўская ўсмешка заўжды ззяла на яго твары.

С. НІСНЕВІЧ.

мак», «Брацкі сабор у Магілёве», «Гарадзішча. Стары Полацк», «Мірскі замак», трыпціх, прысвечаны старому Мінску, «Нясвіж. Вежа з гадзіннікам» і іншыя. Старыя гарады, старая архітэктура Беларусі ўбачаны вачыма нашчадка колішніх творцаў, вачыма сённяшняга мастака. Убачаны і, калі так можна сказаць, **пераж ыты** ім. У работах Марыкса мы ўспрымаем помнікі як бы «ў атмасферы мінулага». А сённяшні пагляд мастака на іх выяўлены роўна настолькі, наколькі неабходна, каб работы не выглядалі архаічнымі. На дзіва тонкае адчуванне стылістыкі кожнага помніка, яго «душы жывой»!..

А вазьміце пейзажы і нацюрморты Марыкса. Гэта цэлы свет вельмі тонкіх пачуццяў. Дастаткова тут назваць, напрыклад, яго «Хрызантэмы» або «Іней». Гэта ж сапраўды «лірычныя маналогі» мастака. Але колькі ў аналагічных «лірычных маналогах» яго велічнага, эпічнага. Такімі ўяўляюцца мне пейзажы Марыкса «Абрыў над Нёманам» або «Нясвіжскі парк».

Настолькі ж гарманічна лірыка і эпас спалучаюцца і ў чаканцы Марыкса апошніх гадоў. Гэта датычыць і прыгаданага вышэй «Падання пра Машэку», і «Лірніка», і «Скарыны». Увогуле, гаворачы пра чаканку Марыкса, нельга не адзначыць яго глыбокага разумення сутнасці гэтага старажытнага мастацтва, ведання ўласцівасцей матэрыялу. Так, «Лірнік», напрыклад, чаканены па сталі. І колькі выяўленчых магчымасцей гэтай самай сталі дэманструе нам мастак. Але не дзеля самой дэманстрацыі прыёму — кожны ўдар чакана падпарадкаваны сутнасці вобраза, які папярэдне дэталёва вывяраецца ў эскізах графічных.

Бадай, найбольш часта, разглядаючы работы Марыкса, прыгадваеш такіх мастакоў, як Рэрых, Чурлёніс, Урубель. Чаму? Справа, зразумела ж, не ў нейкіх чыста знешніх асацыяцыях, якія могуць узнікнуць. Справа — у настолькі ж тонкіх адценнях пачуцця і думкі. Гэтая тонкасць дасягаецца па-свойму, хаця і не без уліку творчага вопыту памянёных мастакоў. Ды ці толькі іх!..

Як творы сапраўднага мастацтва, работы Марыкса вытрымліваюць самы доўгі разгляд гэтак жа, як вытрымліваюць самае складанае для твораў мастацтва выпрабаванне — выпрабаванне часам. Уражвае тая ўнутраная сувязь паміж усім, што робіць у мастацтве гэты творца. А аб'ядноўвае ўсю разнастайнасць ягоных творчых парыванняў і здзяйсненняў сапраўдная народнасць і сапраўдная грамадзянскасць. Ён сапраўдны рэаліст, мастак надзвычай шырокага творчага дыяпазону. Творчасць яго развіваецца паслядоўна, прыносячы ўсё новыя здабыткі. Ён глыбока разумее, што галоўнае для мастака — зразумець душу народа і выказаць яе ў сваіх творах. І яму давялося зведаць шчасце барацьбы і сподыч творчай перамогі. Да яго бліскуча стасуюцца словы паэта: «баец паходнага палітаддзела...» Такім ён быў у гады грамадзянскай, калі працаваў у чырвонаармейскіх тэатрах, і пасля грамадзянскай, калі супрацоўнічаў з К. Елісеевым, К. Ціханавым, Е. Міровічам, Ц. Сяргейчыкам, К. Саннікавым і з многімі іншымі вядомымі дзеячамі беларускай культуры. Яму першаму ў Беларусі пашчасціла ажыццявіць афармленне спектакляў на ленінскую тэму: «Чалавек з ружжом» М. Пагодзіна і «Сям'я» І. Папова.

Высокаадукаваны чалавек, мастак па прызванні, мастак высокай творчай культуры, мастак высокай творчай волі, які працуе нават тады, калі, здавалася б, тварыць немагчыма (прыгадайце яго творы «для сябе», датаваныя гадамі вайны, — яны таксама ёсць на выстаўцы), Аскар Пятровіч Марыкс — гэта ўзор паводзін у мастацтве. Няма ў яго дня, які не быў бы адзначаны творчасцю або роздумам аб творчасці.

І ён сапраўды народны. Не толькі ў тым сэнсе, што зразумелы народу. Але і ў тым, што творчасць яго выявіла многае істотнае для народнай душы на працягу тых дзесяцігоддзяў, што прайшлі пасля Вялікага Кастрычніка. Народ жыў рэвалюцыяй, жыў тварэннем новага жыцця, новым асэнсаваннем свайго мінулага, прадбачаннем будучыні. Народ жыве гэтым сёння. І ўсім гэтым жыў і жыве мастак. Усё гэта адбілася ў творчасці Марыкса, у розных яе праявах.

Так, сапраўды, нават па гэтай невялічкай экспазіцыі бачыш, як многа зрабіў Аскар Пятровіч Марыкс — адзін з заснавальнікаў беларускага савецкага прафесіянальнага мастацтва. Ён — нястомны працаўнік у мастацтве па сёння. Ён трымае сваю творчую справаздачу перад народам з пачуццём высокай годнасці. Ён шмат чаго сказаў. І яму яшчэ ёсць што сказаць.

Уладзімір БОЙКА.

НА ЎЗЛЁЦЕ

Маладзечаншчына.

Як многа мясцін звязана тут з імем вялікага песняра беларускага народа Янкі Купалы!

Знаёмячыся з творчасцю Янкі Купалы, маладзечанцы лепш пазнаюць мінулае сваёй Айчыны, вучацца яшчэ больш горача любіць народ, яго мову, культуру, звычаі, яго багатыя рэвалюцыйныя традыцыі. А некаторыя з землякоў вялікага паэта і самі спрабуюць сілы ў літаратурнай творчасці. Такія людзі звычайна гуртуюцца вакол мясцовых перыядычных выданняў.

На працягу апошняга дзесяцігоддзя пачынаючыя аўтары Маладзечаншчыны робяць свае першыя крокі ў літаратурнай творчасці на старонках газеты «Святло камунізма». Хочацца зазначыць, што вельмі вялікую дапамогу маладым аўтарам аказвалі ў свой час нашы землякі празаік Аркадзь Чарнышэвіч, які жыў у Радашковічах, настаўнік адной з сельскіх школ Маладзечанскага раёна драматург Іван Козел, паэт Уладзімір Варно.

І зусім не дзіўна тое, што некаторыя члены літаратурных аб'яднанняў пры рэдакцыі абласной, а потым аб'яднанай газеты, як, напрыклад, Мікола Гроднеў, Рыгор Семашкевіч і іншыя, робяць цяпер цвёрдыя крокі ў літаратуры.

У сваёй рабоце літаратурнае аб'яднанне абапіраецца на аўтараў, якія пішуць не ад выпадку да выпадку, а рэгулярна. Такія людзі — не рэдкія госці на пасяджэннях літаратурнага аб'яднання, а паўнаўладныя гаспадары. І вельмі прыемна, што гэта людзі маладыя, у якіх, як кажуць, усё жыццё наперадзе. Менавіта да такіх членаў літаратурнага аб'яднання трэба аднесці настаўніцу Лебядзеўскай сярэдняй школы Галіну Асіповіч, інжынера з Маладзечна Марата Баскіна, слесара паравознага дэпо Уладзіміра Зянько, васьмікласніцу сярэдняй школы № 4 Антаніну Нявера.

Маладыя аўтары, натуральна, адчуваюць вялікую патрэбу ў дапамозе, і яны атрымліваюць яе ад добрага знаўцы беларускай літаратуры, былога выкладчыка Маладзечанскага настаўніцкага інстытута Мікалая Іванавіча Ермаловіча. Прыемна бачыць, як радуецца ён кожнаму ўдаламу радку маладога паэта або празаіка.

Асобныя творы Галіны Асіповіч і Марата Баскіна друкаваліся ў рэспубліканскіх газетах і часопісах, вершы Антаніны Нявера і многіх іншых членаў нашага літаратурнага аб'яднання яшчэ не выйшлі за межы раёна. Аднак пра ўсіх гэтых маладых людзей можна сказаць, што яны знаходзяцца на ўзлёце. І хочацца пажадаць ім моцных крылаў для творчага палёту.

М. ПУЖЭВІЧ,
старшыня літаратурнага аб'яднання пры рэдакцыі газеты «Святло камунізма».

Яўген КАШКАН

КАЛІ ЗНОЎ ЗАКАРЦІЦЬ У ВЯЗЫНКУ

Калі зноў закарціць мне ў Вязынку,
Дзе Купалавых песень настоі,
Я вазьму свае вершы — адразу
Панясу нацянькі пехатою.

У хаціне старой над рачулкай
Не апошні раз і не першы
З прастатою і любасцю гулка
Прачытаю я новыя вершы.

Прамаўчыць мне хаціна нямая,
Глянуць шчырасцю вочы з партрэта.
Я пачую — кагосьці гукае
Сіратлівае ў Вязынцы лета...

Тоня НЯВЕРА,
вучаніца 8 класа СШ № 4.

АДЛЁТ БУСЛОЎ

На небе зара разлілася,
Туман над ракою растаў,
Чародка буслоў узнялася —
Сядзіб беларускіх краса.

Апошнюю ноч начавалі,
А зараз — у вырай іх шлях.
Пад імі — бязмежныя далі
Ды вецер у чыстых палях.

. . . .

У небе высока, высока
Іх клёкат самотны чуцён.
А там, на радзіме далёкай,
Галінкай махае ім клён.

Уладзімір ЗЯНЬКО

АСЕННІ МАЛЮНАК

Вось і восень прыйшла,
Апусцела шумлівае поле,
І апошняй красой
Адцвілі у барах верасы,
І халодным вятрам
Для гулянкі даволі раздолля,
Зрэдку муцяць спакой
Пералётных гусей галасы.
У задуме — цар-дуб.
Прызаціх ля сівога кургана,
Як вячысты асілак
Ў адзенні сталёвым сваім,
Ўспамінае сяброў,
Што ў магіле ля ног пахаваны,
Іх спакой сцеражэ,
І чакае з падмогай жывых.
А на схіле гары
Ліст дрыготкі раняюць асіны, —
Сцелюць з золата
Чырванню тканы абрус.
Ды з нябёс далятае
Песня-крык жураўліны —
Ты жыві, не сумуй,
Дарагая для нас Беларусь!

Галіна АСІПОВІЧ

МАЦІ

Зноў хвіліны развітання ў хаце.
Моўчкі мы прыселі ля стала,
І прымоклі вочы зноў у маці —
Па шчацэ слязінка паплыла.

Не журыся, любая матуля,
Разлучацца нам не ўпершыню.
Прыйдзе час, і зноў мяне прытуліш,
Зноў адчуеш ласку, цеплыню.

Памаўчым па звычаю старому.
Вузел успамінаў укладу.
Колькі іх ужо, дарог ад дому,
Колькі яшчэ новых пракладу.

Вячаслаў ШНУРКЕВІЧ

ЧЫТАЮЧЫ «НОВУЮ ЗЯМЛЮ»

Каторы раз бяру я ў рукі томік.
Ледзь першую старонку адгарну —
Здаецца, нібы сам у нізкі домік,
У леснічоўку тую зазірну.

І ажывае ўсё тады ў той хаце:
На печы дзеці не падзеляць штосьць,
Ля печы, як заўжды, таўчэцца маці,
За стол садзяцца бацька і Антось.

У бацькі твар няветлы, спахмурнелы:
Ляснічы зноў натацыю чытаў,
Аблаяў, каб ён свет не ўбачыў белы,
А вось за што — каб ты яго спытаў.

А выгляд дзядзькі досыць зухаваты:
— Паснедалі! То працаваць пара!
Падняўся ён. Паволі рушыў з хаты,
За ім шыбуе следам дзетвара...

Загорнута апошняя старонка.
Паэма скончана. Жыццё — яе працяг.
О Беларусь! О родная старонка!
Нясі вышэй паэта горды сцяг!

Паэтычная паверка

Марк СМАГАРОВІЧ

МАЙСКІ ВЕЦЕР

Ён не шуміць, ляціць паціху,
Нібыта лашчыць родны край,
Прыносіць адусюль да слыху
Пчаліны гуд, птушыны грай;

То пахне ліпаю, то дубам,
То дыша свежасцю расы,
А то рукой дзяўчыны любай
Перабірае валасы.

ДЗІЧКА

Гарбее дзічка ў лясной гушчы,
Навокал—дрэў магутных кражы.
Яе ў пару ў цяністай пушчы
Садоўнік дбалы не заўважыў.

Ёй між сяброўак на раздоллі
Вясной квітнець бы ў пазалоце,
А так, не ўзнаўшы лепшай долі,
Павольна сохне ў адзіноце.

Яна гатова між ляшчынак
У роспачы к зямлі прыпасці,
Як тая гордая дзяўчына,
Якую абмінула шчасце.

РАЧУЛКА

Рачулка любая мая,
Прывабліві твой летні плёс,
Адпачываю часта я
У засені цяністых лоз.

А галасіць пачне ўдавой
Завея сумна за акном,—
Пад коўдрай пышнай снегавой
Ты засынаеш моцным сном.

І хоць на вуліцы яшчэ
Зіма, а ты ўжо сніш вясну.
Ледзь толькі сонца прыпячэ,
Ты прачынаешся ад сну.

Стараешся сарваць масты,
Абшары затапіць лугоў...
Бязлітасная бываеш ты,
Калі выходзіш з берагоў!

САПЁРЫ

Яміна. Дрыжаць на небе зоры.
Сэрца ўстрывожаны стук.
Не, ужо не выпусцяць сапёры
Бомбу іржавую з рук.

Хоць яна цяжкая, нібы гора,
Ды ў іх упэўнены крок.
Можаш спаць спакойна, родны
горад,
Смерць свой не спусціць курок!

Пот змачыў сапёраў за час гэты,
Скончылі працу яны...
Вырваны яшчэ адзін з планеты
Корань мінулай вайны.

Анатоль ШАЎНЯ

МЯНУШКА прыстала да яго з маленства. Тады, перад вайной, улюбёным месцам нашых дзіцячых забаў была адрына, дзе летам заўсёды ляжала сена. Тут мы гулялі ў вайну, хрумсталі моркву ці рэпу, назапашаную «разведчыкамі» па чужых гародах, расказвалі ўсялякія гісторыі і прыгоды. А найлепш было, калі на сене з'яўляліся «дзеўкі»—мае старэйшыя сёстры з сяброўкамі. Да іх часам прыходзілі сюды і хлопцы—ім было ўжо тады па шаснаццаць-семнаццаць. Яны звычайна чыталі ўголас кнігі—«Айвенга», «Конніка без галавы», «Віцязя ў тыгравай шкуры», «Рабінзона Круза» або пераказвалі прачытаныя раней захапляючыя гісторыі пра каханне, падарожжы. Мы, малыя,—ціхенька, каб не прагналі,—уладкоўваліся паблізу і слухалі, забыўшыся на ўсе нашы забавы і клопаты. Уладзік Трышкін, на год ці два маладзейшы за нас, не ўсё, мабыць, і разумеў у гэтых рамантычных прыгодах, таму ўвесь час пытаўся: «А чаму ён не схаваўся? А навошта яго кінулі аднаго?» І лез проста ў самы круг да дарослых.

Аднойчы чыталі кнігу пра знакамітага капітана Кука. Назола Уладзік падпоўз да маёй старэйшай сястры Гэлькі, якая чытала. Яна перапынілася:

— Ну, чаго ты лезеш? Усё роўна ж нічога не разумееш. Пра што я чытала, памятаеш?

— Як гэты... Кука хацеў некуды плысці, а яго не пускалі...

— Эх, ты, Кука...

З таго часу і пайшло—Кука ды Кука. Мянушак у яго было многа, мы, хлапчукі, любілі выдумляць адзін аднаму мянушкі. Але з цягам часу ад усіх яны паадпадалі, забыліся, толькі ён так і застаўся Кукам.

Вёска наша стала вялікім пасёлкам. Пабудавалі два заводы — цэментны і аўтарамонтны. З'явілася многа цагляных будынкаў—два клубы, дом культуры, цэлы рабочы квартал каля завода, школы, магазіны, рэстаран, пошта, вялікая бальніца, аўтавакзал. Нашы хаты —ужо не хаты, а высокія, пафарбаваныя, як дачы, сучасныя дамы —апынуліся ледзь не ў цэнтры, на перакрыжаванні дзвюх галоўных вуліц.

Шмат новых людзей жыве цяпер у пасёлку. З нашых аднагодкаў многія параз'язджаліся, паканчалі інстытуты. Хіба толькі летам, у час адпачынку, сустрэнеш каго з сяброў маленства. Адзін Кука застаўся ў пасёлку назаўсёды.

Ходзіць ён у цёмнай, быццам выцвілай, кашулі, толькі на святы апранае памытую, белую, у якой выглядае неяк нязвыкла, дзіўнавата. Узяўшы чарку, любіць пахваліцца, колькі зарабляў, калі працаваў шафёрам. «Дый пасля, калі забралі правы, слесарам меў нямала. Зробіш некаму машыну—дзесятка ў кішэні».

Апошнім разам, калі я быў у маці, убачыў Куку прыгорбленага, з кійком—схапіў радыкуліт. Але расказвае пра сваю хваробу з ахвотаю, нават быццам ганарыцца ёй.

— Сёлета быў у санаторыі, лячылі нейкімі ваннамі—праўда, лягчэй стала. Але мне сказалі—трэба гарачае прыкладзць. Я некалькі разоў спрабаваў, нагрэю цагліну, закручу ў анучку—лягчэй быццам. А што ў тых санаторыях? Бацькі нашы ніколі туды не ездзілі, а заўсёды здаровыя былі. Чарку возьме каторы— і як рукой здыме... Парода ў нас, мабыць, не тая...

— Відаць, прастудзіўся?

— Відаць. Летась, увосень, «Масквіча» рамантавалі. На мінскай шашы паляцеў у аднаго задні мост. А дождж, як з вядра. Ехаць чалавеку трэба —ён да нас. Любыя грошы дае. Па пятнаццаць рублёў з яго ўзялі. Трэба ж чалавеку дапамагчы. А халадэча была. Тады на наступны дзень і схапіла.

Мы з сябруком сядзелі за апусцелым сталом, на якім стаяла недапітая пляшка гарэлкі, астылая закуска. Ён прыйшоў, калі мы ўжо збіраліся вылазіць з-за стала...

— Вось так і хаджу трэці месяц. Нават гарэлкі ў рот не браў.

— Дык цяпер, відаць, можна?

— Кажуць, яшчэ не. Ну то, можа, налі, паспрабую... Давай лепей у гэтую—вып'ем адразу і ўсё. Я не люблю кілішкамі цадзіць...

Прыбягае яго жонка—прыгожая, па-вясковаму крэпкая, шчырая кабета.

— Рубель свой даў ці прынесці?

— Не трэба... Гэта мы так, з прыездам,—тлумачыць ён і кладзе відэлец. Каб даць зразумець, што ён толькі ўзяў на зуб, «за кампанію».

Я зірнуў на яго і раптам зусім нечакана ён нагадаў мне свайго бацьку. Няўжо магчыма, каб падабенства выявілялася так раптоўна, праз трыццаць гадоў?

Хата іх, як я памятаю, стаяла побач з нашай, хоць маці і гаворыць, што яны аднекуль прыехалі пазней, калі ў вёсцы было ўжо некалькі вуліц. Але хутка бацька яго пасадзіў сад—пяць ці шэсць яблынь, малінік, які з часам перайшоў да нас і буяў нават лепей, чым у іх. Мы, хлапчукі, часцяком латашылі ў іх яблыкі, бо садоў тады было ў вёсцы мала, а жылі ўсе беднавата, часам яблык быў найсмачнейшым ласункам.

Дзядзькі Пятра, Кукавага бацькі, мы баяліся, бо за адзін яблык ён, бывае, так надзярэ вушы, што пасля цэлы тыдзень смыляць. Ды яшчэ і маці паскардзіцца. Куку ён таксама не дужа даваў ласавацца. Таму хлопец заўсёды гарнуўся да нас—да мяне і майго малодшага брата. Мы ніколі не былі без ласункаў—то гароху нарвем, то морквы, то яшчэ чаго—маці нам ніколі не забараняла. Ды і чужых не дужа лаяла, калі хто струк гароху вышчыкне. Таму хлапчукі часцей у нас і збіраліся. А ў дзядзькі Пятра гурка лішняга не з'ясі, нават маліну трымаў на ўліку. Увесь час ладкаваў плот, затыкаў шчыліны, каб, крый божа, кураняты да яго не залезлі. Нават ушчуваў часам маю маці: «Глядзі, Наста, зноў твае кураняты ў маліне сядзяць!» Маці заўсёды адмахвалася: «А бог ты мой, ідзі маёй наабірай, калі яны табе так нашкодзілі!»

Ён браў міску і ішоў рваць нашу маліну. Пасля з поўнай міскай заходзіў у хату і зноў скардзіўся:

— Каб жа толькі паклявалі, а то ж і спляжылі, здраталі...

Неяк цётка Ліза, наша языкатая сваячка, здзівілася:

— Гэта пісклянты цэлую міску маліны ўмалолі? Ты ж цэльны дзень тырчыш у садзе. Хіба не ўгледзеў?

— А табе што, шкада чужога? — вызверыўся той.—Ты, можа, садзіла яе?
Бацька мой сварак не любіў і спыняў іх:

— Кінь ты, хопіць тае маліны, усё роўна ападае.

Дзядзька Пятро адразу супакойваўся і разважліва заключаў:

— То падзяўбуць, можа, яшчэ калі. Я лішняга не забяру.

Маліны мы не шкадавалі. Было яе многа—увесь участак апаразаны малінікам.

Толькі дзядзька Пятро дрыжэў над усім. Ён прадаваў нават яблыкі-ападкі. Збярэ, захавае недзе да Новага года, а тады—на базар.

От за гэта мы яго і не любілі. І таму, можа, не прапускалі выпадку залезці да яго ў сад. Кука па дурасці нават дапамагаў нам.

Памятаю, сядзім мы неяк на сене ў нашай адрыне. Дожджык церушыць, халаднавата. У такі час дужа хочацца пагрызці яблык. А дзе ўзяць? Толькі ў дзядзькі Пятра. А ён дома сядзіць, угледзець можа. От і прыйшла нам думка. Ведалі мы, што дужа любіць дзядзька Пятро пачаставацца за чужы кошт. А дзядзька Лявон, што праз дзве хаты ад нас, заўсёды мае выпіць і сам любіць, калі да яго хто зойдзе ў госці. От і падвучылі мы Куку. Ідзі, скажы бацьку, што Лявон кліча. Той, дурань, і пабег. Праз некаторы час глядзім—тэпае міма нашай хаты дзядзька Пятро, да Лявона заварочвае. А мы—па яблыкі. Налаташылі поўныя запазухі. Ох, і дасталося тады Куку. Але пра нас ён нічога не сказаў. Крычаў, як рэзаны, але не сказаў.

Памёр дзядзька Пятро адразу пасля вайны, цягаючы з калгаснага поля бульбу. Той восенню калгас дазволіў выбіраць бульбу на працэнты—дзевяць кошыкаў у калгас, а дзесяты—сабе. Да ночы ён, дзень у дзень, прападаў на тым полі, так неяк увечары і памёр на мяшку. Нашлі яго толькі раніцай, бо вяртаўся ён з апошняй ношкай позна, ужо была ноч. Сэрца схапіла. Паміналі яго так сабе: быў ён чалавек ні добры, ні дрэнны, нікому ні дабра, ні зла не рабіў,—жыў сам сабе.

І от Кука стаў так надобны на яго. Спачатку я заўважыў шчыльна пазатыканы калкамі плот—якраз як рабіў дзядзька Пятро, ратуючыся ад нашых куранят. І гэтак жа ўшчуваў сына, калі бачыў у яго ў руках яблык:

— Ты дзе гэта ўзяў? Як у цябе лезе?

— Во, у цёткі Насты нарваў, яна дазволіла.

— Ну, калі дазволіла...—спакайнеў ён.

І растлумачваў нам:

— Не шкада таго яблыка, няхай возьме—дома вунь іх колькі, учора ападкаў вядро набраў. Але ж яны стараюцца самы лепшы ўхапіць, ды абавязкова з дрэва, быццам не ўсё роўна, якое есці.

Можа, ён і не шкадаваў. Яблыкаў цяпер ва ўсіх было поўна. Такія сады завялі, ого-го! Няма куды падзець восенню тых яблык. Толькі Кука неяк захоўвае іх да Новага года, а пасля шуруе на рынак.

А ўлетку... Улетку ён прыйдзе да нас, сядзе на лавачку побач з маёй маці, цёткай Лізай ды яшчэ якой удавой суседкай і, закурыўшы, хваліць наш сад.

— Добрыя ў вас, цётка Наста, яблыкі. Куды вы будзеце іх дзяваць? От каб дзеўкі вашы прыехалі ды павазілі на рынак. І вам бы капейчына, і сабе зарабілі б на сукенкі.

— Ат, трэба ім! І мне яны не дужа. Пенсію даюць, ды дзеці яшчэ прысылаюць.

Падбяжыць яго хлопец, стане ля бацькі—такі ж кірпаты, лапавухі, з хітрымі вачамі, як некалі сам Кука. Бацька загадае:

— Ідзі, сарві вунь той яблык, пакаштуем, якія ў цёткі Насты сёлета яблыкі.

І калі той залезе на яблыню, камандуе:

— І вунь тое, што ніжэй... Ці ў цябе вачэй няма!.. Вунь, чырвонае. Усё роўна хутка пераспее... Або абтрасуць падшыванцы. У нас дык абтрасаюць.

Маці адмахвалася:

— Ды чаго іх шкадаваць! Хопіць.

— Вам адной, канечне, не даць рады.

І, смачна хрумстаючы сакавітае яблыка, паклаўшы некалькі штук у кішэні, падымаўся.

— Кука і ёсць Кука,—праводзіла яго вачыма цётка Ліза.

КАЛІ ТЫ ЛЮБІШ ТЭАТР...

«ТЭАТР!.. Ці любіце вы тэатр, як я люблю яго, гэта значыць усімі сіламі душы вашай, з усім энтузіязмам, з усёй апантанасцю, на якую толькі здольная палкая маладосць, прагная і страсная да ўражанняў прыгожага?»—гэтыя словы Бялінскага хвалююць новыя і новыя пакаленні моладзі, якія выбралі тэатр...

25 гадоў таму пачаўся Беларускі тэатральны інстытут. Тады гэта было амаль неверагодна. Мінск яшчэ ляжаў у руінах, не хапала хлеба, не было дзе жыць... І ў такі час — раптам тэатральны...

Набралі першы курс, які цяпер мы з павагай называем першым выпускам. Дарэчы, увесь інстытут—гэта і быў курс акцёраў — юнакі і дзяўчаты, якія прыйшлі сюды па закліку сэрца. У многіх з іх за плячыма ўжо былі фронт, партызанскія атрады...

Пазней тэатральны інстытут быў пераўтвораны ў тэатральна-мастацкі з двума факультэтамі і шматлікімі аддзяленнямі.

Сёння тэатральна-мастацкі інстытут ганарыцца сваімі выхаванцамі, якія працуюць ва ўсіх тэатрах Беларусі, на тэлебачанні і радыё. Каля 400 акцёраў, рэжысёраў, тэатразнаўцаў, больш як 300 мастакоў выпусціў інстытут. Трэцяя частка Саюза мастакоў БССР—яго выхаванцы.

Многія былыя студэнты атрымалі ганаровыя званні заслужаных і народных артыстаў рэспублікі, заслужаных дзеячоў мастацтва.

Можна без перабольшвання сказаць, што няма зараз ніводнай галіны мастацтва, дзе б не працавалі выхаванцы Беларускага тэатральна-мастацкага інстытута. З тым большым задавальненнем адзначаем мы сёння яго 25-годдзе.

ПРАЗ ГАДЫ...

НА ПЫТАННІ НАШАГА КАРЭСПАНДЭНТА АДКАЗВАЕ РЭКТАР БЕЛАРУСКАГА ТЭАТРАЛЬНА-МАСТАЦКАГА ІНСТЫТУТА Э. ГЕРАСІМОВІЧ

— Эльвіра Пятроўна, вы выпускніца гэтага інстытута, і, калі можна так сказаць, былі «сведкай» таго, як змяняўся студэнт. Што, па-вашаму, адрознівае студэнта сённяшняга ад студэнта ўчарашняга?

— Па-першае, — гэта інтэлектуальны ўзровень. Сённяшнія хлопцы і дзяўчаты прыходзяць у інстытут даволі-такі адукаваныя. Яны, безумоўна, у свае 19—20 гадоў больш ведаюць, чым ведалі мы ў гэтым узросце. Яны прыходзяць да нас са сваімі адносінамі да тэатра, жывапісу, літаратуры. Яны катэгарычныя і больш рацыянальныя за нас. Так мне здаецца. Ну, а мы—мы прыйшлі ў інстытут з немалым жыццёвым вопытам. Гэта таксама нешта значыць. На нашу долю выпала вайна, цяжкасці першых пасляваенных гадоў, адсюль, натуральна, пэўная абмежаванасць у ведах, хаця імкненне ведаць было бязмежнае. Было цяжка. Іншы раз даводзілася пачынаць з азоў... Не, не, я не супрацьпастаўляю... Проста па-рознаму мы раслі, і я вельмі рада, што ім жывецца лепш, чым нам, хаця гэта зусім не азначае, што ў іх няма сваіх праблем, цяжкасцей, нявырашаных пытанняў. Няхай вайна, голад, хлеб па картачках застануцца для іх гісторыяй. Але хай яны памятаюць, што такое было.

— Скажыце, як адбіліся на падрыхтоўцы студэнтаў—акцёраў, мастакоў тыя з'явы, якія адбываліся ў мастацтве ў апошнія гады? Ну, напрыклад, пераасэнсаванне мхатаўскіх прынцыпаў, у прыватнасці, у практыцы «Современника» і тэатра на Таганцы, аднаўленне «ў правах» спадчыны Меерхольда, Таірава, шуканні Ахлопкава і г. д.?

— Асноўныя прынцыпы выхавання студэнтаў засталіся нязменныя: мы, калі можна так сказаць, пакланяемся Станіслаўскаму, а гэта значыць, шукаем. Веліч Станіслаўскага, неўміручасць яго творчых прынцыпаў у тым, што яны даюць прастору для нараджэння новых прыёмаў, форм. І сёння мы разумеем, што ўспрымаць сістэму Станіслаўскага інакш немагчыма. Ідуць гады, мяняецца мова тэатра. Натуральна, што цяпер тэатр не такі, які ён быў 20—30 гадоў таму. І, натуральна, узнікае шмат новых задач, якія трэба вырашыць у працэсе выхавання маладога артыста. Сапраўдны педагог той, хто кожны дзень удасканальвае сваю метадалогію ў адпаведнасці з усімі аб'ектыўнымі заканамернымі працэсамі, што адбываюцца ў мастацтве. Мы эксперыментуем і ў рэпертуарным пошуку. У вучэбным рэпертуары побач з традыцыйнымі імёнамі з'явіліся Дастаеўскі, Булгакаў, Сараян... Гэта, безумоўна, спрыяе раскрыццю акцёрскіх індывідуальнасцей, пашырае магчымасці будучага артыста і ўзбагачае яго.

Само сабой, аналагічныя задачы рашаюцца і пры падрыхтоўцы будучых мастакоў.

— Якія праблемы вас, як рэктара інстытута, асабліва хвалююць?

— Іх многа, гэтых хвалюючых праблем. Адна з іх—праблема «тройкі». Няма горшай адзнакі, на мой погляд, чым тройка. Калі чалавек атрымлівае двойку—дык, мабыць, ён не падрыхтаваўся, нешта здарылася—не паспеў, а можа няздольны, і трэба яму падумаць аб перамене прафесіі. Тройка—адзнака нібыта станоўчая. За яе не выключаюць, нават часам даюць стыпендыю... Але ўявіце сабе артыста альбо мастака, у якога тройка па спецыяльнасці. Артыст і мастак павінны быць яркімі, незвычайнымі індывідуальнасцямі, добра адукаванымі людзьмі ў розных галінах ведаў. А тройка—адзнака шэрасці і пасрэднасці. Наогул, адзнака поспехаў студэнтаў у мастацкіх навучальных установах у яе сённяшнім выглядзе не можа задаволіць і патрабуе нейкай рэформы.

— Мне здаецца, што ў такіх інстытутах, як тэатральна-мастацкі, і выкладчыкі павінны быць асаблівыя.

— Мы стараемся, каб нашы педагогі не толькі добра валодалі прадметам, метадалогіяй, але і былі патрабавальнымі выхавацелямі, добрымі сябрамі студэнтаў, каб да іх звярталіся за парадай, каб ім давяралі, каб перад імі раскрываўся чалавек. У асноўным у нас вопытныя і, я б сказала, апантаныя педагогі. Каля дваццаці гадоў працуе ў інстытуце былы выхаванец яго, кандыдат мастацтвазнаўства, выкладчык майстэрства акцёра Аляксандр Іванавіч Бутакоў, мастакі Уладзімір Паўлавіч Сухаверхаў і Хаім Маісеевіч Ліўшыц. Мы лічым для сябе гонарам, што ў нас працуюць Вера Паўлаўна Рэдліх, Іван Осіпавіч Ахрэмчык, Андрэй Ануфрыевіч Бембель. Зараз да нас прыйшла вялікая група моладзі — выхаванцаў інстытута, на якіх мы ўскладаем вялікія надзеі.

Часта дыскутуецца пытанне, хто павінен выкладаць будучым артыстам і мастакам—артысты і мастакі альбо педагогі з вялікім жыццёвым вопытам і педагагічным дарам. Мне здаецца, і тыя і другія. Бо яны, безумоўна, могуць няблага дапоўніць адзін аднаго.

— Скажыце, калі ласка, чым цікавяцца студэнты, што чытаюць, аб чым спрачаюцца...

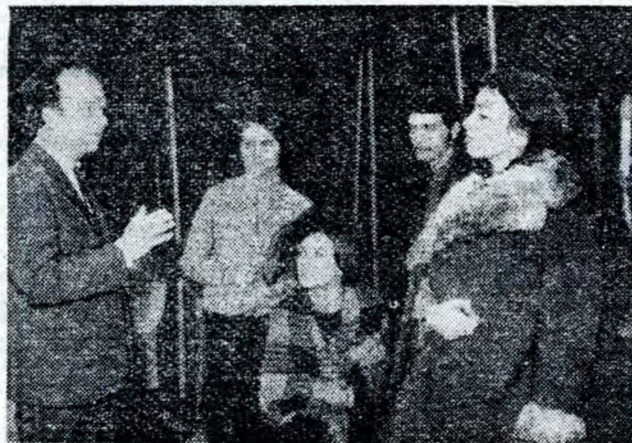
— Цікавяцца літаратурай ўсім. Хэмінгуэем, Маякоўскім, Еўтушэнкам, Раждзественскім, Быкавым, Панчанкам, Брылём, Шамякіным. І спрачаюцца. Востра, прынцыпова, па-маладому дзёрзка...

Канечне, наведваюць кожную мастацкую выстаўку, бываюць на прэм'ерах. Іншы раз так разбяруць спектакль альбо мастацкі твор—крытык пазайздросціць. Больш, канечне, адвяргаюць, чым прымаюць,—такая, відаць, прырода маладосці.

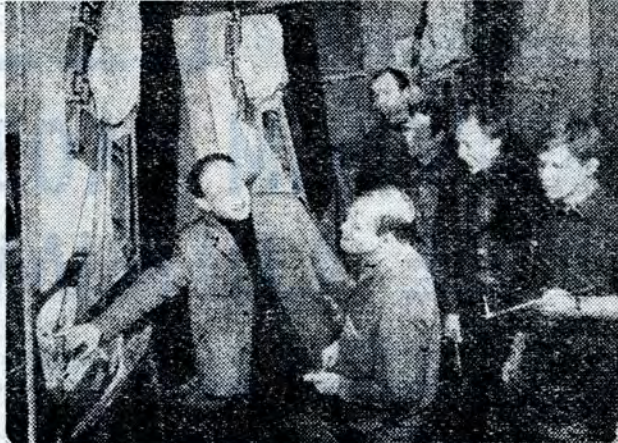
— І апошняе. Ці лічыце вы, што кожны, хто канчае, ну, напрыклад, акцёрскі факультэт, павінен стаць артыстам? Ці можна назваць усіх астатніх няўдачнікамі? Вось з вашага выпуску, напрыклад, артыстамі сталі толькі трое.

— Не, не, не... Я не лічу, што мы няўдачнікі. Па-першае, ніхто з нашых—і я гэтым ганаруся—«не пайшоў» з мастацтва.

У кожнага чалавека свой лёс. І стаць альбо не стаць артыстам—залежыць іншы раз ад многіх абставін. У ідэале, канечне, хочацца, каб кожны, хто канчае інстытут, стаў сапраўдным артыстам, мастаком, рэжысёрам, мастацтвазнаўцам. Няхай кожны знойдзе сваё месца ў мастацтве.

З будучымі акцёрамі вядзе заняткі загадчык кафедры акцёрскага майстэрства і рэжысуры, дацэнт Ул. Маланкін.

Пільнае вока ў выхавацеля жывапісцаў мастака М. Данцыга!

Уменне танцаваць патрэбна і драматычнаму акцёру.

Фота Ул. КРУКА.

СЛОВА ПРЫВІТАННЯ

...З МАГІЛЁВА

Кожны раз, калі я бываю ў Мінску і праязджаю міма цяперашняга будынка тэатральна - мастацкага інстытута, з незвычайным хваляваннем успамінаю, як мы пачыналі свой шлях у мастацтва.

Успамінаю...

Мы займалі дзве аўдыторыі ў педагагічным інстытуце. Было холадна і няўтульна. Але ніхто з нас гэтага не заўважаў, бо мы ўсе былі ўлюбёныя ў інстытут, лекцыі, рэпетыцыі, настаўнікаў, ва ўвесь свет.

І, вядома, заўсёды ў такія хвіліны ўспамінаю ўсіх вас, маіх былых аднакашнікаў: Аляксандра Бутакова — спакойнага, ураўнаважанага, мэтанакіраванага, у нязменнай ваеннай форме; нястомную, гатовую прыйсці на дапамогу кожнаму, хто трапіў у бяду, Эльвіру Герасімовіч; заўсёды падцягнутага і нечым заклапочанага Валодзю Станкевіча; улюбёнага ў жыццё Ілью Эйдэльмана (Ілью Кургана), які ў любую хвіліну быў гатовы спяваць, нават раней, чым яго аб гэтым прасілі; паголеную пасля перанесенага тыфу Ларысу Федчанка з такім зарадам весялосці, якога хапала на ўсіх нас, інстытуцкіх; Віктара Карпілава — элегантнага, крышку танейшага ў таліі, чым цяпер; ціхага, настырнага Аляксандра Гутковіча і шумную, неспакойную Тамару Старасценка...

Многа было цяжкасцей, але нішто не перашкаджала нам, вы памятаеце, сябры? Наадварот, гэта нас аб'ядноўвала. Мы былі нібы адно цэлае.

Жыццё — складаная штука. Яно раскідала нас, і бачымся мы вельмі рэдка. Але я ўпэўнена, што ў кожнага засталося тое добрае, чаму так настойліва вучылі нас: уменне радавацца поспеху таварыша, не ведаць зайздрасці, быць добразычлівымі, сумленна ставіцца да сваёй работы, не баяцца цяжкасцей і, галоўнае, быць увесь час у творчым пошуку.

Сёння я звяртаюся да вас, мае дарагія аднакурснікі: давайце ў гэты дзень яшчэ раз з удзячнасцю ўспомнім нашых педагогаў — Еўсцігнея Афінагенавіча Міровіча, Канстанціна Мікалаевіча Саннікава, Дзмітрыя Аляксеевіча Арлова, Вольгу Уладзіміраўну Галіну і многіх іншых.

А вам, хто цяпер вучыцца, хачу пажадаць, каб вечна гарэў у вашых сэрцах агеньчык любві да тэатра, каб ён разгараўся ў вялікае полымя сапраўднай апантанасці і адданасці мастацтву.

З павагай да вас

Раіса САКАЛОВА,
актрыса Магілёўскага абласнога драматычнага тэатра.

...З БРЭСТА

Нядаўна ў нашым тэатры адбылася прэм'ера спектакля па п'есе Л. Малюгіна «Старыя сябры». Мой герой Шурка Зайцаў гаворыць: «Заўтра ў нас выпуск калі ўдумацца, дык гэта сумнаваты вечар,— бо ўсе мы вельмі сябравалі. Мне хацелася б, каб і далей мы ўсе былі разам і настаўнікі з намі.»

Я ўспомніў гэтыя словы сёння, таму што і мне вельмі хацелася б, каб мы, тыя, што закончылі інстытут летась, назаўсёды засталіся разам, духоўна разам, і нашы педагогі, якім мы многім абавязаны, з намі.

М. КІРЫЧЭНКА,
артыст Брэсцкага абласнога тэатра імя Ленінскага камсамола Беларусі.

...З КІЕВА

— Ало! Мінск! На провадзе Кіеў. Шпакава слухае. Гаварыце.

— Добры дзень, Дзіна Прабачце, што мы да вас звяртаемся, як у добры стары час, па імені.

— Калі ласка, мне вельмі прыемна.

— Мы вас віншуем з 25-годдзем тэатральнага інстытута, вашага інстытута.

— Дзякую. Ён сапраўды мой — бо ў любы час, пры любым настроі ёсць у маім сэрцы куток, куды пабочным асобам уваход забаронены — там заўсёды я захоўваю памяць аб маіх настаўніках, сябрах. Ніколі не забуду нашага першага настаўніка Еўсцігнея Афінагенавіча Міровіча, цудоўнага чалавека і рэжысёра.

— А як вашы рабочыя справы?

— Працую ў Кіеўскім тэатры юнага гледача. Спачатку мяне гэта вельмі бянтэжыла... Я ж пачынала ў тэатры імя Якуба Коласа, потым працавала ў купалаўскім тэатры. А цяпер падабаецца.. Іграю добрых і злых чараўніц, мам, настаўнікаў. Сябрую з дзецьмі, зараджаюся ад іх весялосцю і бадзёрасцю...

— Што б вы хацелі перадаць студэнтам 1970-га?

— Дай ім божа так сябраваць, як мы сябравалі, так дапамагаць адзін аднаму, як мы дапамагалі, так любіць тэатр, як мы любілі! Гэта — капітал, які потым не набудзеш, — толькі ў студэнцкія гады...

— Дзякуем, Дзіна. Спадзяёмся, што яны прачытаюць вашы пажаданні ў газеце і прымуць іх.

...З МІНСКА

Калі я паступаў ў інстытут, нас, абітурыентаў, было чалавек пяць—шэсць на месца. І кожны, канечне, лічыў сябе вартым заняць месца ў аўдыторыях. Уяўляю, як цяжка было нашаму начальству выбіраць...

Але потым нашым настаўнікам было, напэўна, не лягчэй — вельмі ж мы былі гарачыя, патрабавальныя не так да сябе, як да іншых.

З «вышыні» свайго сённяшняга вопыту я разумею — мы шукалі сябе. Шукалі з юнацкай настойлівасцю і няўрымслівасцю.

Даўно скончаны інстытут, але пошук працягваецца. Нам, мне і маім сябрам, многага яшчэ не хапае, многаму неабходна вучыцца.

Можа зараз студэнтам лягчэй: склаліся ўжо пэўныя традыцыі выкладання, прыйшлі вопытныя настаўнікі, з'явіліся прасторныя, прыстасаваныя майстэрні.. Але ўсё ж я не зайздрошчу ім — у кожнага свой шлях, свае ўспаміны, свае надзеі..

Г. ЦІХАНОВІЧ,
мастак.

...З БАБРУЙСКА

Нізкі паклон нашай alma mater, якая ўпершыню за сваю гісторыю нарадзіла і выхавала цэлы калектыў — Магілёўскі абласны тэатр драмы і камедыі. Спадзяёмся, мы—першыя, але не апошнія.

По даручэнні калектыву выхаванец Беларускага тэатральна-мастацкага інстытута, галоўны рэжысёр тэатра В. КАРАЛЬКО.

Яшчэ ў школе Валянціна Андрэйчанка з захапленнем іграла ў драмгуртку. Пасля сканчэння Слуцкага прафесіянальна-тэхнічнага вучылішча яна атрымала накіраванне на малочны завод у Валожын. І тут яна — адна з самых актыўных удзельніц драматычнага калектыву гарадскога дома культуры.

Фота В. ДУБІНКІ.

ВОДГУКІ, АДКАЗЫ

ЖЫВАЯ ВАДА РЭСПУБЛІКІ

Міністэрства аховы здароўя БССР пацвярджае факты, выкладзеныя ў артыкуле «Жывая вада рэспублікі», надрукаваным у газеце «Літаратура і мастацтва» 30 кастрычніка г. г.

Органамі санітарнага нагляду рэспублікі была арганізавана праверка санітарна-тэхнічнага стану свідравін мінеральнай вады. Пры гэтым установлена, што большасць свідравін, якія эксплуатуюцца, з'яўляюцца геолагаразведвальнымі, не пераабсталяванымі належным чынам у эксплуатацыйныя, што зніжае надзейнасць ізаляцыі мінеральных вод. Свідравіны мінеральных вод не маюць акруг горна-санітарнай аховы.

Аб гэтым было дакладзена Беларускаму рэспубліканскаму Савету па ўпраўленні курортамі прафсаюзаў, які згодна з Палажэннем аб санітарнай ахове курортаў і мясцовасцей лекавага значэння праводзіць усе мерапрыемствы па санітарнай ахове курортаў.

Міністэрства звярнулася ў Савет з просьбай неадкладна прывесці ў парадак свідравіны мінеральнай вады, даць заданне праектным арганізацыям на распрацоўку акруг санітарнай аховы курортаў, наладзіць сістэматычны лабараторны кантроль за якасцю мінеральнай вады.

І. КАРДАШ,
намеснік міністра аховы здароўя Беларускай ССР.

НА ЧЫЙ МЛЫН ЛЬЕ ВАДУ «НОВЫ ГУМАНІЗМ»?

АБ ГЭТЫМ АРТЫКУЛ, ЯКІ ПРАПАНУЕЦЦА ВАШАЙ УВАЗЕ

ДАЎНЯЯ эстэтычная праблема —праблема чалавечнасці мастацтва — з асаблівай вастрынёй выступіла ў сучасных эстэтычных дыскусіях, у творчых шуканнях мастакоў розных краін і розных ідэйных арыентацый. Спрэчка аб чалавеку, аб лёсе чалавецтва, аб сутнасці і гістарычнай ролі мастацтва ўнутрана звязана з проціборствам палітычных і філасофскіх канцэпцый. Гуманізм мастацтва—гэта не толькі пытанне «чыстай» эстэтычнай тэорыі, гэта вострая праблема мастацкай практыкі.

Не так ужо рэдка даводзіцца сутыкацца з фактамі дзіўнай аднабаковасці бачання, калі сэнс чалавечага быцця, сутнасць чалавека раскрываецца мастаком з пазіцый татальнага нігілізму, у якім пафас адмаўлення не асветлены гуманістычным пафасам сцвярджэння.

Аднак было б вельмі наіўна сцвярджаць (хоць гэта іншы раз і робіцца), нібы гуманізм мастацтва абавязкова звязаны з мажорнымі вобразамі або што ўсякае адступленне ад, скажам, «лагічнай» правільнасці ў паказе чалавека—гэта дэгуманізацыя. Сутнасць, зразумела, не ў тым, што мастак трансфармуе факты і прадметы рэчаіснасці (без такога пераўтварэння мастацтва растварылася б у натуралізме), а ў тым, менавіта, які лад пачуццяў і ідэй ён сцвярджае выбраным ім спосабам.

У апошнія гады актыўна прапаведуюцца канцэпцыі, якія прэтэндуюць на новае разуменне гуманізму наогул і ў мастацкай творчасці ў прыватнасці. Гэта «новы гуманізм» спрабуе ў палітыцы проціпаставіць сацыялізму Маркса і Леніна «гуманны» і «дэмакратычны» сацыялізм па рэцэптах Шыка і Гольдшцюкера. У эстэтыцы ж прапануецца замест канкрэтна-гістарычнага падыходу карыстацца тэорыяй «рэалізму без берагоў» рэвізіяніста Гарадзі або прыняць «плюралізм думак» яго калегі Эрнста Фішэра. У рамках гэтай ідэйнай плыні праводзіцца тэзіс, згодна з якім гуманным з'яўляецца творчасць любога мастака, бо эстэтычная дзейнасць па самой сутнасці сваёй заўсёды з'яўляецца дэманстрацыяй чалавечнасці чалавека. Гэты погляд, які фарміруецца пад непасрэдным уплывам «неагуманістычных» ідэй сучаснай буржуазнай філасофскай антрапалогіі, ігнаруе канкрэтны ідэйна-мастацкі змест твора мастацтва, яго рэальную функцыю ў гістарычным працэсе, у ідэалагічнай барацьбе класаў. Самае дзіўнае тут, што пазагістарычны, а значыць, і някласавы падыход да мастацкай творчасці спрабуюць апраўдаць аўтарытэтам... Карла Маркса.

Так, напрыклад, Драган М. Ярэміч у сваёй рабоце «Гуманізм мастацтва» спасылаецца на «Эканамічна-філасофскія рукапісы 1844 года» Маркса, каб даказаць, быццам камунізм як ідэальны грамадскі лад толькі рэалізуе тыя гуманістычныя прынцыпы, якія спачатку ўласцівыя ўсялякай мастацкай дзейнасці. Паводле Ярэміча, мастацтва заўсёды з'яўлялася ідэальным вырашэннем супярэчнасцей, яшчэ не пераадоленых у рэальнай рэчаіснасці.

Абстрактная, пазагістарычная трактоўка мастацтва прыводзіць аўтара да сцвярджэнняў, адвольнасць якіх не мае патрэбы ў асаблівых абвяржэннях. На самай справе, Ярэміч лічыць, напрыклад, што ў мастацтве індывідуальная цікавасць «заўсёды супадае з грамадскімі інтарэсамі», бо мастак творыць «для ўсіх людзей і прыносіць сапраўдную асалоду ўсім без разбору». У такім «ідэальным чалавечным і чалавечым прымірэнні супярэчнасцей» бачыць аўтар неабходнасць гуманістычнага значэння ўсякага мастацтва.

Але ж менавіта Маркс, ацэньваючы справу ўсяго свайго жыцця, падкрэсліваў, што галоўнае яго дасягненне—канкрэтна-гістарычны аналіз дыялектыкі класавых адносін у сферы матэрыяльнай, а потым і духоўнай вытворчасці. Ці патрэбна абмяжоўвацца паняццем мастацтва «наогул», калі Маркс спецыяльна і не раз заяўляў, што ў тэорыі цывілізацыі можна выйсці за межы агульных, беззмястоўных, пошлых фраз толькі пры ўмове, што замест «усеагульных», пазагістарычных катэгорый даследчык будзе разглядаць сувязь паміж матэрыяльнай і духоўнай вытворчасцю (значыць, і мастацтвам) **«у пэўнай гістарычнай** форме»? У Ярэміча ж якраз наадварот, найбольш дзейснай з'яўляецца тэндэнцыя разглядаць нейкую пазагістарычную сутнасць эстэтычнай дзейнасці, якая не залежыць ні ад ідэйна-мастацкага зместу твораў, ні ад іх сацыяльнай функцыі ў пэўнай грамадскай структуры.

Як вядома, упершыню «Эканамічна-філасофскія рукапісы 1844 года» былі апублікаваны ў 1932 годзе. У тым жа годзе з каментарыямі да іх выступіў шэраг буржуазных і сацыял-дэмакратычных інтэрпрэтатараў марксізма. Ужо тады ў рабоце Г. дэ Мана «Нанова адкрыты Маркс» сцвярджалася, што неабходна аддзяліць «гуманістычны марксізм» ранняга

КНІЖНЫМ СЛОВАМ... І НЕ АДНЫМ ІМ

З ЛЮБВІ ДА ЧЫТАЧА — ЛЮБІЦЬ І ВЕДАЦЬ КНІГУ. ● СВОЙ ТВОРЧЫ ПОШУК. ● АДКУЛЬ ПРЫХОДЗІЦЬ МАСАВЫ ЧЫТАЧ! ● ПЕРШЫ БІБЛІЯТЭКАР — ЯК ПЕРШЫ НАСТАЎНІК. ● У АТМАСФЕРЫ ДАВЕРУ І РОЗДУМУ НАД КНІГАЮ, НАД ЖЫЦЦЁМ.

Я ПРЫХОДЖУ сюды, як усе. Перад парогам здымаю шапку, адчыняю дзверы маленькай утульнай залы, саджуся за стол — калі свабодны, дык канцавы, ад сцэнкі, — разгортваю кнігу.

У чытальні я не адзін. Сюды, прыкмеціў, штовечар наведваецца малады сумнаваты чалавек: гартае часопісы. Заўсёды, чамусьці, «Огонёк». Абклаўшыся кніжкамі, другі вечар запар нешта старанна выпісвае ў сшытак дзяўчына гэтак восьмага-дзявятага класа. Мабыць, карпее над хатнім сачыненнем. Тамара Васільеўна, загадчыца бібліятэкі, казала ж мне, што вучні старэйшых класаў прызвычаіліся тут, у чытальнай зале бібліятэкі, пісаць сачыненні: «...Тут ім лацвей. І мы пасабляем падбіраць літаратуру. У нас жа на паліцах трыццаць чатыры тысячы тамоў...»

Цёплае святло лямпачак льецца на сталы, кнігі, твары. Здаецца, яно праменіць ад саміх кніг, твараў.

Дзверы прыадчынены і, адараўшыся ад старонкі, я чую: нехта з жанчын-бібліятэкарак выдае кнігі на абанеменце. Можа Раіса Паўлаўна Плоткіна?.. Разважлівы, прыцішлы голас. А можа Клаўдзя Аляксандраўна Сапрыка? Ці Марыя Абрамаўна Гарбатава наведалася пасобіць?.. Яна, старэйшы бібліятэчны работнік, на пенсіі, але мне казалі, што часцяком прыходзіць сюды, становіцца на абанемент, каб пасобіць сваім малодшым калегам па прафесіі. Асабліва ў гадзіны «пік», калі чытачоў збіраецца шмат і ўсе спяшаюцца.

Гэтак сеўшы за стол і прыслухаўшыся да жыцця ў бібліятэчных сценах, заўважаеш адразу, як любяць рагачоўцы сваю бібліятэку. Вось і ў гэтай ціхай размове:

— Валя, колькі табе гадоў?
— Шаснаццаць.
— Так позна запісваешся?

— А мы нядаўна пераехалі ў Рагачоў...
— Твае любімыя пісьменнікі?
— Талстой, Чорны...
— Ёсць і любімы герой?
— Наташа Растова. Яна нечым блізкая нам, сённяшнім дзяўчатам. Няхай тады не так адзяваліся, жылі, але душою... У мяне ёсць сяброўка, вылітая Наташа...

Для мяне, чытача, староннягa чалавека, размова гэтая можа і здалася выпадковай, але там, на абанеменце, яна вельмі звычайная. Гэта я заўважыў пазней. Такая размова вопытнага бібліятэчнага работніка з маладым чытачом, які першы раз пераступае парог бібліятэкі, — частая.

— Каб чытач любіў і ведаў кнігу, мы павінны любіць і ведаць чытача. Ніякага прымусу тут быць не можа, — кажа мне Тамара Васільеўна Любагошчава. — Ведаць яго па ўзросце, начытанасці, адукацыі, схільнасцях.

Чытач і кніга... Колькі праблем за гэтымі словамі! А па лініі: чытач — бібліятэкар? Не меней. Адна з іх — сарыентаваць чалавека ў моры кніг, навін, ведаў. Сёння адно ў Рагачоўскай раённай бібліятэцы 34 тысячы тамоў, тысячы чытачоў. А па раёне? Аж 15 перасоўных бібліятэчак працуе ад райбібліятэкі ды каля 50 сельскіх, клубных. І з кожнай — работнікі раённай бібліятэкі не проста знаёмыя, а цікава супрацоўнічаюць, кожнай дапамагаюць. Вядома, гэта справа вельмі складаная і нялёгкая, асабліва калі ў ёй шукаць самыя эфектыўныя формы работы.

— Кожны бібліятэкар добра ведае, што чалавек чытае большасць тых кніг, якія бліжэй да яго,—кажа зноў Тамара Васільеўна. — Адну амаль літаратуру, адны часопісы чытаюць, скажам, механізатары, хоць жывуць далёка адзін ад аднаго. І вось мы пачалі складаць рэкамендацыйныя спісы літаратуры па прафесіях, планы для груп чытачоў. Паляводам—адзін план, механізатарам — другі, жывёлаводам — трэці. І школьнікам свой. Чытач адразу прывык да нашых рэкамендацый...

На паліцах раённай бібліятэкі ляжаць прыгожа аформленыя рэкамендацыі: «Літаратура аб У. І. Леніне», «Да XXIV з'езда КПСС». «Што чытаць юнаму тэхніку», «Для аматара прыроды» і іншыя. Тут жа і «Кніга прапаноў» сельскім бібліятэкам. Разгорнеш: бачыш дарогі, дарогі, дарогі... Іх пракладаюць на сяло, у самыя далёкія куткі раёна тыя пяцёра жанчын, што працуюць у раённай бібліятэцы. Едуць да сваіх малодшых калег для абмену вопытам, нешта падказаць, параіць, наладзіць. І застаюцца ў кнізе запісы пасля кожнага такога візіту. Вось апошняя паездка ў Гадзілавіцкую сельскую бібліятэку загадчыцы перасоўным фондам Раісы Іванаўны Іллюковай. Канкрэтныя рэкамендацыі: «Аформіць картатэку літаратуры на тэму аб XXIV з'ездзе партыі», «Прачытаць наведвальнікам бібліятэкі агляд навінак беларускай мастацкай літаратуры», «Сумесна з партыйнай і камсамольскай арганізацыямі калгаса наладзіць вусны часопіс «XXIV з'езду КПСС — нашы дасягненні». Ёсць парады, метадычныя, арганізацыйныя, па рабоце з чытачамі і кнігамі.

Супрацоўнік раённай бібліятэкі—сялу... Работа Рагачоўскай бібліятэкі ў гэтым напрамку даволі цікавая. Адметная рыса — не выпадковыя наезды, а развіццё сістэматычных творчых сувязей. Скажам, краіна жыла векавым ленінскім юбілеем, і ўсім бібліятэкам была аказана метадычная дапамога з раёна, усе яны актыўна ўдзельнічалі ў грамадскім аглядзе. Але актыўнасць — яшчэ не галоўнае. Бадай, самае важнае тое, што амаль кожная сельская бібліятэка знайшла за час агляду свой творчы почырк у рабоце. У Гадзілавічах, напрыклад, быў цікава праведзены конкурс на лепшага чытальніка мастацкіх твораў аб Леніне. У Балатнянскай бібліятэцы цэлы вечар гучала любімая музыка Ільіча. Былі напісаны вясковыя хронікі, летапісы калгасаў і саўгасаў, афармляліся тэматычныя стэнды, выстаўкі.

«Вучыцеся любіць зямлю!» Такі вечар адбыўся ў Курганскай сельскай бібліятэцы. Амаль усю вёску сабраў. Усхваляваў.

У каго вучыцца? Ды ў бацькоў, у тых старэйшых вясковых хлебаробаў, якія сядзелі на гэтым вечары на самых пачэсных месцах.

Каму вучыцца? Ды тым маладым людзям, што сабраліся, папрыходзілі амаль з кожнай вясковай хаты разам з бацькамі.

Не было сумна. Было святочна і ўрачыста. Размова ішла пра родны палетак, луг, лес, пра свае фермы, школу, хаты. Але не казённа, не тра-

МАСТАЦТВА І ГУМАНІЗМ

Маркса ад «матэрыялістычнага марксізма» часоў «Капітала» і «Крытыкі Гоцкай праграмы». Адзін з найбольш актыўных цяпер фальсіфікатараў марксізма Герберт Маркузе, аўтар антыкамуністычнай кнігі «Савецкі марксізм», тады ж, у 1932 годзе, заявіў, што галоўная асаблівасць «Рукапісаў...» заключаецца нібыта ў тым, што чалавек разглядаецца тут наогул як чалавек па-за гістарычна канкрэтнымі класавымі адносінамі. З таго часу сярод рэвізіяністаў стала адзнакай добрага тону супрацьпастаўляць «Эканамічна-філасофскія рукапісы 1844 года» астатняй спадчыне Маркса і перш за ўсё яго наступным работам, грыміраваць Маркса пад ліберальнага буржуазнага гуманіста. Аналагічная работа робіцца і ў галіне эстэтыкі.

Значэнне «Эканамічна-філасофскіх рукапісаў» для эстэтычнай тэорыі вызначаецца перш за ўсё тым, што Маркс разглядае тут, у прыватнасці, праблемы ўсебаковага, у тым ліку эстэтычнага, развіцця чалавечай асобы. Буржуазнаму разуменню чалавека і чалавечых адносін як тоесных адносінам куплі-продажу Маркс супрацьпастаўляе гуманістычную канцэпцыю чалавечых адносін, у якой знаходзяць сабе месца і некаторыя ідэі антрапалагічнага матэрыялізму Феербаха — перш за ўсё вучэнне аб адзінстве чалавека з прыродай. Тэорыя Маркса тут знаходзіцца яшчэ ў працэсе крышталізацыі, станаўлення, яна выступае яшчэ ва ўбранні феербахаўскай тэрміналогіі, не ўсе паняцці і фармуліроўкі ўдакладнены і паслядоўна вытрыманы ў духу гістарычнага матэрыялізму. Аднак і тут ужо відаць, як далёка адышоў Маркс ад антрапалагічнай метадалогіі Феербаха. Так, для аўтара «Рукапісаў...» адзінства чалавека і прыроды выступае перш за ўсё ў працэсе грамадскай вытворчасці, якая вызначае ў сваю чаргу ступень развіцця «сутнасных сіл» чалавека. Чалавек тут — не толькі біялагічная, але і сацыяльна-гістарычная істота. Даследуецца не толькі праца чалавека, але і «адчужаная праца» — гэта значыць такая форма працы, якая звязана з прыватнай уласнасцю, з пэўнай фазай у развіцці чалавечага грамадства. Ва ўмовах буржуазнага ладу праца чалавека «творыць прыгажосць, але таксама і нявечыць рабочага».

Аднак некаторыя інтэрпрэтатары лічаць за лепшае не заўважаць таго, што аддзяляе гістарычны матэрыялізм Маркса ад антрапалагічнага матэрыялізму (і, значыць, ідэалізму ў тлумачэнні сацыяльных працэсаў) Феербаха. Яны спрабуюць з ранніх работ Маркса выхапіць такія словы і фразы, якія стваралі б уражанне, быццам у Марксавай канцэпцыі гуманізму знікаюць сацыяльныя адрозненні, ігнаруюцца класавыя супрацьлегласці і застаецца «чалавек наогул». Зусім невыпадкова Ярэміч, які спасылаецца на «Эканамічна-філасофскія рукапісы 1844 года», дае сваёй рабоце характэрны падзагаловак—«Вопыт антрапалагічнага падыходу». Тым самым дэманструецца свядомае жаданне адмовіцца ад канкрэтна-гістарычнага метаду аналізу, падмяніўшы яго антрапалагічным.

Паводле Ярэміча, мастацтва ўяўляе дзейнасць, у якой людзі надаюць чалавечы сэнс сваім творам. Вуха і вока чалавека здольныя ўспрымаць толькі адносна невялікую колькасць гукавых і светлавых хваляў, таму музыка і жывапіс карыстаюцца адносна абмежаванай колькасцю гукаў і фарбаў. З гэтага пункту гледжання, гаворыць аўтар работы «Гуманізм мастацтва», відавочна, што калі б у жывёл існавала мастацтва, якасць яго была б іншай. Так, напрыклад, сысуны палічылі б за лепшае мастацтва складанне пахаў, бо, у адрозненне ад людзей, асноўным пачуццём для іх з'яўляецца нюх, а не слых і зрок. Такім чынам, паводле Ярэміча, гуманізм мастацтва абумоўлены ўжо той фундаментальнай акалічнасцю, што твор мастацтва робіцца зразумелым толькі істотам, якія валодаюць такімі ж органамі пачуцця, што і чалавек.

Аднак на справе праблема гуманізму наогул і гуманізму мастацтва ў прыватнасці не вырашаецца так проста. Хіба з таго, што дзеянне ажыццёўлена чалавекам і з выкарыстаннем форм і сродкаў, створаных людзьмі, непазбежна павінен выцякаць гуманістычны характар гэтага дзеяння? Хіба нам невядомы многія рэчы, якія застаюцца выключнай, але трагічнай прывілеяй менавіта чалавечай гісторыі? Бо жывёльны свет не ведае ні канцэнтрацыйных лагераў, ні шавінізму, ні эксплуатацыі, ні рэлігійнага цемрашальства, ні фанабэрыстага эстэтызму. Усё гэта— з'явы, якія магчымы толькі ў чалавечым грамадстве. Ці не занадта жудасным сафізмам стала б сцвярджэнне, што нацысцкія мастакі і паэты, якія ўслаўлялі крывавыя злачынствы гітлераўскіх «звышчалавекаў», паглыблялі гуманізм у мастацтве, бо гэтыя мастакі—людзі?!

Шчодра аснашчаючы свае тэарэтычныя выкладкі словамі «чалавек» і «чалавечае», антрапалагічная эстэтыка ў інтэрпрэтацыі паняццяў радыкальна разыходзіцца з марксізмам. Як вядома, Маркс вызначыў сутнасць чалавека праз сукупнасць усіх грамадскіх адносін. З гэтага пункту гледжання нават у найбольш натуральных сваіх праявах, напрыклад, у формах задавальнення голаду і смагі, у адносінах паміж поламі і гэтак далей, чалавек, паводле Маркса, выяўляе сваю спецыфічную (сацыяльную) прыроду. Сярод усіх грамадскіх адносін, якія вызначаюць сутнасць чалавека, Маркс выдзеліў вытворчыя адносіны, ад развіцця якіх у канчатковым выніку залежыць стан астатніх сувязей паміж людзьмі. Толькі гістарычна канкрэтны аналіз дыялектыкі грамадскіх адносін дасць даследчыку разуменне кожны раз пэўнага (а ў класавых фармацыях — класавага) тыпу чалавека і чалавечай дзейнасці з шырокім спектрам яе значэнняў.

Неабгрунтаванасць прэтэнзій антрапалагічнай эстэтыкі лічыць у сваім актыве раннія працы Маркса відавочная яшчэ і таму, што ў яго гаворка ідзе не аб усякай эстэтычнай дзейнасці, а аб такой яе форме, якая становіцца магчымай толькі ва ўмовах камуністычнага грамадства.

Жадаючы ўзяць Маркса па-за марксізмам, антрапалагічная эстэтыка, зусім натуральна, не праяўляе ніякага жадання супастаўляць «Эканамічна філасофскія рукапісы 1844 года» з пазнейшымі працамі Маркса і Энгельса, у якіх былі ўдакладнены і развіты палажэнні, сфармуляваныя ў ранніх работах. Вядома, што ўжо ў «Нямецкай ідэалогіі» (1845—1846 гады) Маркс і Энгельс, аналізуючы антрапалагічную канцэпцыю Феербаха, пісалі: «Матэрыялізм і гісторыя ў яго цалкам адарваны адзін ад аднаго...» У гэтай жа рабоце падкрэслівалася, што «самабытнае і свабоднае развіццё індывідаў перастае быць фразай» выключна «ў межах камуністычнага грамадства». Паводле Маркса, дзейнасць людзей набудзе універсальны характар толькі пры ўмове камуністычнай рэвалюцыі, пры высокім развіцці вытворчых сіл, якое складае эканамічную прадумову свабоднага развіцця ўсіх членаў грамадства. Таму гаворка можа ісці аб свабоднай, універсальнай творчай дзейнасці людзей, якія знаходзяцца «на пэўнай гістарычнай ступені развіцця, а зусім не аб любых выпадковых індывідах».

Менавіта ў гэтым пункце антрапалагічная эстэтыка выяўляе з асаблівай відавочнасцю сваю негрунтоўнасць у тлумачэнні праблемы гуманізму. Яна не лічыцца з тым, што аўтарам твора мастацтва з'яўляецца не чалавек наогул, а канкрэтная асоба, якая займае тую ці іншую пазіцыю ў эстэтычных, маральных, сацыяльна-палітычных адносінах эпохі і праследуе тыя ці іншыя прыватныя і агульныя мэты. Мастацкі твор, як вынік творчых намаганняў гэтай асобы, становіцца элементам грамадскай свядомасці, якая ў класава-антаганістычным грамадстве непазбежна адлюстроўвае непрымірымыя супярэчнасці сацыяльнай структуры. Гуманізм мастацтва праяўляецца не ў тым, што твор—справа рук чалавечай істоты, а ў тым, што вобразы мастацтва становяцца духоўнай сілай у барацьбе за свабоду і годнасць асобы, за перамогу такіх грамадскіх адносін, якія сапраўды забяспечваюць гарманічнае развіццё кожнай чалавечай асобы.

Праблема гуманізму—арэна ідэалагічнай барацьбы. Ж. П. Сартр невыпадкова ў назву сваёй кнігі выносіць тэзіс, амаль лозунг: «Экзістэнцыялізм —гэта гуманізм». Сярод многіх іншых спроб пабудаваць гуманістычную тэорыю на немарксісцкай аснове—работы англійскага філосафа Дж. Хакслі з яго «гуманістычнай рэвалюцыяй», якая стала адным з тэарэтычных апраўданняў руху «хіпі», працы французскага каталіка Тэяра дэ Шардэна з яго «неагуманістычным» эвалюцыянізмам. Аднак адзіна паслядоўнай і сталай гуманістычнай канцэпцыяй, якая ўвабрала ў сябе дасягненні папярэдніх форм гуманізму, з'яўляецца камунізм. Гэта сапраўдная гуманістычная сістэма ідэй, якія знаходзяць не толькі філасофскае і сацыяльна-палітычнае, але і эстэтычнае выражэнне. Сацыялістычны гуманізм, заснаваны на ясным разуменні законаў грамадскага развіцця, прадугледжвае непрымірымую класавую барацьбу за пабудову бяскласавага грамадства.

Ленінскія працы вучаць звязваць ідэю чалавечнасці з ідэяй барацьбы за сацыялізм. Для У. І. Леніна «чалавечыя ўмовы жыцця» прадугледжваюць рэвалюцыйнае звяржэнне гнёту памешчыкаў і капіталістаў — аб гэтым можна прачытаць, напрыклад, у яго артыкуле «Л. М. Талстой», напісаным у сувязі са смерцю геніяльнага мастака. У гэтай і іншых сваіх працах, звязаных з праблемамі мастацтва, ён бязлітасна выкрываў буржуазны характар ліберальнай і меншавіцкай крытыкі мастацтва з пазіцый «чыста чалавечых», з выкарыстаннем беззмястоўнага «агульначалавечага» фразёрства. Ленінскія ацэнкі творчасці Талстога і Бетховена, яго барацьба з пралеткультаўскімі скажэннямі класавага падыходу да мастацтва, яго перакананасць у тым, што камуністычная культура павінна з'явіцца заканамерным развіццём каштоўнасцей, выпрацаваных чалавецтвам, даюць цудоўныя ўрокі дыялектыкі ў эстэтыцы.

Аляксандр НОВІКАЎ,
кандыдат філасофскіх навук.
(АДН).

фарэтна, як, бывае, праходзяць часам такія вечары. Хоць бы пачатак узяць. Верш А. Твардоўскага «Хлеб». Яго чытала вучаніца дзесятага класа Л. Сідарава. Было і весела слухаць яе, маленькі вясковы талент, і ў той жа час сумна — ёсць што ўспомніць. Потым падзяліліся думкамі мясцовы палявод Герой Сацыялістычнай Працы М. Арцёменка. Проста гаварыў, шчыра, як за бяседным сталом. Гаварылі аб сумленні хлебароба, яго вернасці роднаму полю, аб вайне, якая гэтае поле дратавала, аб цяперашнім дні, калі яно зарадзіла, як ніколі яшчэ раней. Сваё запаветнае выказаў аграном Л. Вінакур, сваё, не раз перадуманае — дырэктар саўгаса Г. Палякшанаў. Старэйшыя далі пагаварыць і маладым. Маладыя выслухалі старэйшых.

Бібліятэка...

Звычайна, мы разумеем яе як свет кніжных паліц, друкаванага слова. А вось работнікі раённай бібліятэкі ў Рагачове бачаць сваю работу значна шырэй. Не толькі кніжным словам яны выхоўваюць свайго чытача, але і вусным. Таму тут праводзіцца цікавая краязнаўчая работа, чытачы перапісваюцца з Народнай бібліятэкай чэхаславацкага горада Пракаціца, сюды нярэдка прыязджаюць пісьменнікі, землякі і не землякі (цікавыя сустрэчы былі з Андрэем Макаёнкам, Уладзімірам Караткевічам, Еўдакіяй Лось, маскоўскім паэтам, былым рагачоўцам Сямёнам Бытавым), актыўна праходзяць чытацкія канферэнцыі па творах мастацкай літаратуры. І калі ў справаздачах бібліятэкі лічбы адны з лепшых у вобласці па колькасці чытачоў, па кнігавыдачах, захаванасці і росце кніжнага фонду, калі вялікія лічбы праведзеных масавых мерапрыемстваў, дык за імі, знешне зусім нецікавымі, нават казённымі, сухімі, хаваецца глыбокая творчая работа бібліятэкара з чытачом, іх суіснаванне не толькі ў сферы кніг, літаратуры, але і ў сферы шырокага грамадскага жыцця. Прынамсі, на гэтакай плыні рагачоўская бібліятэка знаходзіць свайго масавага чытача, і гэты чытач, звычайна, вельмі актыўны, сапраўдны сябра кнігі, бібліятэкі.

Прыгадваю свайго першага бібліятэкара. Было гэта ў вайну, у вялікім сяле на беразе Волгі. Якога люду толькі не збіралася там у хаце-чытальні! Старыя праседжвалі ля вялізнага чорнага рэпрадуктара-талеркі, слухаючы весткі з франтоў. Жанчыны за іх спінамі лушчылі сланечнікі. Часамі наігрываў гармонік, гулялі ў карты і шашкі. Шыліся па вуглах малыя. Прыходзілі на мыліцах, з падвязанымі рукамі франтавікі — толькі што, здавалася, з бою. Прыносілі і пісьмы ад сыноў, мужоў, бацькоў. Да дзірак чытаныя-перачытаныя дома, тут яны чыталіся яшчэ раз — для ўсіх. І чытала іх сярэдніх гадоў жанчына, што выдавала кнігі. Белы твар, мокрыя сумныя вочы, ціхі, з перабоямі ад нейкае сухасці ў горле, голас. У сяле, памятаю, гэтай жанчыне кланяліся ніжэй, як каму іншаму, — усе. А з хаты-чытальні яна штовечар праводзіла сваіх, здавалася, далёкіх ад кнігі, наведвальнікаў — з кнігамі. Кожны нёс кнігу дахаты. Хоць ніякага плана па кнігавыдачы і колькасці чытачоў ёй у той час не даводзілі ні зверху, ні знізу.

Не памятаю, як звалі маю першую бібліятэкарку. Але памятаю яе белы твар, мокрыя вочы і рукі на чымсьці пісьме. Яшчэ памятаю сваю першую бібліятэчную кнігу з яе рук: апавяданні пра савецкіх лётчыкаў, першых герояў у небе Вялікай Айчыннай вайны...

— А мая першая бібліятэкарка была ў Княжыцах, пад Магілёвам, — успамінае Тамара Васільеўна. — Бывала, не толькі бралі ў яе кнігі, але памагалі ёй падклеіць старыя выданні, абгарнуць... Першы бібліятэкар як першы настаўнік. Яна вучыла нас любіць кнігу...

Колькі ж такіх вось першых сустрэч з бібліятэкарам адбылося тут, у сценах рагачоўскай бібліятэкі! Першых — і на ўсё жыццё. З Любагошчавай, Плоткінай, Сапрыка, Іллюковай. З Гарбатавай і Раісай Maiсееўнай Зыкавай... Праўда, у апошняй,— сустрэчы, канечне, не першыя. Стары бібліятэчны работнік, член бібліятэчнага савета, яна выбрала сабе даволі нялёгкі абавязак: шукаць па кватэрах «штрафнікоў», вяртаць кнігі назад у бібліятэку ад людзей, якія яшчэ не навучыліся паважаць кнігу, бібліятэку. Ёсць і такія. Але і сустрэчы з Раісай Maiсееўнай запамятаюцца не аднаму «штрафніку». Запамятаецца суровы дакор у яе вачах і словах, яе — «крышачка маралі»...

Сустрэча з бібліятэкай...

Позним вечарам, калі канчаецца рабочы дзень і ў раённых бібліятэкараў, калі гасне святло на абанементным стале, над стэлажамі, калі яго трэба ўжо гасіць і ў чытальнай зале, я закрываю кнігу і пакідаю гэты ўтульны, чысты і светлы куток Рагачова разам з апошнімі чытачамі. Затрымліваюся ля паліцы з рэкамендацыямі чытачу. Заглядваю ў кнігу водгукаў чытачоў аб прачытаных творах. Дзесяткі водгукаў аб творах пра Леніна... Шчырых, усхваляваных, узнёслых...

Трэба ісці, і я кладу кнігу водгукаў чытачоў на паліцу, не дачытаўшы, але штосьці яшчэ вельмі істотнае адкрыўшы для сябе ў сценах бібліятэкі. Хто аўтары гэтых выказванняў? Вучаніцы, гаспадыні ці работніцы камбіната бытавой абслугі? А можа служачыя? Не ўсе ўказваюць сваю прафесію, узрост.

Затое я адчуваю, адкуль гэта неабходнасць чытача выказацца ў бібліятэчным сшытку. Напэўна, яна з'явілася не толькі таму, што кніга зацікавіла, усхвалявала. Відаць, пачуццё прыйшло яшчэ і ад сустрэчы з самой бібліятэкай, заўсёды пануючай тут атмасферай даверу і роздуму, ад неабходнасці шчыра падзякаваць бібліятэкару, які дапамог знайсці на шматлікіх стэлажах кнігу для сэрца, пераканаў узяць яе і прачытаць.

Так, чытач выхоўваецца самой кнігай... І не толькі кнігай.

В. ФІЛІМОНАЎ.

ФІЛЬМ ПРА АФІЦЭРА-РАКЕТЧЫКА

«Адваротны адлік»—так называецца кароткаметражны дакументальны фільм пра аднаго з тых, каму Радзіма даверыла грозную зброю—ракеты. Карціна створана творчым аб'яднаннем «Летапіс» кінастудыі «Беларусьфільм». Сцэнарыст, у мінулым ваенны журналіст, А. Белашэеў і кінарэжысер А. Ястрабаў расказваюць у кінастужцы пра афіцэра, які ўвасабляе сучасную армію, свайго земляка інжынер-падпалкоўніка В. Гудзіка.

...Камандзір падраздзялення прымае рапарт лейтэнанта, які прыбыў для праходжання службы. Кароткая гутарка. Нескладаная біяграфія ў маладога афіцэра: школа, ваеннае вучылішча, часць, і як яна не падобна на жыццё, што склалася ў старэйшага таварыша, які гутарыць з ім.

Армейскія будні. Вучэбная трывога. Лічаныя мінуты ідуць на тое, каб калона баявых машын рушыла ў шлях. Дакладна працуюць ракетчыкі на занятай пазіцыі. І вось —грозны пуск. Няўхільны, магутны ўдар накіраванай у вышыню ракеты.

Пачуцце гонару ахапляе, калі бачыш, што ля пускавых пультаў гэтай грознай зброі стаяць такія людзі, як камуніст, інжынер-палкоўнік В. Гудзік.

БЕЛТА.

Саюз пісьменнікаў БССР выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку Івану Ралько з прычыны напаткаўшага яго гора — смерці маці.

Саюз пісьменнікаў БССР выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку Яфіму Садоўскаму з прычыны напаткаўшага яго гора — смерці сына.

Саюз пісьменнікаў БССР выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку Паўлу Місько з прычыны напаткаўшага яго гора — смерці маці.

Калектыў рэдакцыі газеты «Літаратура і мастацтва» выказвае глыбокае спачуванне загадчыку аддзела культуры Паўлу Місько з прычыны напаткаўшага яго гора — смерці маці.

ПЛАНУ ГОЭЛРО — 50 ГАДОЎ

УЛАДАРЫ СВЯТЛА

У КРЫХУ старамодным, рэспектабельным будынку, што стаіць на адной з цэнтральных вуліц Мінска, размясцілася ўстанова, якая называецца «Белгалоўэнерга». А пры ёй — галоўны дыспетчарскі пункт Беларускай энергасістэмы.

У яго пакой уваходзіш, як у кабіну зорнага карабля. Трэцюю частку пакоя займае паўкруглы шчыт са схемай ўсёй энергасістэмы. На схеме шыфры—ДРЭС-4, ДРЭС-7, ДРЭС-15. Знаёмыя назвы: Баранавічы, Орша, Лукомль...

Мігцяць лямпачкі. Перад шчытом — пульт кіравання. Вакол — сродкі сувязі: тэлефоны, тэлевізійная сігналізацыя, рэгіструючыя прыборы. Словам, усе атрыбуты, якія звычайна малююць мастакі, калі афармляюць фантастычны кінафільм альбо раман.

Урачыстая, глыбокая, сапраўды касмічная цішыня, а за пультам — два пілоты... Выбачайце, дыспетчары!..

Але раптам цішыню прарэзалі трывожныя бясконцыя званкі: дзынь! дзынь! дзынь!

— Дыспетчар слухае!

— Перашкода на лініі электраперадач Смалявічы — Орша!

Дыспетчар бачыць: мегаватметр (прыбор, які адзначае «ператок» магутнасцей) паказвае «0»!..

Яшчэ званок. Другі. Трэці.

— Лінія адключылася...

— Аўтаматычнае паўторнае ўключэнне поспеху не дало!

— Спажывец адключаны!

У галаве маланкава ўяўляецца карціна: спыніліся станкі на заводах, застылі на вуліцах трамваі, недзе ў аперацыйнай нерухома стаіць хірург са скальпелем у руцэ, расчараваныя гледачы выходзяць з кінатэатра, — фільм абарваўся на самым цікавым месцы...

А дыспетчар спакойны! Што ж гэта ён?! Чаму марудзіць? Трэба ж неадкладна нешта рабіць, некуды кінуцца!..

Павольныя, упэўненыя рухі, на твары спакой. Каманды падаюцца па чатырох тэлефонах адначасова: «Адключальнікі раз'яднаць, уключыць паветраны выключальнік, уключыць непашкоджаныя ўчасткі»...

— Так, — адказваюць дыспетчару, — ёсць! Зроблена!

А дыспетчар ужо нешта разлічвае па формуле.

— Віцебск, паслаць на ўчастак аварыйную брыгаду, дакладнае месца перашкоды ўказваю...

І дыспетчар уздыхае з палёгкай: проціаварыйная трэніроўка скончылася!.. Яна працягвалася ўсяго толькі 7 мінут, хоць тым, хто назіраў за гэтым збоку, здавалася, што прайшлі гадзіны.

Зноў усё ціха, спакойна, неяк урачыста. Проціаварыйнай трэніроўкі цяпер доўга не будзе— яна адбываецца раз у тры месяцы. А звычайна дыспетчар пачынае сваю вахту з таго, што прымае рапарты з месц. Рапарты — узор лаканізму, ніводнага лішняга слова. Дзве мінуты. І на лініі другая станцыя.

Дыспетчар рэгулюе рэжым энергасістэмы, кіруе магутнасцямі, ліквідуе аварыйныя сітуацыі, клапоціцца аб рамонце на станцыях. А ў надзвычайных выпадках «прымае агонь на сябе», гэта значыць, цалкам адказвае за прынятыя рашэнні. Таму ён не мае права памыляцца.

— Дыспетчар, як і мінёр, памыляецца адзін раз у жыцці, — гаворыць галоўны дыспетчар Д. Рашэтнікаў.

Але дыспетчарская служба гэта не толькі пульт кіравання.

— Мозг нашай службы, — зазначае галоўны дыспетчар,— гэта так званая група рэжыму. Тут працуюць электра- і цеплатэхнікі. Яны заняты складанымі разлікамі, статыстычнымі выкладкамі, прагназіраваннем.

Вось, бачыце — зводка са шматлікімі лічбамі. Гэта разлік энергамагутнасцей для ўсёй рэспублікі на заўтра.

А чым ён адрозніваецца ад сёнHяшняга?

— Ад сённяшняга не адрозніваецца, бо заўтра — звычайны будзённы дзень. І, здаецца, футбол па тэлевізары паказваць не будуць. Не здзіўляйцеся, у перадсвяточныя, святочныя дні, у канцы месяца, пры перападах надвор'я і нават у тых выпадках, калі бывае трансляцыя футбольнага матча, затраты электраэнергіі значна мяняюцца.

Энергасістэма — надзвычай чуйны арганізм. У яе ёсць свой паказчык «здароўя»: кантрольны прыбор, устаноўлены на шчыце, павінен паказваць частату току ў энергасістэме, роўную 50 герц. Ні больш, ні менш. Калі на кантрольным прыборы, скажам, 49,5 герц — гэта надзвычайнае здарэнне. Таму што гэта адразу ўдарыць па вытворчасці. Скажам, у ткачыхі раптам без дай прычыны пачне рвацца нітка. Ад нармальнага «пульса» на дыспетчарскім пункце залежыць якасць прадукцыі.

— Наш абавязак, — працягвае галоўны дыспетчар, — даць роўна столькі электрычнай энергіі, колькі ў даны момант патрабуецца. Яе ж не пакладзеш на склад, не закансервуеш. Лішкі не прападаюць, іх мы аддаем сябрам з суседніх рэспублік. У 1961 годзе была створана Беларуская энергасістэма, праз тры гады яна была аб'яднана з прыбалтыйскімі рэспублікамі, крыху пазней склалася Паўночна-Заходняя энергасістэма з цэнтральным дыспетчарскім упраўленнем у Маскве. А зараз Беларусь падключылася да энергасістэмы «Мір», якая аб'ядноўвае Паўночны Захад Савецкага Саюза і сацыялістычныя краіны Еўропы. БССР — адзін з буйнейшых экспарцёраў электрычнасці.

Я слухаю гэты расказ, а сама гляджу на карту-схему, на якой паўстае і геаграфія, і гісторыя электрыфікацыі Беларусі. Красамоўная гісторыя!

Энергетычны першынец рэспублікі—БелДРЭС. Год 1930-ы. Магутнасць — 32 тыс. квт.

Год 1961-ы. Бярозаўская ДРЭС. Магутнасць — 900 тыс. квт.

Год 1969-ы. Лукомльская ДРЭС. Магутнасць — 900 тыс. квт.

І як не ўспомніць, што ў 1920 годзе, калі быў прыняты ленінскі план электрыфікацыі, электрастанцыі ўсёй Савецкай краіны давалі 12 тысяч кілават. Характарызуючы гэтую лічбу, У. І. Ленін 5 ліпеня 1920 года гаварыў на III кангрэсе Камінтэрна:

«Вельмі сціплы пачатак. Магчыма, іншаземец, які знаёмы з амерыканскай, германскай, шведскай электрыфікацыяй, з гэтага пасмяецца. Але добра смяецца той, хто смяецца апошнім...»

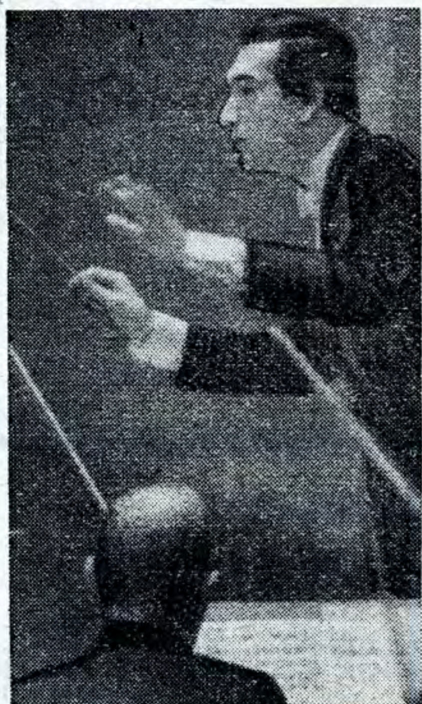
Прайшло паўвека з дня прыняцця ленінскага плана ГОЭЛРО, і наша краіна дае 740 **мільярдаў** кілават! Семсот сорак мільярдаў!.. Цікава, якую ўсмешку выклікае гэтая лічба ў некаторых зласлівых іншаземцаў?..

— Ленінград? — гаворыць дыспетчар. — Прашу падключыць Лукомльскі блок.

На дыспетчарскім пульце Беларускай энергасістэмы, у пакоі, падобным на кабіну зорнага карабля, працягваецца будзённая вахта. Уладары святла кіруюць магутным патокам цудадзейнай энергіі.

Р. БАКУНОВІЧ.

ГОСЦІ МІНСКА

Гэтымі днямі госцем нашага горада быў італьянскі дырыжор, лаўрэат Міжнароднага конкурсу Карла Баньелі. Дзяржаўны сімфанічны аркестр Беларускай ССР пад кіраўніцтвам К. Баньелі выканаў праграму з двух аддзяленняў. У першым аддзяленні прагучала уверцюра з оперы «Сіцылійская вячэрня» Джузепе Вердзі і «Альбарада» Марыса Равеля. У другім — Пятая сімфонія Сяргея Пракоф'ева.

Фота Ул. КРУКА.

ВОДГУКІ, АДКАЗЫ

КРЫТЫКА ПРЫЗНАНА СЛУШНАЙ

16 кастрычніка гэтага года ў № 55 «Літаратуры і мастацтва» надрукаваны артыкул А. Белавусава «Кола незацікаўленасці», пра арганізацыю выдання альбомаў і манаграфій па выяўленчым мастацтве і пра гандаль імі.

Дзяржаўны Камітэт па друку пры Савеце Міністраў Беларускай ССР паведаміў рэдакцыі, што артыкул гэты абмеркаваны на пасяджанні камітэта. Факты, прыведзеныя ў ім, прызнаны дакладнымі.

Рэспубліканскім выдавецтвам і Упраўленню кніжнага гандлю рэспублікі даручана звярнуць асаблівую ўвагу на збор заказаў і паляпшэнне якасці падрыхтоўкі і выпуску выяўленчай прадукцыі і літаратуры па мастацтве.

Дзяржаўны Камітэт БССР па друку разгледзеў і ўхваліў план мерапрыемстваў Галоўвыдата і Групы галоўнага мастака па паляпшэнні выпуску і распаўсюджванні выяўленчай прадукцыі і мастацтвазнаўчай літаратуры на бліжэйшыя гады.

Дзяржаўны Камітэт БССР па друку прапанаваў выдавецтву «Беларусь» прадставіць да 26 снежня прапановы па стварэнні сектара мастацтвазнаўчай літаратуры і выяўленчай прадукцыі, а Упраўленню кніжнага гандлю да 1 студзеня 1971 года — прапановы па стварэнні ў Мінску спецыялізаванага магазіна «Мастацтва».

З пошты ЛіМа

ВЫЙСЦЕ ТРЭБА ШУКАЦЬ

У НАШАЙ рэспубліцы кніжным гандлем займаюцца дзве гандлёвыя сістэмы: дзяржаўная ў гарадах і спажывецкая кааперацыя — у сельскай мясцовасці. Прычым, на долю спажывецкай кааперацыі Беларусі прыпадае амаль палова ўсіх прададзеных кніг. Для гандлю кнігамі ў сельскай мясцовасці рыхтуе кадры прадаўцоў Мінскі кааператыўны тэхнікум. З яго сцен штогод выходзяць дыпламаваныя спецыялісты — таваразнаўцы па кнізе. Прыступіўшы да працы, малады спецыяліст павінен ажыццяўляць наступныя функцыі:

1. Атрымліваць інфармацыйныя матэрыялы для складання заказаў на кнігі, забяспечваць імі кнігагандлёвыя прадпрыемствы.

2. Арганізоўваць вывучэнне попыту насельніцтва на кнігі, прыцягваць да гэтай справы работнікаў кнігагандлёвай сеткі, грамадскіх распаўсюджвальнікаў, бібліятэкараў. Матэрыялы вывучэння попыту выкарыстоўваць для далейшай работы па фарміраванні асартыменту кніг у магазінах і складанні заказаў.

3. З удзелам кнігарняў, зацікаўленых арганізацый, актыву пакупнікоў арганізоўваць прапрацоўку тэматычных планаў і іншых інфармацыйных матэрыялаў і г. д.

Аж цэлых дзесяць пунктаў уключае «Палажэнне аб таваразнаўцы па кнізе райспажыўсаюза». Але жыццё падказвае новыя пункты, якія не ўваходзяць у «Палажэнне» і без якіх, у той жа час, немагчымы прагрэс у гандлі кнігамі. У прыватнасці, ў ім няма пункта аб тым, што таваразнаўца павінен добра ведаць беларускую літаратуру, трымаць цесны кантакт з яе стваральнікамі — пісьменнікамі і паэтамі, выдавецтвамі, таму што беларуская кніга займае, а дзе яшчэ не, то павінна заняць асноўнае месца на паліцах сельскіх кнігарань.

Я падкрэсліваю — павінна, бо дасюль цеснага кантакту нашых выпускнікоў са стваральнікамі кніг няма. Чаму? Ды таму, што яшчэ ў час вучобы ў тэхнікуме ў іх ведах утвараецца вялізны прабел, асабліва па курсах «літаратура» і «таваразнаўства кнігі». Віна, зразумела, у гэтым не толькі кааператыўнага тэхнікума. Заняткі ідуць па вучэбных планах Цэнтрсаюза, у якіх не ўлічваюцца асаблівасці кніжнага гандлю ў Беларусі.

Зараз, напрыклад, навучэнцы 35 групы па курсе «таваразнаўства кнігі» праходзяць такі важны раздзел, як таваразнаўства мастацкай літаратуры. Карыстаюцца яны падручнікам У. Осіпава «Товароведение художественной литературы и изданий по искусству», уся праграма пабудавана на аснове гэтага падручніка. І атрымліваецца, што на рускую літаратуру адведзена чатыры раздзелы, а на беларускую і літаратуру народаў СССР — адзін. І то ў гэтым раздзеле беларускай кнізе прысвечана ўсяго адна старонка. Аўтар проста зазначае, што ёсць такія празаікі і паэты, як Янка Купала, Якуб Колас, Пятрусь Броўка, Іван Шамякін. І яшчэ ў двух радках заўважае, што да ліку найбольш вядомых сучасных пісьменнікаў Беларусі адносяцца Максім Танк, Аркадзь Куляшоў і Васіль Быкаў. І ўсё. Ні слова пра К. Чорнага, М. Лынькова, Э. Самуйлёнка, Я. Брыля, У. Караткевіча і многія дзесяткі іншых. З іхнімі кнігамі ўжо ў жніўні 1971 года навучэнцам 35 групы прыйдзецца сутыкнуцца. А што яны ведаюць пра іх?

Калі выкладчык аргтэхнікі І. Алексіевіч запытаўся ў навучэнцаў групы, хто аўтар кнігі «Птушкі і гнёзды», то большая палова сарамліва апусціла вочы, а «смялейшыя» пачалі вярзці несусветную лухту. Проста ганьба, як мы кепска ведаем родную літаратуру. Жывём у Беларусі, займаемся ў сталічным тэхнікуме, а пра беларускую літаратуру маем толькі цьмянае ўяўленне.

З гэтага становішча трэба неадкладна шукаць выйсце. Хопіць ужо выпускаць спецыялістаў-калек! Час паважаць і дасканала ведаць багатую беларускую літаратуру!

Аўтар гэтых радкоў таксама займаецца ў 35 групе, выпускной групе. І можа не мая гэта справа — аспрэчваць вучэбныя планы, уносіць папраўкі, калі з імі ўжо зжыліся, калі яны сталі нормай, законам пры падрыхтоўцы таваразнаўцаў па кнізе.

Але менавіта нам, выпускнікам, і кідаюцца ў вочы недахопы. І чаму, зрэшты, пра лёс беларускай кнігі павінен клапаціцца нейкі дзядзька, а не кожны, каму дарагая беларуская літаратура?

Чаму б, скажам, не стварыць спецыяльны падручнік беларускай літаратуры для таваразнаўчых груп кніжнікаў кааператыўнага тэхнікума і дабіцца ў Белспажыўсаюзе ўключэння гэтага курса ў вучэбныя планы? Прычым, у падручнік павінны ўвайсці не толькі сучасныя вядомыя беларускія пісьменнікі, але і Дунін-Марцінкевіч, Багушэвіч, Багдановіч, Цётка і шэраг іншых, а таксама зусім маладыя, якія выдалі свае першыя кніжкі. Бо гэта — не школьны падручнік, кніга — гандлёвыя работнікі павінны ведаць літаратуру гэтак жа, як ведаюць добрыя гаспадыні, дзе, на якой паліцы ляжаць яе рэчы ў шафе.

Безумоўна, вялікую карысць прынеслі б нам, будучым работнікам ідэалагічнага фронту, і сустрэчы з беларускімі майстрамі слова. За два гады майго навучання ў тэхнікуме прайшло многа цікавых сустрэч з героямі рэвалюцый, войнаў, працы, артыстамі. Але... ні адной сустрэчы з беларускімі пісьменнікамі! Ці не парадокс? Праўда, вінаваты ў гэтым і мы самі — і студэнты, і выкладчыкі. Маглі ж запрасіць, у адным Мінску жыве шмат літаратараў. А мы, як ні сорамна, не пазнаёміліся ні з адным. А зрабіць гэта нам прыйдзецца ўсё роўна — у час працы ўжо, арганізоўваючы сустрэчы пісьменнікаў з чытачамі, «тыдні беларускай кнігі» і г. д.

У вас, паважаныя чытачы, мабыць, склалася прыкрае ўражанне аб нас, будучых таваразнаўцах кнігі. Не трэба думаць пра нас кепска. Хто мае сумленне і галаву на плячах, ліквідуе гэтыя прабелы ў ведах, як кажуць, самапасам. Па іншых жа прадметах, якія нам патрэбны ў будучай працы, справы ідуць добра. З задавальненнем вывучаюцца эканоміка, аргтэхніка, савецкае права і іншыя.

Хочацца ў заключэнне толькі пажадаць, каб нашы паслядоўнікі мелі ўжо спецыяльны курс беларускай літаратуры. Гэтага вымагае час, у гэтым залог будучага поспеху ў рабоце.

Пятрусь КАПЧЫК,
студэнт Мінскага кааператыўнага тэхнікума Белкаапсаюза.

РЭХА ЗАЎСЁДЫ СА МНОЙ

Янка БРЫЛЬ

У ЦЯСНОЦЕ зялёнага дворыка цвітуць белыя і чырвоныя ружы. Там, дзе ашклёныя дзверы вялікай гасцінай раскрыты на поўдзень, сонечны сёння, пасля трох дзён кастрычніцкай нягоды. Ружы гараць, нібы і на зіму не гаснучы з тых дзён, калі гаспадар, што любіў іх, пайшоў назаўсёды з дому.

Перад уваходам у гэты дом, цяпер ужо азначаны шыльдай «Музей Уладзіслава Бранеўскага», па-вясковаму сціпла, амаль сарамліва стаяць плакучыя вербы — прыспушчанай зяленінай жалобных сцягоў. Пасаджаныя ім, пасталелыя, пасумнелыя без яго.

Адсутнасць гаспадара і, разам з тым, прысутнасць яго адчуваюцца тут неразлучна.

Улетку пяцьдзесят другога года апошні сакратар Талстога, В. Булгакаў, гаварыў мне ў Яснай Паляне, што і яшчэ ўсё чакае... так, падсвядома, міжволі чакае, што вось ён, Леў Мікалаевіч, пакажацца на лясной сцяжыне, падыдзе да дому і ўвойдзе... «І яшчэ ўсё чакаю...» На сорак другім годзе разлукі, як быццам не пабелены сівізною і сам, а яшчэ ўсё, як у далёкім, ужо даўно гістарычным «тады», захоплены, закаханы ў генія юнак.

Бранеўскага няма толькі дзевяты год. Веліч яго яшчэ, па-мойму, не адстаялася ў часе. Яшчэ, здаецца, ледзь што не ўчора і я сядзеў, пры добрай хатняй каве, вось тут, у гэтым кутку гасцінай, дзе не бялеў яшчэ экран, на якім ён, гаспадар, зноў і зноў, кожны дзень цяпер узнікае перад вачыма наведвальнікаў музея.

Я не абражу светлай памяці выдатнага паэта і цудоўнага чалавека, сумна згадаўшы тое, што ўсе мы, хто з ім радзей ці часцей сустракаўся, ведалі яго бяду, якая мела свае горкія прычыны... Упершыню я зблізку прыгледзеўся да Бранеўскага ў Мінску і ў Навагрудку, на святкаванні стагоддзя з дня смерці Міцкевіча. Спачатку я ноччу, у адзіноце, доўга гартаў яго кнігу, а потым, з сябрамі, па свежым снезе ішоў на вакзал. У святочным настроі. Ад паэзіі, ужо нядрэнна мне вядомай, а ўсё яшчэ неразгадана свежай, ад сустрэчы, якая чакала нас. А першае, што мы пачулі ад нашага паважанага госця, яшчэ з падножкі вагона, былі пацешна рускія ў яго вуснах і нечакана прыкрыя словы, пад адпаведны жэст двума пальцамі, расстаўленымі на вышыню запаветнага посуду: «Я желаю стопочку водки»...

Праз два гады пасля гэтага, у той асенні вечар, калі і я, у невялікай групе польскіх і савецкіх пісьменнікаў, гасцяваў у яго, Бранеўскі быў зусім, нібы нават крыху ненатуральна цвярозы і ціхі нейкай зварушлівай ціхасцю. Гэтую ціхасць мне часта нагадвае адзін яго верш, а верш, у сваю чаргу, напамінае аўтара і той вечар. Адзін вядомы паэт, да сівізны нястомны крыкун і пазёр, псаваў нам ціхасць таго вечара сваімі вершамі. Крычаў іх траскуча і многа — цэлы вялікі цыкл, па карэктурных лістах. Калі ж, нарэшце, можна было выкарыстаць паўзу і папрасіць гаспадара таксама штосьці прачытаць, Уладзіслаў звярнуўся да жонкі:

— Вандзя, падай, калі ласка, вунь дзе той томік.

Яна прынесла, ён разгарнуў на патрэбнай старонцы, нягучна прачытаў кароткі верш, загарнуў кнігу і папрасіў паставіць яе на месца.

— Дзякую, Вандзя.

«У цягніку» — так называецца той верш. Толькі шаснаццаць радкоў. Для сябе я бяру іх у арыгінале, а перадаць другім магу, на жаль, толькі прозай. Перакажу заключную страфу:

«У сэрцы цішыня. Як жа лёгка яе спалохаць або атруціць. Вазьмі гэтую хвіліну ў далоні, як агеньчык, і заслані ад ветру».

На вачах у нас адбывалася так многа векапомнага, ствараліся старонкі і раздзелы гісторыі, а мы як быццам толькі зводдаль бачым гэта заўсёды і сумна ці радасна ўздрыгваем у душы, прадчуваючы, здаецца, яшчэ большае... За вокнамі быў лістапад 1957 года, навокал яшчэ ўсё многа і гучна гаварылася пра свежы вецер у адносінах паміж нашымі краінамі і наогул. Свежы вецер бывае сцюдзёны, на ім праступджваюцца не толькі кволыя. Мы сядзелі як людзі блізкія, якім не трэба было мяняць, падганяць на патрэбу дня свае ўзаемаадносіны. Бранеўскі, рэвалюцыйны паэт, прыгожы і нялёгкі лёс якога ўсе гады бязлітасна нацягваўся на крутыя перавалы гісторыі, чалавек ужо немалады, берагаў сваю цішыню дзеля спраў найважнейшых. Гэта была не тая цішыня, калі баязліва ці хітра вычэкваюць,— ён не хаваўся ад свежага ветру, ён тады многа ездзіў па Польшчы, многа выступаў сярод рабочых і моладзі, для большай раўнавагі духу правяраючы сябе па чытачу, несучы яму і сваю задушэўную лірыку, і палымянае слова трыбуна.

...Зноў слухаю той верш — пра цішыню. З магнітафоннай стужкі. І той, і іншыя. Да слёз урачыстае набажэнства паэзіі. Паэзіі, у якой цудоўна спалучана крынічна празрыстая, амаль зусім народная прастата і глыбіня, непераможна звязаная з жыццём, з роднай зямлёй, з лёсам працоўнага чалавека. Горды, нават часамі кплівы, задорны выклік вечнага — модзе, шчырая, светлая вера, надзея, любоў і маці іх — мудрасць.

Па запісу я чуў Бранеўскага ўпершыню. І мне так дзіўна чуць яго, што хоць спытайся: няўжо гэта ён сам? Так молада, так здорава гучыць яго голас, нават запісаны за некалькі лічаных месяцаў да дня, калі саркома заціснула яго да канца маладое, звонкае горла.

Пастарэлая ў сваёй адзіноце, але нястомная ў адданасці памяці мужа і друга, пані Ванда частуе нас — «па сямейнай традыцыі» — хатняй наліўкай, слівавым варэннем, чорнай кавай. Многа расказвае пра Уладзіслава, асабліва пра яго апошнія дні.

Ды мне, відаць, найбольш, назаўсёды запомніцца з яе расказаў тое, як ён чытаў свае вершы — вачыма толькі, як кнігу — амаль перад самым канцом. Правяраючы, што пакідае.

МАЛЫЯ любяць дружыць з дарослымі. Дый маладыя са старэйшымі таксама. Калі ў першым выпадку больш за ўсё імпануе дарослясць, хвалюе жаданне як найхутчэй вырасці самому, дык у другім выпадку, у значна старэйшага падабаюцца не толькі яго вопыт, заслугі, слава, але ж і маладосць душы, і прастата.

У тым успомненым лістападзе, калі мы гасцявалі ў Бранеўскага, мне было сорак. У параўнанні з двума найстарэйшымі сярод нас, якім было блізу па шэсцьдзесят, гэта... ва ўсякім разе не была яшчэ старасць. І блізкасцю з імі, старэйшымі, пачаткам дружбы я ганарыўся па-маладому.

Другі быў Леан Кручкоўскі.

Улетку таго ж пяцьдзесят сёмага года ён адпачываў у нас, пад Нараччу. Там не было яшчэ ніякіх санаторыяў ды турысцкіх баз, і таму, каб прыняць паважанага госця належным чынам, па ўрадаваму заданню ў сасняку каля даволі прымітыўнага дома адпачынку мінскіх друкароў, воддаль ад яго быў збудаваны яшчэ адзін фінскі домік. Кручкоўскі пасяліўся там з жонкай і дванаццацігадовым сынам. Буйны дзяржаўны дзеяч братняй дзяржавы, ён меў права на ўвагу з боку кіраўнікоў нашай рэспублікі, аднак не толькі ў тым, даволі раскошным доміку, але і ў звычайнай вясковай хаце ён, сапраўдны пісьменнік і просты, шчыры чалавек, адчуваў сябе добра, нармальна. Ён гасцяваў у нас, беларускіх калегаў, у адной з вясковых хат, пасля ў дачным доме з непакрытых шалёўкай ці тынкам сасновых бярвенняў. Мы многа гутарылі і на сонечным беразе возера, і ў цішыні палявой дарогі, паміж начнога аціхлага — ані шумочка — жыта. Калі я спытаўся, што ён хацеў бы, каб я пераклаў з яго твораў, ён сказаў не тое, што я спадзяваўся пачуць: назваў не славутага «Кордыяна і Хама», а «Паўлінава пер'е». Калі ён прыслаў мне потым кнігу і я прачытаў гэты «вясковы» раман, мне стала яшчэ больш зразумелай шчырасць і мудрая прастата яе аўтара.

Мне падабаецца проза Кручкоўскага, я ахвотна і з намаганнем, калі не з цяжкасцю, што дае асалоду, перакладаў яе. Няшмат — адзін раман (удвух з сябрам), адно апавяданне, адзін нарыс. Драматургію яго я не толькі люблю, але і зайздрошчу яму, чытаючы «Немцаў», гледзячы на экране «Першы дзень свабоды» і «Сёння ноччу загіне горад».

Цяпер, калі пішу гэта, на маім стале ляжаць яшчэ не адасланыя ў Варшаву складальніцы тома публіцыстыкі Кручкоўскага выказванні яго пра Купалу і Коласа, змешчаныя ў нашым друку ў сувязі з іх васьмідзесяцігоддзем, а таксама фотакопія яго запісу ў кнізе наведвальнікаў Купалаўскага музея.

«Аглядаючы гэты цудоўны, поўны абаяльнасці музей, мы адчуваем не толькі сардэчную дружбу да высакароднай асобы і творчасці Янкі Купалы, але, разам з тым, і вялікую павагу да таго клопату, да любві, якімі ўдзячны беларускі народ акружае памяць і спадчыну свайго вялікага паэта...»

Подпісы: Леан Кручкоўскі з жонкай і сынам (старанныя вучнёўскія каракулі), і дата: 2.VIII.1957 года — жыва напомнілі мне і той яго прыезд, на жаль, першы і апошні, і ажывілі ў сэрцы пачатак нашай блізкасці, далі магчымасць яшчэ раз падумаць пра тое, як прыгожа і сумна, і вельмі прыгожа на нашых вачах з часовага вышалушваецца тое, што павінна застацца.

Дзеля гэтага трэба будзе расстацца з пісьмамі Леана да мяне, таксама як я нядаўна расстаўся з пісьмамі Максіма Рыльскага, расстаўся, каб сустрэцца з імі ў друку, захаванымі для гісторыі дружбы нашых літаратур.

Я ГАНАРУСЯ даволі блізкімі адносінамі з яшчэ адным, значна старэйшым за мяне, выдатным польскім пісьменнікам. І ён, на жаль, ужо далучыўся да двух папярэдніх, застаўся толькі ў творах ды ў памяці сучаснікаў. Адбылося гэта ў апошні мой прыезд у Польшчу, у кастрычніку гэтага года.

Юліян Пшыбась. Шчупленькі, сціплы, культурны і шчыры пан Юліян. Тры гады таму назад ён нечакана, у складзе невялічкай афіцыйнай дэлегацыі, прыехаў у Мінск на святкаванне пяцідзесяцігоддзя Кастрычніка. Быў халодны, золкі лістапад, аднак мы не маглі не паказаць яму родных мясцін Міцкевіча, а потым яшчэ і Нарачы, і Вільнюса.

Дзіўная рэч! Паэт, усё жыццё зачараваны творчасцю і асобай вялікага Адама, аўтар грунтоўнага даследавання «Чытаючы Міцкевіча», Пшыбась толькі на шэсцьдзесят сёмым годзе жыцця сабраўся на радзіму свайго бога. Кажучы дакладней, збіраўся ён сюды даўно, амаль усё жыццё, ды ўсё яно неяк адкладалася, як гэта часта бывае, нібы ў надзеі на вельмі вялікі запас гадоў. Бывае... Было такое і з другім выдатным знаўцам і паклоннікам Міцкевіча, з Рыльскім, што ўпершыню наведаў Навагрудчыну толькі ў чэрвені пяцьдзесят восьмага года.

Алесь Бачыла, які суправаджаў Пшыбася ў Навагрудак і на Свіцязь, з разуменнем расказваў пасля, як ён, наш госць, папрасіў там, над возерам, адпусціць яго прайсціся па беразе аднаго. Пахадзіў пад дубамі, пастаяў «над вялікай і чыстай вадой», як на малітве, з непакрытай сівізною.

У мяне захаваліся здымкі (на жаль, вельмі мала прыдатныя да друку), на адным з якіх шчупленькі, высакародна сціплы з выгляду чалавек ідзе абочынай гасцінца ў нашым наднарачанскім сасновым бары.

Ён умеў быць адзін.

Ён любіў быць з людзьмі.

Жыва помняцца нашы сяброўскія гутаркі ў дарозе і на прывалах, за рэстаранным сталом і каля ляснога вогнішча; з Максімам Танкам і Піменам Панчанкам мы часта ўспамінаем тое наша падарожжа.

Мы ўспаміналі яго з Пшыбасем удвух, хоць нашых сустрэч было пасля вельмі няшмат, толькі тры.

У чэрвені шэсцьдзесят восьмага года, перад ад'ездам з Варшавы ў Катавіцы, я пазваніў яму з Саюза польскіх літаратараў дахаты, толькі каб прывітацца. А ён прыехаў, мы пагутарылі, што называецца толькі перакусілі перад наступнай, ужо сапраўднай сустрэчай, калі я вярнуўся са службовай паездкі. І не змаглі сустрэцца. Наступным разам сустрэліся ў Шарамецьеўскім аэрапорце. З жонкай і малою дачкой, — той самай Утай, разам з якою (яе малюнкі, яго вершы) напісана Пшыбасева, здаецца, апошняя прыжыццёвая кніга, — ён вяртаўся з адпачынку з Ялты, а я з жонкай ехаў у Гданьск, на з'езд пісьменнікаў, прысвечаны трыццацігоддзю пачатку другой сусветнай вайны. Разам ляцелі, разам потым жылі ў каютах легендарнага цеплахода «Баторы», ветэрана вайны, што супачыў каля прычала Гдыньскага порта.

Светлы і мілы — асабліва цяпер, ва ўспаміне — быў ён, Юліян, на нашым развітальным снеданні, утрох за столікам, з лагодным морам за акном.

І — як кантраст, змрочны кантраст да тое светласці — наша апошняя сустрэча.

Другі міжнародны з'езд перакладчыкаў польскай мастацкай літаратуры пачаўся, па традыцыі, з «кактэйля знаёмстваў». Я ведаў, што Пшыбась моцна хварэў улетку, і таму, калі знайшоў яго ў нашым шумлівым ды мітуслівым інтэрнацыянальным натоўпе, благі і сумны выгляд Юліяна не спалохаў мяне нечаканасцю, хоць і засмуціў. Ды смутак гэты, загадзя прадбачаны, я, здаецца, не паказаў, а ён, здаецца, яго не заўважыў...

На дзвюх нашых папярэдніх сустрэчах у Польшчы я адчуваў іх, так сказаць, уступнасць, спалучаную з надзеяй, што вось мы пасля, неўзабаве сустрэнемся ды пабудзем разам даўжэй, пагаворым ды памаўчым. На трэцяй сустрэчы, сёлетняй, я быў зусім, — як заўсёды або часцей за ўсё бывае, — далёкі ад думкі, што гэта — сустрэча апошняя...

Пісалі ўжо і я пішу, бо гэта ў літаральным сэнсе дакладна, — Пшыбась памёр на сваім паэтычным пасту. Быў вечар польскай паэзіі на мовах народаў свету. Чыталі перакладчыкі. Прагучала нямецкая мова, чэшская, руская, прагучала японская... Юліян вёў гэты вечар. З прыгожым тактам, з натуральнай шчырасцю. Сказаў некалькі слоў маладому японцу, слоў, якія яму, безумоўна, запомняцца. Папрасіў нас, хто ў зале, паслухаць, як прагучыць польскае паэтычнае слова на мове французскай... І ўпаў за сталом.

Яго — малога, бледнага — вынеслі на руках, панеслі з залы пасяджэнняў на вышэйшы паверх. Наш устрывожаны інтэрнацыянал прыцішана зашумеў і змоўк. Пасля пачуўся сігнал машыны хуткай дапамогі. Яго павезлі. Мы разышліся.

Амаль да поўначы была няўпэўненасць, тэлефонны перазвон, а потым — паведамленне па радыё і, уранні, партрэт у чорнай рамцы — трохі разгубленая, трохі, нібы сарамлівая ўсмешка...

Паэзія Пшыбася, як справядліва гаворыць адзін з найлепшых гісторыкаў польскай літаратуры Ю. Кржыжаноўскі, «прычыняе многа цяжкасцей» яе чытачу, — яна перанасычана, загушчана, западтэкшчана. Сам ён быў значна прасцейшы за яе. Я больш люблю паэзію Бранеўскага. Аднак... Дзён праз некалькі, дома, чытаючы пра пахаванне Юліяна ў яго роднай вёсцы на Падкарпацці, мне сумна захацелася ў ёй пабываць, пахадзіць па тым полі, якое ён араў, у маладосці і ў дні гітлераўскай акупацыі, там, на родным грунце, пераносячы найвялікшае гора, словам і справай прымаючы ўдзел ва ўсенародным супраціўленні захопніку.

Днямі глядзеў яго кнігі, перачытваў пісьмы і аўтографы. За тры гады іх атрымалася няшмат. Прыгадаю адзін, на тытульным лісце акадэмічнага выдання «Пана Тадэвуша»:

«Дарагому... з гарачымі пачуццямі дружбы шлю гэта найнавейшае выданне са шчодрым прафесарскім каментарыем, які свірэпы — аднакі — не высніў!..»

Дата — снежань шэсцьдзесят сёмага года. Напісанае — згадка пра наш дарожны смех з той архаічнай, але і жывучай стараннасці, з якою некаторыя польскія даследчыкі творчасці Міцкевіча абыходзяць ды прыкрываюць беларусізмы ў яго мове. У заўвазе да слова świerzop — свірэпа, што побач з золатам пшаніцы, серабром жыта і снежнай беллю грэчкі янтарылася на палях наваградскага Надняможжа, вучоны каментатар на цэлай кніжнай старонцы блытаецца паміж тым жоўценькім пустазеллем і культурным рапсам, rzepakiem, ніяк не могучы асмеліцца прызнаць, што świerzop — гэта ўсё-такі

наша свірэпа, па-польску ognicha, што на чужыне, у сумоце па родным, магла, як дым айчыны, быць салодкім успамінам.

Гэты аўтограф для мяне — яшчэ адна мудрая, мілая ўсмешка старэйшага сябра, цяпер — ужо вельмі здалёк...

ПОЛЬСКІХ сяброў у мяне нямала. З кожнай новай паездкай іх больш. Праўда, і адсяюцца таксама. У тых выпадках, дзе не было сапраўднай узаемнай зацікаўленасці, дзе не дайшло да той шчырасці, што патрэбна для дружбы. Аднак, і засталіся многія. Што значыць—многія: колькі іх—дзесяць, дваццаць, сто? Ну, а навошта сто, нават і дваццаць? «Многія» тут у мяне не ад колькасці—гэта хутчэй не акрэсленне, а адчуванне, за якім не толькі ўсмешкі, словы, поціскі рук, брудэршафты, а за якім і шчырасць, што правяраецца часам і справамі, і веданне адзін аднаго, зацікаўленае пазнаванне таго свету, які пісьменнік і носіць у сабе, і паказвае ў сваіх творах. Багацце пісьменніцкіх светаў, іх населенасць жывымі вобразамі, напоўненасць думкамі і пачуццямі—гэта якраз і дае мне падставу лічыць, што польскіх сяброў у мяне, сяброў-пісьменнікаў— такое адчуванне—многа.

Былі на шмат старэйшыя,—пра трох я гаварыў вышэй. Ёсць такія і сёння: нястомны палярнік Чэслаў Цанткевіч; пясняр рабочай Варшавы, нечым падобны да Бранеўскага Станіслаў Рышард Дабравольскі; аўтар выдатнай кнігі пра Шаўчэнку Ежы Енджэевіч. Ёсць аднагодкі, - салдаты трагічнага верасня трыццаць дзевятага года, партызаны, удзельнікі варшаўскага паўстання, салдаты Войска Польскага, што разам з нашымі ішлі і дайшлі да Берліна. Войцех Жукроўскі, Леслаў Бартэльскі, Тадэвуш Рушэвіч, Мацей Канановіч, Ян Гушча... З адным нямала, шчыра пагаворана, прозу другога ты чытаў, а сёе-тое і перакладаў, а той перакладаў цябе. Ёсць і моладзь, і дружба з імі—ужо не знізу ўверх, як са значна старэйшымі, і не на ўзроўні, калі не аднаго для ўсіх, дык вельмі падобнага мінулага, але ж і не зверху, а проста з пачуццямі нашага ўзросту: як у намнога старэйшага брата. Тут згадаю крытыка і перакладчыка Фларыяна Няўважнага, шчырага хлопца і дзейснага друга ўкраінскай і нашай літаратуры; магутнага акіянскага рыбака, суровага і лірычнага навеліста Юрыка Пахлёўскага; энергічнага Збігнева Жакевіча, які ў сваю паэтычную прозу нямала ўзяў успамінаў ваеннага і трохі пасляваеннага маленства на Беларусі....

Многа сяброў. З аднымі дружба даўняя, выразная, з другімі толькі пачынаецца, у адносінах з іншымі знаходзіцца недзе на мяжы прыязнага знаёмства, з ухілам да большага.

Зрэшты, таксама—і па ўзросту, і па блізкасці—сябры мае дзеляцца і дома, і ў некаторых іншых рэспубліках, перш за ўсё—рускія, украінцы, літоўцы, малдаване, латышы. І дружба з імі правяраецца таксама: шчырасцю, веданнем, справамі.

Часамі пачынаецца ад шчырасці. Ёсць жа людзі, толькі сустрэўшыся, пазнаёміўшыся з якімі, упершыню пагаварыўшы, амаль адразу здаецца, што ты яго ведаеш вельмі даўно, бадай, ад самага свайго пачатку. Потым ты пачынаеш чытаць напісанае ім, і радасна пераконваешся, што ёсць прычыны, падставы для блізкасці, дружбы: вы з ім і думаеце і адчуваеце падобна. Толькі падобна, бо ў кожнага з вас—сваё, і адкрыванне гэтага свайго ў другім — кожнаму з вас патрэбна.

Бывае і наадварот. Спачатку ты яго ведаў па творах, там адчуў вашу блізкасць, а потым ужо пазнаёміўся, і знаёмства, як быццам, засведчыла, узаконіла, замацавала дружбу.

Бывала так, што знаёмства нічога не дадало да твайго ведання яшчэ аднаго калегі, чалавека блізкага табе па яго самаадлюстраванні ў слове.

Бывала і найгорш—знаёмства расчароўвала, ты потым нават думаў, і не аднойчы, што лепш не ведаў бы яго ці яе асабіста, як чалавека.

Ёсць яшчэ адна патаемная горыч у дружбе, горыч, якая точыць цябе адчуваннем той няроўнасці, што ідзе не ад розніцы ва ўзросце ці ў значэнні, але ад розніцы ў веданні таго галоўнага, з чаго складаецца яго і твая пісьменніцкая сутнасць. Словам, ты яго больш чытаеш, ён цябе менш, а то, і такое бывае,—зусім не чытаў...

Калі такое ёсць паміж сваімі, людзьмі аднон мовы, або тымі, каму ўзаемаразуменне аблягчае яшчэ адна, вядомая абодвум мова, тады пра дружбу, вядома, няма чаго гаварыць.

А вось у адносінах з прыязнымі чужаземцамі такая няроўнасць ва ўзаемным веданні здараецца даволі часта, і нават адчуванне яе часовасці не робіць горыч тваю лягчэйшай.

Такое бывае не толькі паміж людзьмі, але—яшчэ горш—і паміж літаратурамі. Такая няроўнасць ёсць у адносінах паміж літаратурамі нашай і польскай, і горыч ад гэтага добра знаёмая не толькі мне аднаму. Праўда, апошнім часам справа трохі палепшылася. Прынамсі ў прозе. Перакладзены: Колас, Лынькоў, Шамякін, Мележ, Быкаў, прычым—два апошнія з арыгінала і добра. Горш у паэзіі: толькі Купала і Танк, проста як на адчэпнае, ушанаваны маленькімі зборнічкамі, у якіх і падбор вершаў і якасць перакладаў далёкія ад патрэбнага. Асабліва ў Купалы.

У нас за нейкіх дзесяць год выдадзена па-беларуску: Міцкевіч (другі раз), Славацкі, Канапніцкая, Сыракомля, Бранеўскі, Кручкоўскі, Корчак, Бжэхва, Дабравольскі, Путрамант, анталогія сучаснага апавядання і сёе-тое іншае. Многа вершаў і апавяданняў змяшчалі нашы часопісы і газеты. Некалькі кніг паэзіі і прозы плануецца на бліжэйшыя гады.

Ды я не наракаць хачу, бо ўжо абрыдла дый не гонар нам,—хачу сказаць пра Гушчу і пра лодзінскіх сяброў.

Выпадкова, праездам, і сціпла, амаль незаўважана ён пабываў у нас, Ян Гушча, увосень шэсцьдзесят восьмага года. Не любіць гэты чалавек ні гучных, ні салодкіх слоў, зусім абыдзены быў ён нашай увагай як паэт і празаік. Ды вось прайшло два гады і, дзякуючы ініцыятыве і, я сказаў бы, сяброўскаму подзвігу Яна Гушчы ў Лодзінскім (абласным!) выдавецтве выходзіць анталогія беларускай паэзіі, падрыхтавана да выдання кніга вершаў Багдановіча. Шмат беларускай паэзіі з'явілася апошнім часам на старонках польскай перыёдыкі, шмат прагучала па радыё. За два гады... Вядома ж, Гушча не адзін рабіў гэта, яму дапамагалі і перакладаць, і друкаваць у часопісах і газетах, знайшліся кіраўнікі выдавецтва, якія захацелі выдаваць. Не толькі выдаць анталогію і Багдановіча, а наогул выдаваць нашу беларускую літаратуру, побач з літоўскай, азербайджанскай, іншымі літаратурамі савецкіх народаў, выдаваць—з высакародным намерам давесці польскаму чытачу, што **савецкае**—гэта не толькі **рускае**, што ў СССР—вялікая сям'я народаў і літаратур. Дапамагалі Яну Гушчы перакладаць лодзінскія паэты Тадэвуш Хрусцялеўскі, Мацей Канановіч, Ігар Сікірыцкі; выдавецтва там узначальвае празаік і публіцыст Веслаў Яжджынскі; шмат беларускага публікуе лодзінскі літаратурны штотыднёвік «Odglosy» («Водгулле»), які рэдагуе паэт Ян Капроўскі.

Сведчачы нашу ўдзячнасць і жаданне дружыць таксама па-дзелавому, беларускія часопісы даволі шчодра друкавалі сёлета паэзію і прозу Гушчы і яго сяброў-памочнікаў, а хутка будзе падрыхтавана кніга, падзагалоўкам да назвы якое, яшчэ не знойдзенай, будуць тры словы: «Паэзія чырвонай Лодзі». Ад Тувіма і Бранеўскага—да нашых дзён, да самых маладых.

Няхай гэта будзе добрым пачаткам!

ПАННА ГРАЖЫНА, дачка майго польскага сябра, трымае каліва сціплай кветкі, што называецца па-іхняму, здаецца, празаічна—дзюравец, а панашаму ледзь не грозна—зверабой. Мы ў ціхім светлым настроі, нібы нават рады, што прыпомнілі, удакладнілі гэтыя назвы, больш, аднак, па той прычыне, што навокал нас—сонечны беларускі верасень, самы яго пачатак, а мы—талковая, сімпатычная панна, яе малодшы брат, іхні бацька і я—сядзім на ўзлеску, у цёплай траве, каля бярозак, толькі на палавіну нейкую пажаўцелых.

Ёсць і яшчэ адна прычына нашай ціхасці, нашага ўрачыстага настрою, —мы толькі што абышлі Хатынь.

Ад хаты да хаты, ад брамкі да брамкі... Не!—ад котлішча да котлішча, ад коміна да коміна... Хрумсцела пад нашымі нагамі дзындра, ціха вызвоньвалі бязладныя, трывожныя званы, з чорных табліц на комінах крычалі імёны спаленых...

Цяпер, адпачываючы на ўскраіне неіснуючай вёскі, не хочучы ісці адгэтуль, ад гэтых ціхіх хвілін, мы трохі гаворым пра штосьці простае, не вельмі абавязковае, нібы дзеля таго толькі, каб тлеў, перабягаў ад аднаго да аднаго агеньчык нашай супольнасці, у той час, калі над гэтай ціхай, нешматслоўнай знешнасцю, у душы ў кожнага з нас—свая спакойная ці растрывожаная глыбіня.

Пасля зверабоя і яшчэ чагосьці там я гавару пра тое, што адзін з маіх беларускіх сяброў правільна раіў на тую вунь ліпу, якая адзінока ўзвышаецца наводшыбе Хатыні, падняць барану або кола, каб тут загняздзіўся бусел. Яго прысутнасць яшчэ больш падкрэсліла б жалобную самотнасць вёскі-помніка, яе трагедыю і, калі хочаце, неперамажнасць жыцця. Дзеці і кветкі, якіх тут так многа бывае, клёкат з буслянкі і белыя крылы над зялянінай вялізнай лясной паляны...

Гаворачы і слухаючы іншых, я ўспамінаю, як храбусціць пад падэшвамі буйны жвір, вельмі выразна чутны ў людной цішыні. Ён храбусціць пад нетаропкімі нагамі мноства маўклівых людзей, што папарна, урачыста ідуць да абеліска—помніка савецкім салдатам, вызваліцелям Польшчы. Ціха, стрымана б'юць барабаны. Хрумсценне жвіру—як суровы гоман нейкай непарыўнай плыні, а вуркатанне салдацкіх «вэрбляў»—барабанны перастук—як нейкая трывожная перасцярога, заклік да нястомнай пільнасці. Жывыя кветкі, іх несмяротнае мноства, і дзеці на ганаровай варце, дзяўчынка і хлопчык, сімвал нявіннасці, чыстаты, з чаго накпіць, наздзеквацца—найбольшае злачынства.

Кланяюся Рэвалюцыі Рускай
Шапкай да зямлі,
Па-польску...

Гэтыя словы Бранеўскага, вядомыя раней, але па-новаму пачутыя на ўрачыстым сходзе, напярэдадні, гучалі ў маёй душы, як хвалюючы неадчэпны лейтматыў. Разам з хрумсценнем жвіру і вуркатаннем «вэрбляў».

Лістапад пяцьдзесят сёмага года, саракагоддзе Кастрычніка, якое мне давялося сустракаць у Варшаве,—ужо і тое далёкі ўспамін.

«Ужо і тое...» Летась я быў удзельнікам Гданьскага пісьменніцкага з'езда, прысвечанага трыццацігоддзю пачатку другой сусветнай вайны. А ўжо і гэты з'езд спакваля становіцца ўспамінам, займае... ужо заняў сваё месца ў гісторыі.

Успамінаю кветкі, якія мы—літаратары польскія, савецкія, румынскія, венгерскія, славацкія, балгарскія, нямецкія, серба-лужыцкія, в'етнамскія—клалі каля помніка героям Вестарплятэ, велічна-гордага помніка народнай славе, які ўзвышаецца над недалёкімі хвалямі мірнай і працавітай польскай Балтыкі.

Успамінаю «апэль палеглых»—пераклічка тых, што загінулі ў змаганні з фашызмам. Зноў старадаўняя краса палацаў і дамоў Доўгага Рынка, узнятых з руін да апошняй драбніцы дакладна. Жалезны, элегантны строй ганаровай варты. Белыя галубіныя крыллі на фоне вячэрняй зары,—галубоў растрывожылі залпы салюта. А перад гэтым над плошчай урачыста, хутчэй—сардэчна гучалі словы пасівелага паэта, што прамаўляў і да прысутных, і да ўсіх, хто думае пра лёс людзей, пра чалавечы сэнс жыцця.

«Людзі добрай волі! Не паддавайцеся падману, не дазваляйце заражаць вас прапагандай нянавісці, рэваншызму, захопніцтва! Сябры-пісьменнікі! Пільна распазнавайце атруту нацыяналізма, якая прасочваецца ў людскія душы—праз намаганні ворагаў чалавечнасці!..»

Выступаў тады Юліян Пшыбась. І я ўжо словы яго памятаю не толькі з таго выступлення, але і з кнігі пра той з'езд, прысланай мне вясною.

Па гэтай кнізе я правяраў сваю памяць, чытаючы яшчэ адно выступленне, якое год таму назад уразіла мяне сваёю, зрэшты, вельмі простай, незвычайнасцю. Слова нямецкай пісьменніцы Ганны Гайдэ Крацэ, якая, апраўдваючыся перад калегамі з краін сацыялістычнай садружнасці, чаму яна толькі пад канец антываеннай дыскусіі далучылася да яе, сказала: «Я зразумела, нібы ўпершыню так глыбока, што мушу выступаць тут на мове, якая для ўсяго свету была калісьці мовай жаху, мовай, якую ненавідзелі, бо ёю тады злоўжывалі гітлераўскія нелюдзі. Нам, пісьменнікам ГДР, нялёгка было вярнуць нашаму роднаму слову яго гуманістычны змест. Нам удалося гэта,—мы можам меркаваць так па тым, што вы вось палічылі нас вартымі запрашэння на гэтую дыскусію, вартымі ўдзелу ў ёй».

...Залатая беларуская восень.

Мы ўжо любуемся ёю праз вокны «Волгі». Госці мае любуюцца, бо гэта новае для іх, а я—бо роднае, на што не наглядзішся.

І яшчэ адно адчуванне ў мяне: радасць гаспадара, якому ёсць што паказаць. Вось яна вам, Беларусь! Колькі яе ні таптала—жыве і квітнее!

СЯРОД далёкіх і блізкіх замежных гасцей, якіх мне па службе і дружбе даводзіцца суправаджаць у паездках па нашай рэспубліцы, найбольш пакуль што бывае палякаў. І дзе б я з імі ні бываў,—амаль усюды і амаль у любым настроі, у ранняй свежасці і ў вячэрняй стоме, у душы маёй не змаўкае патаемная радасць гаспадара пры жаданых гасцях, сына свайго народа.

І госцем быць—таксама добра.

За сем паездак у Польшчу я любаваўся ёю каля сотні дзён і начэй. Хадзіў па вуліцах многіх гарадоў, большых і меншых, зрэдку някранутых вайной, часцей адбудаваных з руінаў і новых, ва ўсёй раскошы сучаснага будаўніцтва. Снаваў у шумным натоўпе днём і ў любай адзіноце ноччу або раненька. Слухаў гоман карпацкіх рэк і пошум сосnaў над лебядзінымі мазурскімі азёрамі. Сядзеў, часамі ў знаёмай з дому сумоце, у прэзідыумах высокіх сходаў. У родным доміку Шапэна ўсхвалявана слухаў яго сардэчную, мудрую музыку. Любаваўся размахам новабудоўляў над песеннай Віслай, над морам, у дымнай Сілезіі. Любаваўся і экзатычнай красою касцельнай і вясковай даўніны ў сонечным Ловічы, на славутым хрэсным ходзе, а потым на сялянскім кірмашы. Бываў на пышных банкетах у былых магнацкіх палацах. Піў сяброўскую чарку ў вясковай карчме. Спяваў і спрачаўся на сямейным застоллі. Зачаравана снаваў па залах музеяў, фотавыставак і праз акно машыны любаваўся васількамі і макамі ў густой і ціхай прыдарожнай збажыне...

Жыццё і сапраўды бяжыць. Чым далей жывеш, тым выразней адчуваеш, як хутка з'явы сённяшняга дня становяцца мінулым.

Што там казаць пра хатынскі пачатак верасня, тым больш—пра леташні гданьскі з'езд, калі ўжо і мой сёлетні кастрычнік, мая другая ў адным годзе залатая восень, польская, здаецца, толькі ўчарашняя, цяпер, калі пішу гэта ў снежні,—ужо таксама рэха перажытага.

Яно заўсёды са мною—водгулле фарбаў і гукаў, думак, пачуццяў і слоў.

Была яшчэ раз Варшава, у якой мне цяпер, як ніколі, пашанцавала на адзіноту. І ў ясны, ледзь не па-летняму цёплы поўдзень, калі я адзін хадзіў па завулачках, адкосах і плошчах Старога Мяста, на кожным кроку сутыкаючыся з гісторыяй, вядомай мне і новай. На ўсходзе сонца над Віслай, у Чарнякоўскім парку, дзе велічная красуня-рака, найпрыгажэйшае з усіх каханняў Бранеўскага, плыве і ў горадзе неяк па-палявому прывольна, у яснай ранішняй самотнасці. І ў дождж, заўчасна па-восеньску нудны і золкі, калі Варшава таксама прыгожая, калі яе, кажучы словамі аднаго з вясёлых палякаў, таксама можна любіць.

Была і Лодзь. І няхай мне даруюць лодзінцы-патрыёты, што я і цяпер, пасля цяперашняга наведання гэтага горада катаржных фабрык і чырвоных барыкад у мінулым, другога пасля сталіцы прамысловага цэнтра Польскай Народнай Рэспублікі, буйнога цэнтра навукі і культуры,—што я і цяпер не запомніў яе адметнага ды выразнага вобліка. Апошнім часам мне давялося многа чытаць паэзіі і прозы тых польскіх таварышаў, што не толькі жывуць у Лодзі, але і любяць яе, аднак, горад свой яны любяць, здаецца, больш не з-за знешнасці яго, а таму, што ён родны, што ў ім і людзі, і справы, і сённяшні дзень, і мінулае вартыя самай глыбокай пашаны.

З групаю лодзінскіх сяброў, на дзвюх машынах мы зрабілі незабыўны выпад на Кялеччыну.

Залатая восень... Перад гэтай паездкай у Польшчу бываў я разоў колькі ў грыбах. На ўсход ад Мінска, на поўдзень, на захад—усюды сёлета баравікоў было няшмат, больш проста свежасці, паэзіі, ад якое і ў стоме не хутка заснеш. Колькі паклонаў—кожнай лісічцы, пакуль не напоўніцца кошык, колькі разоў пасля перакруціцца перад вачыма памяці каляровая плёнка чароўных мікрасветаў! Верас ці мох, а ў ім баравічок, а то, бог—бацька, і два. Распарасонены папаратнік, першае золата лісцянога насцілу і—падасінавік, а то і цэлая чародка. Так бывала не толькі сёлета. А вось лася ў грыбах бачыў я ўпершыню. Ён бег па полі, побач з той прылясной дарогай, па якой мы ехалі,—перабягаў з ляска ў лясок, гупаў кароткім галопам, спакойна, з годнасцю, з узнятаю каронай гордай галавы. Мы ў сваім «газіку» галёкалі ад радасці ўслед яму, потым побач з ім, і не хочучы палохаць, і не могучы ўстрымацца. Увечары, дома, мне хацелася, як малому, гаварыць пра яго яшчэ і яшчэ, а ўранні, пасля маладога, амаль дзесяцігадзіннага сну,—адразу ўспомніўся ён. Як нейкая светлая, яркая радасць — новы, хоць і спрадвечны, сімвал нашых лясоў, акраса нашай залатой, грыбной ды яблычнай восені. З песні, з казкі, з расказаў старэнькай маці—жывы, рэальны, буры, з магутным перадам і паэтычнымі рагамі .

Польская залатая восень на Кялеччыне не здзівіла мяне, не здалася мне лепшай за нашу. Яна была проста польскай. У прыгажосці, якую я ў тых мясцінах бачыў упершыню, сярод палёў, яшчэ з палосамі аднаасобніцтва, дзе відаць былі людзі, ко-

ні, вазы, белы россып гусей і дымок бульбянога вогнішча, каля хат і ракітаў над грэблямі, добра, прыемна было размяшчаць у думках простых і вельмі няпростых герояў польскіх вясковых раманаў, аповесцей і навел, добра было здагадвацца, якія яны, тыя героі, сёння. Не яны, вядома, а іх нашчадкі з трохі вядомай і мне рэчаіснасці.

Прафесіянальная звычка ці, можа, комплекс такі? Ці гэта і зразумела, і законна—кожнаму глядзець на свет па-свойму? Скажам, які ні быў бы сход,—ці фізікаў, ці лірыкаў,—калі туды запросяць моднага або моцнага старшыню калгаса, ён заўсёды, абы ўзышоў на трыбуну, пачне з дасягненняў і планаў свае гаспадаркі. Пацешна бывае часамі, аднак і думаеш: «Правільна, дружа, давай! Абы толькі мяса ды хлеб не былі папяровымі!..» Чаму ж тады нам, літаратарам, апраўдвацца, што нашы вочы бачаць па-свойму? Абы толькі добра глядзелі.

У нас была перад гэтым работа: мы абмяркоўвалі планы ўзаемных выданняў і публікацый. Раіліся і ў выдавецтве, і ў рэдакцыі «Odglosy», і ў гарадскім камітэце ПАРП.

У нас было потым свята сустрэчы з зямлёй трох любімых пісьменнікаў. Вёска, дзе нарадзіўся Жаромскі, касцёл, дзе яго ахрысцілі, гімназія, дзе ён вучыўся, пра якую напісаў аповесць «Сізіфава праца». Былы маёнтак, падараваны польскай грамадскасцю Сянкевічу, ужо старому ды славутаму, адноўлены палацык, у якім музей. Мемарыяльная дошка Дыгасінскаму на сцяне той гімназіі, дзе ён вучыўся раней за Жаромскага, дзе цяпер некалькі класаў сталі музеем.

Мы святкавалі. Аднак і там, у дарагіх мясцінах і ў дарозе, раз-поразу вярталіся да спраў, абавязкаў і планаў. Як селянін, гаспадар, што і ў свята думае пра снапы ды барозны. Але гаварылі мы ўжо не так будзённа, як за сталамі дзелавых сустрэч. Быстры, сардэчны Веслаў Яжджынскі і спакойны, хітравата вясёлы Тадэвуш Папер абодва вучыліся ў гімназіі імя Жаромскага, «трохі пазней за яго», пра што расказвалі са зразумелай, крыху не па гадах маладою гордасцю і весела. Пяць літаратараў, людзей ужо, як гаворыцца, шаноўнага ўзросту, стаялі мы перад мемарыяльнай дошкай Дыгасінскаму і, на мой пачын, ніяк не маглі ўспомніць,—і весела было, і сумнавата,—як ўсё-такі называўся той сабака, што гаўкаў нам з вокладкі яго, Дыгасінскага, кнігі пра дружбу з жывымі істотамі, адной з любімых кніг нашага маленства. Не ўспомнілі, але радасць таго далёкага чытання яшчэ больш зблізіла нас. Скідаючыся па думцы, па кавалачку сэрца, гаварылі мы пра раскошную веліч Сянкевіча, пра глыбіню, чалавечнасць Жаромскага. І ў кожнага з нас, апроч агульных адносін, агульнай любві і пашаны да нашых вялікіх папярэднікаў, былі яшчэ і асабістыя адносіны да іх, пра што мы і гаварылі, і маўчалі—кожны па-свойму. Маўчалі—значна больш.

Мяркую па сабе.

Цяжка сказаць, дзе выпадковасць, а дзе заканамернасць у тым, што іменна сёлета, за некалькі тыдняў да паездкі ў Польшчу, я чытаў Гогаля... па-польску, а Сянкевіча—у рускім перакладзе. У першым выпадку пачалося з таго, што мяне чамусьці пацягнула да апісання Плюшкінавага саду, а потым, ад арыгінала захацелася перайсці да перакладу, зробленага Бранеўскім. Можа, часткова і таму, што на адной толькі, на жаль, кнізе, на «Мёртвых душах» па-польску, ёсць у мяне Уладзіславаў сяброўскі аўтограф. Я зачытаўся да поўначы, і гэты вечар не здаўся мне змарнаваным. Успомнілася, чытаючы, і тое, што і Дастаеўскага я пачаў калісьці па-польску,—з «Ігрока», у перакладзе таксама Бранеўскага, — і што некаторыя рэчы Талстога («Хаджы Мурат», «За што?», «Малітва») прачытаны былі раней па-польску... Сянкевіча ў рускім перакладзе, яго апавяданні, я перачытваў не толькі таму, што ў бібліятэцы калгаснага дома адпачынку, дзе мы сумавалі ў аблажна дажджлівыя дні, лепшых кніг не было. Мне захацелася праверыць, як яны, яго «Бартак-пераможца», «Вартаўнік маяка», «Па хлеб» і іншыя апавяданні, як яны гучаць на дарослае ўспрыйманне, ці варта было захапляцца імі, уваходзячы ў жыццё. Варта было!.. І яшчэ за адно стала радасна—за іх агульналюдское гучанне. Гогаль, Талстой, Дастаеўскі—па-польску, Сянкевіч—па-руску... Ці выпадковасць гэта, ці заканамернасць, такія інтымныя факты мае біяграфіі,—справа не ў гэтым. Справа іменна ў тым, што ў такім моўным перапляценні мне вельмі добра, хоць і па-свойму, бачыцца наша агульнае, тое, што лучыць нас, што нам гаворыць пра наш ідэал, пра адзіна разумны сэнс існавання.

Што да Жаромскага, дык я яму ўдзячны не толькі за тое, што «Сізіфава праца» была калісьці, у школьныя гады, адной з маіх любімых кніг. На цэлую чвэртку стагоддзя пазней, перачытаўшы гэтую рэч, я жыва зацікавіўся адным маім юнацкім рукапісам і дапісаў, перапісаў яго, «Сірочы хлеб», з думкай пра тое самае, што і ў Жаромскага, але пайшоўшы, як мне здалося, далей. У яго быў гнеў, пратэст супраць нацыянальнага прыгнёту, а ў мяне было і вышэйшае: дружба паміж сумленнымі палякамі і намі, хто быў прыгнечаны, але вучыўся і ўмеў распазнаваць, дзе прыгнятальнік, а дзе друг—у адным і тым самым народзе. Тут ужо многа зрабіў і час, у якім мы жывем, які нам падказвае такія думкі. І сёння, калі мы дзейсна думаем пра неабходнасць дружбы паміж нашымі народамі, як жа зношана, анахранічна, пачварна выглядае ён, той вялікадзяржаўны, узброены грубай магутнасцю шавінізм, які мог лічыць разумнай, нібыта патрэбнай рускаму народу, мерай вынішчэнне ўсяго польскага, асіміляцыю народа з вялікай гісторыяй, навукай, культурай, цудоўнымі рэвалюцыйнымі традыцыямі сусветнага гучання. Не дзіва, што ўсе намаганні лепшых сыноў польскага народа былі ў той час скіраваны на адно—на барацьбу за незалежнасць. І дзіва, пашана да гэтых лепшых людзей, якія маглі над горам, над трагедыяй свайго народа ўздымацца да агульналюдскога, працаваць для нашай агульнай будучыні. У гэтым сэнсе, вышэйшым, я думаў іменна пра Жаромскага, аўтара «Попелу» і «Прадвесня», які пайшоў далей і глыбей за Сянкевіча.

Ад гэтых думак зямля Жаромскага, Кялеччына, асенняй красой якое мы любаваліся, была яшчэ прыгажэйшай.

Бо ў нас было яшчэ адно, што праясняла, паглыбляла наша свята. Мы гаварылі пра партызан, келецкіх і беларускіх, да слаўных спраў якіх мы мелі пэўнае дачыненне. Яжджынскі і Папер змагаліся з гітлераўцамі ў атрадах БХ—«мужыцкіх батальёнаў». Таварышы расказвалі, паказвалі мясціны, звязаныя з перамогамі і пакутамі. А каля помніка партызанам, ужо на подступах да Свентакшыскіх гор, пакрытых вечнай зелянінай хвойніку і восеньскай стракатасцю золата і чырвані, мы пастаялі ў немнагаслоўнай задуме. Тры партызаны, лічачы і мяне: удзельнік варшаўскага паўстання, потым вязень канцлагера Мацей Кананові, намеснік Веслава Яжджынскага па выдавецтву—таварыш Яскула, ордэнаносны, паранены салдат дывізіі імя Касцюшкі; Ева Астроўская, жонка Веслава, пісьменніца і адзін з нашых спрытных, нястомных шафёраў; сціплая, мілая Гражына, сацыёлаг і любімая Мацеева дачка. Веслаў меўся яшчэ раз дастаць сваю пакутлівую бутлю шатландскага віскі, якую мы пачалі ў росным ранішнім лесе, на мяжы цудоўнай Кялецкай зямлі, аднак у глыбінным Мацеевым партфелі, дзе жывуць звычайна рукапісы і кнігі, цудам знайшлася яго летняя знаёмая па Беларусі — наша «белавежская». Гэта таксама здалося нам маленькім, але значным сімвалам...

Дзякую, сонечны польскі дзень, што ты мне шчодра дазволіў глядзець з-пад гэтага помніка на поўнач, на размах неабсяжнай даліны, пяшчотна прыкрытай смугою, засеенай словам Жаромскага, народнай песняй неперамажнасці...

Дзякую, цёмны і так звычайна, проста, як і дома, таямнічы лес,—за ціхі звон тваіх крынічак, якія і мы, «бязбожнікі», называлі цудадзейнымі, смакуючы халодную, крыштальную ваду і згадваючы тых, што прыходзілі і яшчэ ўсё прыходзяць сюды, у горны гушчар, палячыцца ад непаладкаў і горычы!..

Дзякую і табе, імклівы «фіят», што птушкай, паслухмянай Евіным далікатным рукам, лунаў па серпантыне горнай дарогі туды, дзе на вяршыні кляштар-турма «Святы крыж», на варотах якога, ужо разбураных, калісьці быў надпіс: «Ідзі з богам і не вяртайся»!..

З богам ішлі сюды не толькі багамольцы. З імем яго ішоў сюды канвой, спачатку царскі, потым санацыйны. Дарога, якая сёння лёгка сцелецца пад гумавыя скаты, тады са звонам — доўга, паволі — падмяталася кайданамі. А на прасторы зялёных хрыбтоў і засмужаных далін арлы глядзелі адгэтуль праз краты...

Я думаю пра тых, што былі тут асноўнымі вязнямі,—пра змагароў рэвалюцыйнага падполля. Палякі. Украінцы. Беларусы. Некаторых я ведаў, пра некаторых трохі пісаў. Некаторым пацісну руку, як вярнуся дахаты. І раскажу, што быў тут, і яшчэ паслухаю...

Справы мінулыя. Сённяшні дзень —гэта той, пра які яны марылі, за які змагаліся і пакутавалі. Дзень гэты—наш, дарагія сябры, мы адказваем за яго.

ГОСЦІ НАШАЙ РЭДАКЦЫІ

Днямі рэдакцыю штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва» наведала група вучняў і настаўнікаў Акалоўскай сярэдняй школы Лагойскага раёна.

Галоўны рэдактар газеты Л. Прокша падрабязна расказаў гасцям пра тое, як робіцца газета, як рыхтуецца матэрыял да друку, пазнаёміў іх з планамі рэдакцыі.

У гутарцы прынялі ўдзел намеснік галоўнага рэдактара А. Бажко і загадчык аддзела літаратуры А. Грачанікаў. Свае вершы прачытала школьніца Ніна Зялёнка.

Потым госці агледзелі выстаўку выцінанак В. Дубінкі, якая экспануецца ў «ЛІМе». Пра творчасць аўтара гэтых работ, увогуле пра творчасць беларускіх мастакоў расказаў школьнікам загадчык аддзела выяўленчага мастацтва, архітэктуры і тэхнічнай эстэтыкі Ул. Бойка.

Дырэктар школы І. Усціновіч сардэчна падзякаваў калектыву рэдакцыі і выказаў надзею, што супрацоўнікі і аўтары газеты будуць частымі гасцямі вучняў.

Фота Ул. КРУКА.

ПРАЗ ГОД ПАСЛЯ СУСТРЭЧЫ Ў АНГЛІІ

Па запрашэнні Мінскага гарадскога Савета дэпутатаў працоўных і Беларускага таварыства дружбы і культурнай сувязі з зарубежнымі краінамі Мінск наведалі сакратар Ноцінгемскага аддзялення Таварыства брытана-савецкай дружбы Джон Вільям Хілі з жонкай Філіс. Ноцінгем, як вядома, горад-пабрацім Мінска, і Таварыства брытана-савецкай дружбы шмат робіць для пашырэння сувязей паміж англійскім і беларускім гарадамі.

Джон Хілі выконвае абавязкі сакратара на грамадскіх пачатках. Жонка Філіс дапамагае мужу як член Таварыства.

— Я раблю гэта з вялікай прыемнасцю для сябе,— гаворыць яна.

Абое, муж і жонка, ужо немаладыя людзі. Разам ім 130 гадоў. І дзеляць яны гэтыя гады пароўну. Абое энергічныя, цікаўныя да ўсяго, асабліва да жыцця ў савецкай краіне.

У Мінску Хілі і яго жонка другі раз. Сяброў у іх тут шмат. У іх ліку намеснікі старшыні гарвыканкома Іван Іосіфавіч Ляўко і Уладзімір Лаўрэнцьевіч Паўлюкевіч, прафсаюзныя работнікі, адказны сакратар Мінскага аддзялення таварыства «СССР—Вялікабрытанія» Ніна Уладзіміраўна Волк-Левановіч. Сёлета яна разам з Іванам Іосіфавічам Ляўко пабывала ў Ноцінгеме.

Я таксама пазнаёміўся з Хілі і яго жонкай ў Ноцінгеме. У Мінску сустрэліся праз год пасля знаёмства ў Англіі як людзі, якім ёсць што і каго ўспомніць, пра што пагаварыць.

— Як адчувае сябе містэр Брамлі?—пытаю ў Джона Вільяма.

— О, добра.

Брамлі — актыўны член Таварыства брытана-савецкай дружбы. Ён быў галоўным садоўнікам Ноцінгема. Цяпер пенсіянер. Разам з унукам Брамлі наведаў савецкую краіну. Усё, што ён бачыў, яму вельмі спадабалася.

— Я лічу ідэю пабрацімства гарадоў вельмі добрай і перакананы, што для справы дружбы паміж англійскім і савецкім народамі варта працаваць, не шкадуючы сіл.

Такіх людзей, як Брамлі, у Ноцінгеме шмат.

Члены Таварыства брытана-савецкай дружбы — людзі розных прафесій: рабочыя, юрысты, настаўнікі, урачы. Кожны з іх плоціць 10 шылінгаў у год членскіх узносаў. На гэтыя сродкі існуе арганізацыя.

Сам Хілі прымае ўдзел у руху за дружбу паміж Англіяй і Савецкім Саюзам з 1939 года. Адразу пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі, калі Чэрчыль хацеў «задушыць Савецкую ўладу ў калысцы», у Англіі пачаўся рух «Рукі прэч ад Савецкай Расіі». На аснове гэтага руху пазней узнікла таварыства «Расія сёння». Пасля вайны гэтае таварыства стала называцца Таварыствам брытана-савецкай дружбы. Таварыства мае ў шмат якіх гарадах свае аддзяленні, падтрымлівае сувязь з таварыствам «СССР—Вялікабрытанія».

Мяне зацікавіў асабісты погляд Джона Хілі на справу дружбы паміж нашымі краінамі.

— Працоўныя Англіі вядуць жорсткую барацьбу за павышэнне заробкаў, паніжэнне кватэрнай платы. Гэтая барацьба, на маю думку, не будзе мець вынікаў, калі адначасова не весці барацьбы за мір, за ўмацаванне дружбы паміж СССР і іншымі краінамі. Толькі ліквідацыя пагрозы вайны дасць магчымасць знізіць выдаткі на гонку ўзбраенняў і пусціць вызваленыя сродкі на павышэнне жыццёвага ўзроўню народа.

Думка гэта слушная, вартая ўвагі. Я пацікавіўся, як жыве Джон Хілі.

— Я — будаўнік. Рабіў унутраную аддзелку новых дамоў. Жонка працавала на галантэрэйным і парфюмерным прадпрыемствах. Цяпер мы на пенсіі.

— А з якіх сродкаў вам налічваюць пенсію?

— Я працаваў 50 гадоў. Увесь гэты час з майго заробку вылічвалі на пенсію. Уносіла нейкую суму і фірма. Так з часам сабралася мая пенсія.

— І колькі вы атрымліваеце?

— Пяць фунтаў у тыдзень. Столькі ж Філіс.

Гэта, магчыма, было б няблага, калі б...

— За кватэру мы плацім чатыры фунты ў тыдзень.

— Гэта ўжо з аплатай за святло і цяпло?

— О, не— смяецца Хілі,—за ацяпленне і электрычнасць мы плацім у сярэднім (зімой больш, летам — менш) фунт у тыдзень.

Такім чынам, толькі кватэрныя выдаткі гэтай сям'і пенсіянераў забіраюць палову іх пенсіі. Зусім зразумела, чаму барацьба за зніжэнне кватэрнай платы і павышэнне заробку ідзе так зацята ў Англіі і чаму гэта звязваецца з барацьбой за мір і дружбу паміж народамі.

— Скажыце, як рэакцыйны друк адносіцца да дзейнасці Таварыства брытана-савецкай дружбы?

— Ён лічыць больш карысным маўчаць пра нас. Не звяртаць увагу чытачоў на нашу дзейнасць нават сваёй крытыкай.

— Вы памятаеце, калі былі ў Ноцінгеме, чым цікавіўся карэспандэнт Бі-Бі-Сі Дэніс Макарці,— усміхнуўся Хілі і дадаў: — О, гэта вельмі нахабны карэспандэнт.

Калі пасля прыёму ў мэра горада Дайера савецкай дэлегацыі аб гэтай падзеі з'явілася нататка ў друку, Дэніс прыбег да Хілі.

— Я хачу гаварыць з рускімі,— сказаў ён.

— Вы ведаеце рускую мову? — спытаў Джон Хілі.

Дэніс сказаў нейкае незразумелае слова па-руску.

— Што гэта азначае?

— Я сам не ведаю,— адказаў Дэніс.— Я разумею толькі тое, што гавару па-англійску.

Хілі даў магчымасць Макарці сустрэцца з нашай групай. Карэспандэнт прыбег да нас у гасцініцу і, наладзіўшы «рэпарцёр», пачаў з нейкай непрыязнасцю задаваць членам нашай дэлегацыі недарэчныя пытанні.

— Скажыце, — звярнуўся ён да савецкай турысткі з Ленінграда прафесара Карачан,— у Ноцінгеме возяць піва ў бочках на конях. У вас у Ленінградзе такое ёсць?

— Гэта не галоўнае, што цікавіць мяне ў Ноцінгеме,— адказала прафесар.

Задаўшы яшчэ некалькі бязглуздых пытанняў, Дэніс Макарці схапіў свой «рэпарцёр» і выскачыў з пакоя.

Я глядзеў тады на гэтую сцэну і Дэніс мяне цікавіў толькі як будучы персанаж нейкага твора. Яго паводзіны мяне не здзіўлялі. І, канечне, такі «прадстаўнік» радыё не можа спрыяць справе разумення паміж нашымі народамі.

Дарэчы, на гэтай сустрэчы быў такі выпадак. Адразу пасля таго, як Дэніс выскачыў з атэля, я выйшаў за ім у хол, каб узяць свой фотаапарат, які пакінуў на крэсле. Але апарат знік. Шкада было «Кіева», а яшчэ больш знятай плёнкі і тых кадраў, якія я ўжо не мог зрабіць у далейшым падарожжы па сярэдняй Англіі. Непрыемна было і гаспадарам. Але што зробіш.

І вось у Мінску Хілі ўспомніў пра гэты прыкры выпадак.

— А ведаеце, ваш фотаапарат узяў хлопчык. Аб гэтым стала вядома, калі малалетні злачынец быў злоўлены на іншым крадзяжы. Пры допыце ён прызнаўся, што ўкраў фотаапарат у рускага... і кінуў у канал. Там, дарэчы, «Кіеў» і знайшла паліцыя. У «Гардзіен джорнэл» з'явіўся артыкул з залы суда пад загалоўкам «Ганьба тваёй краіне».

— Я звяртаўся ў суд, каб даведацца імя хлопчыка,— сказаў Хілі,— але мне не назвалі яго прозвішча.

— Відаць, гэты хлопчык з беднай сям'і?—спытаў я.

— Думаю, гэта так,— адказаў Хілі.

Дзіўна толькі, чаму хлопчык кінуў такую каштоўную рэч у канал і чаму не назвалі яго імя. Хто ведае, можа нехта і падвучыў хлопчыка, каб такім чынам у нейкай ступені пашкодзіць сяброўскім сустрэчам у Ноцінгеме. Усё можа быць.

Развітваючыся з Хілі і яго жонкай, я падараваў ім кніжку «Туман развеецца» аб сваім падарожжы па сярэдняй Англіі, у якой з вялікай удзячнасцю ўспамінаю Джона Хілі і яго сяброў па Таварыстве брытана-савецкай дружбы. На кніжцы зрабіў надпіс: «Калі ўсе людзі ў Англіі будуць рабіць столькі для справы дружбы паміж нашымі народамі, колькі робіце вы, тады туман хутчэй развеецца і назаўсёды».

Л. ПРОКША.

Уладзімір МЯЖЭВІЧ

НАВАГОДНЯЯ СІТУАЦЫЯ

НЕ ФАНТАЗІЯ

Толькі ў снежні перад Новым годам я выказваю свайму начальніку, дырэктару канторы Захару Якубавічу Карандзею ўсё, што пра яго думаю. Наводжу такую крытыку, што проста жах. А ён, небарака, міргае выцвілымі вейкамі, стараецца ўсміхацца, нібы яму сапраўды весела, хоць сам пад сталом сціскае кулакі.

Хоць кажуць, што начальнікаў не пытаюць, бо яны самі задаюць пытанні, я так прыціскаю да сцяны свайго Карандзея, такога даю яму дыхту, што ён кідае на мяне ўмольныя позіркі і ледзь не плача, небарака.

— Нарэшце, гэта ж злачынства, таварыш Карандзей, выкідваць на вецер дзяржаўныя грошы! За такія справы можна патрапіць на дыван перад ясныя вочы таварыша Ашчадкіна! А ён такі, што па галоўцы не пагладзіць!

— Вы, Піліп Піліпавіч, наіўны, як куранятка. Думаеце, што супрацоўнікі Ашчадкіна ў гэтыя дні сядзяць у Мінску? Трэба быць набітым дурнем, каб не паклапаціцца пра заўтрашні дзень...

— Кожная капейка, якую мы сэканомім, пойдзе на карысць развіцця, — прыгадаў я любімыя словы Карандзея. — Мы з большым плёнам скарыстаем яе ў наступным годзе!

— Вы — дзівак! Нам жа скароцяць выдаткі на камандзіроўкі якраз на такую суму, якую мы сэканомім! А як мы тады будзем кіраваць?

— А як мы кіравалі ў гэтым годзе? — зноў накідваюся я на Карандзея. — Тысячу рублёў маем эканоміі на камандзіроўках? Маем. План выконваецца? Канечне. Паказчыкі вытрымліваюцца? Таксама. Дык, уласна кажучы, якога ж вам ражна трэба?

— Які ж вы, Піліп Піліпавіч, недальнабачны чалавек! — нарэшце абурыўся Карандзей. — Магчыма, мне сапраўды дадуць прэмію, але да чаго гэта павядзе, вы падумалі? Абавязкова знойдзецца нейкі разумнік і тое-сёе падкажа начальству.

— А што ён падкажа?

— Кантора, якая эканоміць на тэлефонных размовах са сваімі прадпрыемствамі, скарачае канцвыдаткі, не скарыстоўвае асігнаванняў на камандзіроўкі, а план у яе выконваецца, паказчыкі вытрымліваюцца, дык, разумееце, начальства падумае...

— Што, што?

— Ці патрэбна такая кантора наогул? Можа быць, без яе можна абысціся?

— Без нас? — шчыра здзівіўся я.

— Без вас і без нас...

— О! Гэта трэба абмазгаваць, — сказаў я. — Дзіўна, што сам да гэтага не дадумаўся.

— Да чаго, Піліп Піліпавіч? — аж закалаціўся з перапуду мой Карандзей.

— Да таго самага, што і без нас можна абысціся.

— Не жартуйце з агнём, Піліп Піліпавіч, — сабраўшыся з сілай, сказаў Карандзей. — Вы ж, пэўна, чулі, што прадугледжваецца нейкае новае скарачэнне... А ў нас гэтая праклятая эканомія! Звар'яцець можна! Вам, канечне, напляваць, уладкуецеся ў нейкай новай канторы. А мне ж адзін год застаўся да пенсіі. Дапамажыце, Піліп Піліпавіч, дасядзець у гэтым кабінеце. Бога за вас буду маліць.

Я заўсёды быў вельмі чулы да жальбы, спагадлівы да чалавека, што трапляе ў бяду. У Захара Якубавіча, з якім я, між іншым, папрацаваў амаль пяць гадоў, быў такі пакутлівы выгляд, што сэрца маё здрыганулася.

— Кажыце, Захар Якубавіч, што я павінен рабіць?

— У камандзіроўку! — ледзь не захлынуўся ад радасці Карандзей. — Самі, Піліп Піліпавіч, і ўсе супрацоўнікі! Дазваляю мяккія вагоны і нумары ў гасцініцах «люкс». Звесці на нішто гэтую клятую тысячу рублёў — вось галоўная задача на бліжэйшыя дні! Адных праязных, сутачных ды кватэрных — мала! Я прыкінуў, вось выкладкі. Трэба, каб кожны камандзіровачнік праездзіў яшчэ на таксі рублёў па трыццаць! Туды-сюды, скажам, на нейкі завод за горадам, а да справаздачы — рахунак. А я на яго рэзалюцыю: «аплаціць у сувязі з выключнасцю задання».

— Вы самі, Захар Якубавіч, паедзеце?

— Не, мне з Палінай Антонаўнай і тут працы хопіць па самую завязку. Вялікая ж эканомія на тэлефонных выдатках. Прыйдзецца цяжкавата, але я прыхаплю часу вечарамі, начамі. Буду званіць дырэктарам на кватэры, не даваць ім спакою...

Яму ўдалося не толькі ўламаць мяне, але і ўзяць з мяне слова, што выступлю на нарадзе з заклікам, каб усе ехалі ў камандзіроўку. Мяккія вагоны, нумары «люкс», таксі і іншыя выгоды. Такое бывае адзін раз у год. Толькі ў снежні.

А дома лаю сябе за беспрынцыповасць. Але што зробіш. Мне шкада Карандзея. Няхай ён ужо дасядзіць свой год у кіруючым крэсле. Канечне, калі падумаць, то шкада тысячы рублёў, якую мы выкідваем на вецер. Але тут мы не першыя. У іншых канторах робяць тое самае. Мы хоць ездзім, а то некаторыя сядзяць у Мінску, а лічацца ў камандзіроўках. Сустракаў такіх не раз. А вы?

— Не паеду! — крычу я на ўсю сілу. — Можаце звальняць мяне з работы, абвяшчаць суровую вымову, аддаваць пад суд, а я не паеду!

— Навошта такі імпэт, Піліп Піліпавіч? — склаўшы рукі на грудзях, ліслі́ва кажа мне Карандзей. — Я ж гэта раблю не для асабістай карысці, а для ўсіх вас, для вашага дабрабыту.

— Да д'ябла! — бушую я. — Мне гэта абрыдла, надакучыла. Цяпер, калі ўсе добрыя людзі рыхтуюцца да свята, бегаюць па магазінах, я павінен трэсціся ў аўтобусе, адбіваючы сабе вантробы на выбоінах і каменнях?

— Ніякіх аўтобусаў! — кідае Захар Якубавіч. — Вам дазваляецца ехаць у мяккім вагоне, жыць у нумарах «люкс», наймаць таксі. Чым больш выдаткаў на камандзіроўкі, тым лепш!

Словы Карандзея зусім мяне выводзяць з раўнавагі.

— Звычайна за капейку калоціцеся, як Плюшкін, стараецеся хоць на паўрубля зрэзаць авансавую справаздачу, а цяпер вы — Ротшыльд за мой кошт?!

— Чаму за ваш, Піліп Піліпавіч? Мы ж не такія бедныя, каб прымушаць нашых лепшых супрацоўнікаў расплачвацца са сваёй кішэні!

— Такіх жа выдаткаў не прыме галоўбух!

— Прыме, Піліп Піліпавіч, не турбуйцеся, абавязкова прыме!

Рыгор БОХАН

ЖАРТАЎЛІВЫЯ ДЫЯЛОГІ

УЗРОСТ

— Я ніколі не ўтойваю сваіх год. Трыццаць — гэта ж найлепшы ўзрост у жыцці жанчыны.
— Так, асабліва тады, калі табе ўжо за сорак.

КУДЫ ХОДЗІЦЬ?

— Ты ведаеш, наша дачушка ўжо ходзіць.
— Няўжо? А куды?

РАМЫ

— Тата, чаму карціны заўсёды ў рамах?
— Ну, як табе сказаць, сынок. Ну, каб мастак ведаў, дакуль маляваць.

ВЫЙСЦЕ

— Пецька, калі ж ты пачнеш добра вучыцца?
— Не хвалюйся, мама, наш настаўнік узяў абавязацельства, каб у яго класе не было двоечнікаў.

ДОКАЗ

— Майце на ўвазе: вартаўніку даводзіцца ўсю ноч сядзець на адным месцы.
— Не турбуйцеся, таварыш загадчык, я сядзець прывык — толькі што тры гады адседзеў.

З НЕНАДРУКАВАНАГА

«Спачатку няўдачы, а пасля праца праз некаторы час прынесла належныя вынікі...»

●

«Па ўсіх паказчыках трусы былі зайцамі...»

●

«Ён (суфікс) служыў сродкам выражэння дзеючых асоб, якія ўтвараліся часцей за ўсё ад дзеяслоўных асноў...»

●

«У прыродзе невядомы выпадкі, каб ад зямлі стыхійна адрываліся кавалачкі, ляцелі ў космас і здзяйснялі мяккую пасадку на Венеры, ды яшчэ перадавалі на Зямлю інфармацыю аб гэтай далёкай планеце...»

●

«Да паслуг калгаснікаў чырвоныя куткі, бібліятэкі, чытальні, дзе можна пачытаць газету, паглядзець тэлевізар, а ў некаторых гаспадарках яны могуць нават прыняць душ...»

●

«Часам мастакі адлюстроўваюць у вырабах умоўнай манерай светапогляд свайго народа...»

●

«За выпуск на вуліцу свінні быў устаноўлены штраф на кожную птушку...»

●

«Пасля вяртання тэатра з эвакуацыі мы туліліся ў будынку тэатра і, вядома, праводзілі свой адпачынак ва ўзаемных зносінах...»

●

«Уплыў палдання морквы без прывязвання да станка...»

●

«Насценны друк сельгасарцелі «Рэвалюцыя»... выпускаўся два разы ў месяц...»

●

«Тут (на тэрыторыі завода) нават гарадскі шум губляецца, заблытваючыся ў драўнянай лістоце...»

●

«У працэсе нават цяжкой земляной работы мэтазгодна створанымі інструментамі рабочыя асабіста глыбока ўспрымаюць прыгажосць уласнай працы...»

●

«Пра гэта неаднаразова пісалі пёрамі разнастайнай вастрыні і прынцыповасці...»

●

«Галоўны архітэктар выступае ў асобе цесляра, матэматыка, начальніка і падначалечага...»

●

«А Кант, як вядома, усе банальныя мясціны прыкрываў заблытанай фразеалогіяй...»

●

«Рашэнне зводзіцца да сумнай формулы «пераліванне з пустога ў парожняе»...»

Сабрала А. ХАРЭЎСКАЯ,
рэдактар выдавецтва «Навука і тэхніка».

Веслаў БРУДЗІНЬСКІ

ВЫДУМКІ

Самае каштоўнае, што мы пакінулі наступным пакаленням, гэта думкі, яшчэ не падуманыя.

□

«Калі я крыху перарастаю начальніка,— сказаў ён у сваё апраўданне,— дык толькі для таго, каб шаптаць яму на вуха».

□

Няважна, што ў вас абодвух мастацкія няўдачы. Важна, што яго няўдачы яшчэ лічацца, а тваіх ужо ніхто не заўважае.

□

Недастаткова зваліць на каго-небудзь сваю віну. Трэба яшчэ пастарацца, каб яе не даравалі.

□

Меў рацыю, але яшчэ невядома чаму. Следства працягваецца.

□

Крытык загадвае пісьменніку пазіраваць, а сам малюе—аўтапартрэт.

□

Стукнуліся галовамі, якія не закружыліся ад поспехаў.

□

Перамог: апярэдзіў усіх і першы аб'явіў аб сваёй капітуляцыі.

□

Сумна — стаць урэшце эпігонам свайго эпігона!

□

Дарэмна чакаў прышэсця Месіі — Месія прыйшоў са сваім уласным Юдам.

□

Бойся ўласнага ценю — і ўласнага бляску.

□

Запратэставаў, што на гэты раз абмінулі яго на афішы: не дадалі, як звычайна: «і інш.»

□

У кожную эпоху можна ўвайсці ў гісторыю іншай эпохі.

□

Зрабі што-небудзь для сваіх продкаў — пішы пад псеўданімам.

□

Калі сыходзіў са сцэны, крычалі біс. Хацелі, каб ён яшчэ раз паказаў, як пакідае сцэну, але ён паўтарыў усю сваю ролю.

□

Мае ўсё, што яму патрэбна для масавай літаратурнай прадукцыі: дзяшовую сыравіну, дзяшовую рабочую сілу і дзяшовы аптымізм.

□

Кар'ера: зайшоў праз чорны ўваход, вылецеў — праз парадны.

□

Лёс пакрыўджанага нёс з такой годнасцю, што яго крыўдзілі знарок: каб паглядзець.

Пераклаў з польскай А. МАЖЭЙКА.

Павел ШЫБУТ

ШРАЦІНКІ

Лес сякуць—бутэлькі ляцяць.

□

Ён апёкся аб халодную душу начальніка.

□

Яго дабрабыт рос на драждждах: гнаў самагонку.

□

У руках ён трымаў сябе моцна — падводзілі ногі.

□

Мыш баіцца ката нават і тады, калі ён бяззубы.

«Литература и искусство» — орган Министерства культуры и правления Союза писателей БССР. Минск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах.

Друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі

Адрас рэдакцыі: Мінск, вул. Захарава, 19.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-44-04, аддзела літаратуры — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-21-62, аддзела выяўленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, аддзела публіцыстыкі — 33-24-62, аддзела культуры — 33-21-53, выдавецтва — 32-22-19, бухгалтэрыі — 32-15-87.

Рукапісы не вяртаюцца.

Галоўны рэдактар Л. Я. ПРОКША.